

T.C.

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANABİLİM DALI

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAM

SURİYELİ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER PLANLARINA ETKİ EDEN

FAKTÖRLER:

ÖĞRENCİ VE VELİ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

YUSUF CİHAT AS

GAZİANTEP-2021

T.C.

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANABİLİM DALI

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAM

SURİYELİ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER PLANLARINA ETKİ EDEN

FAKTÖRLER:

ÖĞRENCİ VE VELİ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

YUSUF CİHAT AS

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ HASAN EŞİCİ

GAZİANTEP-2021

KABUL VE ONAY

Yusuf Cihat AS tarafından hazırlanan ““Suriyeli Lise Öğrencilerinin Kariyer Planlarına Etki Eden Faktörler: Öğrenci ve Veli Görüşleri” başlıklı bu çalışma 07/04/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

.....
(Başkan)

.....
(Üye)

.....
(Üye)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. / /

Doç. Dr. Mazlum ÇELİK

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Suriyeli Lise Öğrencilerinin Kariyer Planlarına Etki Eden Faktörler: Öğrenci ve Veli Görüşleri**” başlıklı çalışmanın tarafımda, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 15/06/2021

Yusuf Cihat AS

ÖNSÖZ

Küçüklükten beri hayalini kurduğum; düşerek, kalkarak, engellere takılarak sürdürdüğüm bu zorlu yolculukta yanımda olup desteklerini ve dualarını esirgemeyen herkese teşekkür etmek istiyorum.

Hayata karşı bakışı, temiz kalbi ve dik duruşuyla bana ve öğrencilerine her zaman örnek olan, bizlere her daim yol gösteren babam, fedakâr eğitimci Mehmet AS'a; zorluklar karşısında yılmadan mücadele eden, bana çalışmayı ve azmetmeyi öğreten kıymetli validem Sabriye AS'a; yeri geldiğinde bir baba gibi beni sahiplenen, her koşulda beni destekleyen ağabeyim değerli eğitimci Hidayet AS'a; çaba göstermeyi, idealist olmayı kendisinden öğrendiğim, tezimde de değerli fikirlerini ve katkılarını aldığım ağabeyim Uzman Araştırmacı Yakup AS'a teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum.

Yüksek lisans ve tez sürecinde bana değerli bilgiler öğreten, benim duraksadığım noktada beni cesaretlendiren, harekete geçiren değerli tez danışmanım, kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hasan EŞİCİ'ye şükranlarımı sunarım.

Bu süreçte tanımaktan, öğrencisi olmaktan büyük onur ve gurur duyduğum saygı değer hocam Prof.Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK'e; İstatistik konusunda ki bilgi birikimiyle bu alanda bana değerli katkıları olan Doç.Dr. Ufuk AKBAŞ'a; dersine girmekten ve onu dinlemekten büyük keyif aldığım Uzm. Dr. Cenk YANCAR'a; tez sürecinde kendisinden değerli katkılar aldığım, bölümümüzün değerli Araştırma Görevlisi Ahmet AYZAZ'a; ayrıca kendisiyle çalışmaktan büyük keyif aldığım ve sayesinde alanla ilgili çok şey öğrendiğim değerli hocam Doç.Dr. Nurten KARACAN ÖZDEMİR'e; bende emeği olan tüm hocalarıma en kalbi duygularıyla teşekkür ediyorum. Yüksek lisans ve tez sürecinde bana her türlü konuda desteğini esirgemeyen, aynı yolda omuz omuza yürüdüğümüz değerli arkadaşım Canberk GÜNERİ'ye şükranlarımı sunarım.

Hayatımın her alanında varlığıyla bana güç veren, düştüğümde elimden tutup kaldıran, güler yüzüyle en kötü zamanda bile bana tebessüm ettiren, bu süreçte usanmadan, sıkılmadan her konuda bana yardımcı olan, hayattaki en büyük hazinem, yegâne yoldaşım, biricik eşim Yasemin AS'a çok ama çok teşekkür ederim. Birlikte nice başarılarla, nice güzel günlere...

ÖZET

Bu araştırmanın amacı geçici koruma altındaki Suriyeli lise öğrencilerinin kariyer planlamalarına etki eden faktörlere yönelik öğrenci ve veli görüşlerinin incelenmesidir. Bu kapsamda 6 kadın 6 erkek 12 öğrenci ve bu öğrencilerin velileri olan 6 kadın 6 erkek 12 veliyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacına yönelik olarak nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji/ phenomenology) deseni kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından bu araştırma için geliştirilen “Göçmen Lise Öğrencilerinde Kariyer Görüşme Formu” ve “Göçmen Lise Öğrenci Velilerinde Kariyer Görüşme Formu” veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşmelerde kullanılmıştır. Toplanan verileri Nvivo 10 bilgisayar destekli analiz programında içerik analizine tabii tutulmuştur. Bu bağlamda öğrenci ve veli görüşmelerinde, öğrencilerin kariyer planlarına etki eden faktörlerin daha çok kişisel faktörler olduğu; kişisel faktörlerinde sırasıyla öz-yetkinlik inançları, sonuç beklentileri ve seçim hedefleri olduğu anlaşılmıştır. İki grupta da ilgilerin ve performansın öz-yetkinliği önemli şekilde etkilediği, yetenek alanlarının performans ve ilgilerle örtüştüğü, görüşlerin sırasıyla; yabancı dil öğrencimi, spor faaliyetleri, teknoloji kullanımı ve el becerisi alanlarına yoğunlaştığı görülmüştür. Sonuç beklentilerinde Suriyeli öğrencilerde sırasıyla; yardım etme, saygınlık kazama ve maddi kazanç ön plana çıkarken velilerde sırasıyla; saygınlık kazanma, yardım etme ve özerklik-bağımsızlık elde etme ön plana çıkmıştır. Bağlamsal faktörlerden kariyer engelleri konusunda öğrencilerde ön plana çıkan faktörler; ekonomik yetersizlik, toplumsal dışlanma ve savaşın olumsuz etkileri olmuştur. Veli görüşmelerinde ise öne çıkan kariyer engelleri sırasıyla ekonomik yetersizlik, fırsat eşitsizliği ve gelecek belirsizliği olmuştur. İki grupta da öne çıkan kariyer desteği aile desteği olmuştur.

Anahtar Kelimeler: göçmen, kariyer, öz-yetkinlik, sonuç beklentileri, kişisel hedefler, kariyer engelleri, kariyer destekleri, Suriyeli öğrenciler.

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the opinions of students and parents regarding the factors affecting the career planning of Syrian refugee high school students who are currently under the temporary protection. In this context; interviews have been conducted with a total of 12 students, 6 girls and 6 boys and total of 12 parents, 6 women and 6 men, of these students. For the purpose of this research, the phenomenology pattern, one of the qualitative research methods, has been applied. "Career Interview Form for the Refugee High School Students" and "Career Interview Form for the Parents of Refugee High School Students" have been prepared and used by the researcher for this research to collect data in semi-structured interviews. The collected data has been subjected to content analysis in Nvivo 10 computer-aided analysis program. It has been determined from the students and parents interviews that the factors affecting career plans of students are mostly the individual factors and these individual factors are; self-efficacy, outcome expectations and personal goals respectively. It has been observed that interests and performance significantly affect self-efficacy in both groups, talent areas coincide with performance and interests and also, there is a focus on learning foreign languages, sports activities, use of technology and manual skills, respectively. While helping, gaining dignity and financial gain come to the fore in the expectations of results in Syrian students, respectively; gaining respect, helping and achieving autonomy-independence come to the fore in the parents. The prominent factors among the contextual factors about the career barriers of the students have been determined as economic insufficiency, social exclusion and negative effects of the war. On the other hand, career barriers that came to the fore for the parents have been determined as economic inadequacy, inequality of opportunity and uncertainty of future. Also, important the family support has been determined as the career support factor for the both groups.

Keywords: refugee, career, self-efficacy, outcome expectations, personal goals, career barriers, career supports, Syrian students

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO DİZİNİ	vii
ŞEKİL DİZİNİ	viii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Araştırmanın Varsayımları	6
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Tanımlar	7
İKİNCİ BÖLÜM	8
LİTERATÜR VE KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Göç	8
2.1.2. Göçmen, Mülteci, Geçici Koruma	8
2.1.3. Türkiye'ye Göç:	9
2.1.4. Türkiye'de Mülteci Çocukların Eğitimi ve Kariyer Süreçleri:	10
2.2. Kariyer.....	11
2.3. Kariyer Gelişim Süreci.....	12
2.4. Ergenlik Dönemi Kariyer Gelişim Süreci	12
2.5. Kariyer Gelişim Sürecinde Aile Faktörü.....	12
2.6. Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı.....	13
2.6.1. Öz-Yetkinlik	14
2.6.2. Sonuç Beklentileri.....	16
2.6.3. Kişisel Hedefler	17
2.6.4. Bağlamsal Etkenler: Engeller ve Destekler	18
2.6.5. Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramında Modeller:	19
2.6.5.1. İlgilerin Sosyal Bilişsel Kariyer Modeli:	20
2.6.5.2. Sosyal Bilişsel Kariyer Seçimi Modeli:	21
2.6.5.3. Performansın Sosyal Bilişsel Modeli:	21

2.6.6.Risk Grubunda Olan Genç Bireylere Yönelik Öneriler:	22
2.6.7.Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı ile İlgili Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar	22
2.6.7.1.Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	22
2.6.7.2.Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	24
2.6.7.3.Kültürel Olarak Farklı Gruplarla Yapılan Çalışmalar:.....	25
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	26
YÖNTEM.....	26
3.1. Araştırmanın Modeli	26
3.2. Araştırma Grubu.....	26
3.3. Veri Toplama Araçları	29
3.4. Veri Toplama Süreci	30
3.5. Verilerin Analizi.....	31
3.6. Geçerlik ve Güvenirlilik.....	32
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	34
BULGULAR	34
4.1.Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	34
4.2.Suriyeli Öğrencilerin Kariyerine Etki Eden Faktörler Ana Temalar ve Kategoriler	36
4.3.Kariyer Sürecine Etki Eden Bireysel Faktörler	38
4.3.1.Öz-Yetkinlik İnançları	38
4.3.1.1.İlgi	39
4.3.1.2.Performans	44
4.3.1.3.Yetenek:	46
4.3.1.4.ÖzSaygı	48
4.3.2.Sonuç Beklentileri.....	50
4.3.3.Kişisel Hedefler	56
4.3.3.1.Seçim Hedefleri.....	57
4.3.3.2.Performans Hedefleri	59
4.4.Birey Dışı (Bağlamsal) Faktörler	61
4.4.1.Kariyer Engelleri.....	61
4.4.2.Kariyer Destekleri	67

BEŞİNCİ BÖLÜM	70
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	70
5.1.Sonuç ve Tartışma:	70
5.1.1. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler	71
5.1.2. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Öz-Yetkinlik- İlgiler.....	71
5.1.3. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Öz-Yetkinlik – Performans	72
5.1.4. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Öz-Yetkinlik – Yetenek	72
5.1.5. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Öz-Yetkinlik – Öz Saygı	72
5.1.6. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Sonuç Beklentileri	73
5.1.7. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Seçim ve Performans Hedefleri	73
5.1.8. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Kariyer Engelleri	74
5.1.9. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Kariyer Destekleri	75
5.2.Öneriler:	75
5.2.1.Araştırmacılara Öneriler:	75
5.2.2.Politikacılara Öneriler:	76
KAYNAKÇA	77
EKLER	92

TABLO DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 1. Araştırma öğrenci çalışma grubu	27
Tablo 2. Araştırma veli çalışma grubu	28
Tablo 3. Öğrenci katılımcıların sosyo-demografik özellikleri	34
Tablo 4. Veli katılımcıların sosyo-demografik özellikleri	35
Tablo 5. Öğrenci öz-yetkinlik inançları ilgi alt kategori ve kodları	40
Tablo 6. Veli görüşmelerinde öğrenci öz-yetkinlik inançları ilgi alt kategori ve kodları	42
Tablo 7. Öğrenci öz-yetkinlik inançları performans alt kategori ve kodları	44
Tablo 8. Veli görüşmelerinde öz-yetkinlik inançları performans alt kategori ve kodları	45
Tablo 9. Öğrenci öz-yetkinlik inançları yetenek alt kategori ve kodları	46
Tablo 10. Veli görüşmelerinde öz-yetkinlik inançları yetenek alt kategori ve kodları	47
Tablo 11. Öğrenci sonuç beklentileri kategori ve kodlar	51
Tablo 12. Veli sonuç beklentileri kategori ve kodlar	54
Tablo 13. Öğrenci performans hedeflerine yönelik kategori ve kodlar	59
Tablo 14. Veli görüşmelerinde öğrenci performans hedeflerine yönelik kategori ve kodlar ..	60
Tablo 15. Öğrenci kariyer destekleri kodları	67
Tablo 16. Veli görüşmelerinde kariyer destekleri kodları	69

ŞEKİL DİZİNİ

	Sayfa No
Şekil 1. Öğrenci kariyer planına etki eden faktörler tema-modeli	36
Şekil 2. Veli- kariyer planına etki eden faktörler tema-modeli.....	37
Şekil 3. Öz-yetkinlik inançları öğrenci modeli	38
Şekil 4. Öz-yetkinlik inançları veli modeli	38
Şekil 5. Öğrenci görüşmelerinde öğrenci ilgilerine yönelik bulut analizi	39
Şekil 6. Veli görüşmelerinde öğrenci ilgilerine yönelik bulut analizi	42
Şekil 7. Öğrenci ve veli sonuç beklentileri modeli	50
Şekil 8. Kişisel hedefler veli ve öğrenci modeli	56
Şekil 9. Öğrenci seçim hedefleri bulut analizi	57
Şekil 10. Veli seçim hedefleri bulut analizi	58
Şekil 11. Öğrenci kariyer engellerine yönelik model	61
Şekil 12. Veli görüşmelerinde kariyer engellerine yönelik model.....	65

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 Problem Durumu

Göç kavramı, karmaşık ekonomik, politik ve sosyal faktörlerin fazlasıyla etkisi altında kalan ve küreselleşen dünyada birçok ülkede önemi giderek artan önemli bir konudur (Polachek, Chiswick ve Rapoport, 2006). Castles ve Miller (2008) bulunduğumuz çağı göçler çağı olarak tanımlamıştır. Göç kavramıyla ilgili literatürde birçok tanım mevcuttur. Göç Terimleri Sözlüğünde göç kavramı; bireyin veya toplulukların nedeni ne olursa olsun buldukları devlet içerisinde veya uluslararası bir sınırı geçmek suretiyle gerçekleştirdikleri kitlesel nüfus hareketleri olarak ifade edilmektedir (IOM, 2009). Göç, göç eden ve göç edilen yerdeki bireyleri, toplumsal düzeni önemli şekilde etkileyen, göç edilen yerdeki toplumsal düzene ve politikalara şekil veren sosyal bir olgu olarak geniş bir tanımda ele alınmalıdır (Tunç, 2015).

İlk insandan bu yana bireyler; doğal afetler, savaşlar, ve yoksulluk gibi çeşitli sebeplerle göç etmişlerdir (Koç ve ark., 2015). Bunlara küresel anlamda var olan fırsatlardan yararlanma isteği, siyasi dayatmalar, iskânlar ve sürgünler de eklenebilir (Kaygalak, 2009). Göçe neden olan sebepler göz önünde bulundurulduğunda göçün kişinin kendi iradesiyle gerçekleşeceği gibi çeşitli kriz durumlarından kaynaklı da oluşabileceği anlaşılmaktadır. Bu kriz durumlarıyla baş edebilme becerisi kişiden kişiye değişmesi sosyal ve duygusal bir varlık olan insan için beklendik bir durumdur. Kişiler bu tür kriz durumlarıyla baş edebilme yeteneğine göre üstesinden gelebildiği gibi çaresiz durumda da kalabilmektedir. İnsanlık tarihi boyunca bireyler göç nedeniyle bu tarz kriz durumlarıyla karşı karşıya kalmıştır (Erol ve Ersever, 2014).

Göçün sebep ve sonuçları ile birlikte kişi ve toplulukların üzerinde geniş çaplı etkiler yarattığı yadsınamaz bir gerçektir (Özdemir, 2008). Göç edilen ülkenin politik ve insani yaklaşımları, göçmen ve mülteci bireylerin sorunlarının çözülmesinde veya daha karmaşık hale gelmesinde etkili bir faktördür. Toplumsal uzlaşma, uygulanan uyum yaklaşımları bu sürecin belirleyicilerindedir (Türker ve Yıldız, 2015). Birey doğduğu, büyüdüğü ve alıştığı

ortamdan farklı bir ortama girmesi onda yalnızlık, özsaygı ve özgüven eksikliği gibi duygu durumlarına sebebiyet verebilmektedir (Kuo 1976; akt. Doğan 1988). Kişinin yaşamını doğrudan etkileyen göç gibi önemli bir sürecin kariyerini etkilememesi kaçınılmaz bir durumdur. Kariyer kavramı kişinin doğumundan ölümüne kadar deneyimlediği mesleki, yaşamsal tüm rolleri ve faaliyetleri içinde barındıran dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkar (Arnold, 2009). Bu bağlamda göçün kişinin yaşamındaki etkisi göze alındığında göçmen ve mültecilerin kariyer gelişim süreçlerini yönlendirmek önemlidir (Eken, 2020). Göç, göç eden bireylerin kimliklerinde önemli bir etki yaratır (Flum, 2015). Kimlik, zaman içinde ve içinde bulunulan durumla şekillendirildiği göz önüne alındığında göç gibi kişinin yaşamında önemli bir geçiş sürecinin bunu etkilemesi olağan bir durumdur (Mcadams, 2001). Örneğin doktor, avukat, hâkim, öğretmen gibi mesleklerde profesyonel olan bireylerin göç ettikleri ülkede bu lisansların geçerliliği olmaması gibi sebeplerden bu mesleklerde kariyerlerini devam ettirememektedir (Chung ve Bemak, 2007) .

Yukarıdaki örnek gibi mültecilerin ve göçmenlerin yaşadıkları bazı sorunlar kariyer gelişim sürecine engel olup sürecin aksamasına ve yön değiştirmesine sebebiyet verebilir. Dil sorunları, uyum sağlayamama, ayrımcılık, kültür şoku gibi sorunlar göçmen ve mültecilerin kariyer süreçlerine olumsuz etkileri olabilir (Chen, 2008). Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında Türkiye’ye yapılan göçler neticesinde göçmen ve mültecilerin dil, akademik başarı, dışlanma, topluma uyum gibi noktalarda sorunlarla karşılaştıkları görülmüştür. (Çakma, 2018; Polat, 2019; Saklan, 2018).

Göç edilen ülkenin dilini öğrenmek; eğitimi sürdürebilmek ve sosyal-kültürel uyumu oluşturmak adına önemli katkıları vardır (Şeker ve Sirkeci, 2015). Ayrıca dil öğrenimi göç edilen ülkedeki iş gücüne katılımı öncül faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Zhu, 2005). Bu bağlamda bakıldığında dil yalnızca iletişim aracı değil göç edilen ülkede hayati öneme sahip faktörlerin başında gelmektedir (Yost ve Lucas, 2002).

Göçmen ve mültecilerin göç edilen ülkede karşılaştıkları önemli bir sorun da yeni kültüre uyum sağlanmasında yaşadıkları uyum sorunlarıdır. Bireyler göç ettikleri yerlerin kültürüne uyum sağlamakta zorlanıp güçsüzlük, karmaşa, kaygı gibi duygulara kapılabilmektedir (Winkleman, 1994). Göç, özellikle çocuk ve ergen psikolojisine zarar vererek uyum problemleri yaşamalarına sebep olabilmektedir (Kaştan, 2015). Uyum sorunları özellikle bu yaşlarda olan göçmen ve mültecilerde farklı davranışların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Akran zorbalığı, dışlanma, aidiyet eksikliği gibi problemler mülteci ve göçmen

öğrencilerin okullarda karşılaştıkları sorunlardan bazılarıdır. Bu gibi sorunlar göç yaşamayan öğrenciler için bile çözülmesi zor problemlerken göçmenler için bu problemlerin çözümü daha da zor olmaktadır (Bang, 2017).

Göç eden bireyler birçok sebepten kendi istekleri veya istekleri olmamasına rağmen zaruri şekilde başka ülkeye yerleşir (Chen, 2008). Göçmenler daha çok; ekonomik, mesleki, ailevi sorunların çözümüne bir fırsat arayışı amacıyla başka bir ülkeye gönüllü olarak göç eden bireylerdir (Khamphakdy-Brown ve ark., 2006). Mülteciler ise göçmenlerden farklı olarak büyük çoğunluğu istemeyerek yurtlarından gitmek zorunda kalan bireylerdir. Bu bağlamda mültecilerin büyük bir kısmı gittikleri ülkede hayatlarını idame ettirecek mülklerin eksikliği ve sosyal destek yoksunluğuyla karşılaşmaktadır (Chung ve Bemak, 2007).

Hayatlarını idame ettirebilmek için çalışmak zorunda olduklarını belirten göçmenler aynı şekilde dil, sosyo-ekonomik yetersizlik, ailevi nedenlerden dolayı okutmadıkları çocuklarının da çalışması gerektiğini düşünmektedir. Çocukların dil bilmemelerinden kaynaklı başarısız olacaklarını ve okula göndermenin ek bir masraf çıkaracağı düşüncesinin etkili olduğu göçmen aile çocukları çalışmak durumunda kalmaktadır. Bu durum hem eğitim sorununu hem çocuk işçiliği sorununu ortaya çıkarmaktadır (Harunoğulları, 2016). Eğitim almadan çalıştıkları vasıfsız işler, hem onları gelecekte de bu şartlara mahkûm bırakmakta hem de akranlarının okula gittiği dönemde kendi bilişsel ve psikolojik gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (Erdoğan, 2016). İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW), 2015 yılında yayınladığı raporda milyonları aşan Suriye uyruklu çocuk ve gencin, yaşadıkları ailenin içinde bulunduğu sosyoekonomik, dil ve kültürle ilgili sorunlar neticesinde göç ettikleri ülkelerde yeterli gelişim ve eğitim desteklerini bulmakta zorlandıklarını ve bu durumun bir neslin kayıp olmasına neden olabileceği vurgusu yapmıştır (HRW, 2015).

Göçmenlerin karşılaştıkları kariyer engelleri, kariyer destekleri gibi kariyer sürecini önemli şekilde etkileyen değişkenleri içinde barındıran sosyal bilişsel kariyer kuramı bireyin özellikleriyle birlikte çevresel faktörlerinde bireyin kariyer sürecinin olumlu ve olumsuz olarak etkilediğini belirtmektedir (Lent, Brown ve Hackett, 2000). Garcia ve arkadaşları (2002) göçmenlerle yaptıkları çalışmada göçmenlerin göç edilen yerdeki bireylerden aldıkları desteklerin onların uyum ve iyi oluşlarının en güçlü yordayıcılarından biri olduğunu ortaya koymuştur.

Bireyin kariyer seçimi sürecinde ailenin de önemli bir etkisi vardır (Clutter, 2010). Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, etnik kökeni, bireye karşı tutumları bu süreci önemli şekilde

etkiler (Akbayır, 2002). Reay (2001), ailenin ve bireyin çevresinde ona model olan bireylerin, kişinin mesleklere yönelik algılarını önemli şekilde etkisi olduğunu ifade eder. Göçmenlerle yapılan araştırmalarda göç öncesinde ve göç sonrasında ailesel faktörlerin göçmenleri önemli şekilde etkilediği görülmüştür (Mawani, 2014). Deniz ve Reyhanoglu (2018) Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin girişimci olma nedenleriyle ilgili yaptıkları araştırmada bireyin ailesinin geçmiş girişimcilik deneyimlerinin kişiyi girişimciliğe çeken önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur.

Türkiye'de şuan geçici koruma altında 3,5 milyonu aşkın Suriyeli mülteci bulunmaktadır bunların 1,7 milyonu çocuk yaştadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). Kasım 2020 Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (HMOGM) raporunda, **1.197.124** Suriyeli çocuk eğitim çağında olup ve bunun 757,259'ı ancak eğitim öğretimine devam edebildiği görülmektedir. Bu durum % 63 gibi bir okullaşma oranını gözler önüne sermektedir. Yine bu raporda eğitim kademelerinde okullaşma oranı olarak okul öncesinde %24,37, ilkokulda %79,53, ortaokulda %78,89, lise eğitimi ise %39,74 olduğu görülmektedir (HBOGM, 2020).

Yukarıda bahsedildiği üzere Türkiye'de yaşamlarını sürdüren sayıları 3,5 milyonu aşan Suriyeli göçmenlerin, lise kademesinde öğrenim gören öğrencilerin kariyer planlarına etki eden faktörlerin incelenmesi önemlidir. Bu öğrencilere yönelik kariyer rehberliği ve danışmanlığı hizmetlerinin nasıl olması gerektiğine ilişkin çıkarımlar öğrencilerin bu konudaki ihtiyaçlarının tespit edilmesi ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle bu araştırma da Suriyeli göçmenlerin kariyer planlarına etki eden faktörler öğrenci ve veli görüşleri doğrultusunda incelenmiştir. Birçok engelle karşı karşıya kalan Suriyeli göçmenlerin kariyer süreçlerine hangi faktörlerin etki ettiği, kariyer engelleri ve desteklerinin neler olduğu bu araştırmayla incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı geçici koruma altındaki Suriyeli lise öğrencilerinin kariyer planlamalarına etki eden faktörlere yönelik öğrenci ve veli görüşlerinin incelenmesidir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- Suriyeli öğrencilerin kendi görüşlerine göre kariyer planlarına etki eden faktörler nelerdir?

- Suriyeli öğrenci velilerinin görüşlerine göre çocuklarının kariyer planlarına etki eden faktörler nelerdir?

1.3.Araştırmanın Önemi

Geçici koruma altındaki Suriyeli mülteciler Türkiye'nin önemli bir gerçeğidir. Türkiye, 2011 Suriye iç savaşından dolayı göç etmek durumunda kalan 3.638.104 geçici koruma statüsünde Suriye vatandaşı ev sahipliği yapmaktadır (GİGM, 2020). Bunların 1.197.124'ü okul çağındayken Lise kademesinde okullaşma oranının %39 olduğu görülmektedir (HBOGM, 2020). Bu verilere bakıldığında okullaşma oranı gün geçtikçe arttığı gözlenmektedir. Ancak özellikle lise çağında olan çocukların okullaşma oranının az olmasının nedeninin araştırılması ve gerekli tedbirlerin bir an önce alınmasının ivedi olduğu anlaşılmaktadır. Okullaşma oranının az olması öğrencilerin akademik gelişim ihtiyaçları ile birlikte kişisel ve sosyal gelişimi mesleki ve kariyer gelişim ihtiyaçlarını giderecek diğer öğrenci kişilik hizmetlerinden ve rehber hizmetlerinden mahrum olduğunu göstermektedir. Hayatta iyi bir geleceğe sahip olmak bir yönüyle bireyin kendisine uygun bir kariyere sahip olmasıyla mümkündür. Kariyer için kritik bir öneme sahip olan ergenlik dönemini de içinde barındıran lise öğrenimi bu açıdan oldukça önemlidir (Sharf, 2017). Göçmen bireylerin kariyer planlarına etki eden faktörlerin belirlenmesi onlara sunulacak hizmetlerin iyileştirilmesi açısından önemlidir.

Göçmen bireylerin okullaşma oranlarının az olması iyi bir gelecek inşa etmelerini engellediği gibi yaşamlarında olumsuz etkilere sahip olabilmektedir. Bu duruma örnek olarak göçmen öğrenciler arasında çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlilik gibi bireysel ve toplumsal bazda farklı sorunlar gösterebilmektedir (Harunoğulları, 2016). Okula ve dolayısıyla eğitime devam etmek aynı zamanda kişilerin içerisinde bulunduğu kriz durumlarında hayatın normalleşmesine katkı sağlayan önemli bir psikolojik destektir (Stainburg, 2002). Göçmenlerin eğitim ortamlarında yaşadıkları ayrımcılık, dil sorunu, okula ve çevreye uyum sağlayamama gibi sorunları onların kariyer sürecine olumsuz yansımaktadır (Chen, 2008).

Bu çalışmada okula devam eden Suriyeli göçmen öğrencilerin kariyer planlarında etkili olan değişkenleri gözler önüne serilebilmek amaçlanmaktadır. Özellikle literatürde geçici koruma altında olan çocuklara yönelik araştırmaların az sayıda olması kariyer planlarına etkileyen faktörler üzerine herhangi bir çalışmanın Türkiye'de daha önce yapılmaması bu

sebeple bu araştırmanın literatürde bu boşluğu doldurmaya katkı sağlaması açısından önemlidir.

Bu çalışmada Suriyeli lise öğrencilerinin kariyer planlarına etki eden faktörler öğrenciler ile birlikte velilerin görüşlerinin alınması bakımından önemlidir. Ayrıca göç yaşayan bireylerin içinde buldukları koşullara bağlı olarak kariyer planlarına etki eden kariyer engel ve destekleri ortaya koyulup sağlıklı bir kariyer süreci için etkili olabilecek kariyer seçeneklerinin oluşmasıyla toplumsal uyum ve işgücüne katılımlarına katkı sağlamak adına önemlidir. Türkiye’de göçmen bireylerin kariyeriyle ilgili ortaya koyulabilecek politika, proje ve destek hizmetlerine kaynak oluşturmak adına da yapılan bu çalışma önemli görülmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Yapılan bu çalışma aşağıda belirtilen varsayımlara dayanmaktadır.

- Suriyeli öğrencilerin kariyer planlarını ifade edebilecek düzeyde kariyer olgunluğuna sahip olduğu varsayılmaktadır.
- Suriyeli velilerin, öğrencilerin kariyer planlarına etki eden faktörleri ifade edebilecek düzeyde onları tanıdıkları ve yeterli kariyer olgunluğuna sahip oldukları varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

- Araştırma verileri görüşme tekniğinden elde edilen bulgularla sınırlıdır.
- Araştırma sürecinde Covid-19 pandemi sürecinden kaynaklı interaktif iletişim araçlar kullanılmak durumunda kalmıştır
- Tercümanla yapılan görüşmelerde araştırmayla ilgili gerekli bilgiler görüşme öncesinde tercümana aktarılmış olsa da çeviriden dolayı bazı sınırlılıklar içermektedir.
- Suriyeli lise öğrencilerinin kariyer planlarına etki eden faktörler öğrenci ve veli görüşleri ile sınırlıdır.
- Suriyeli lise öğrencilerinin kariyer planlarına etki eden faktörler Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı çerçevesinde incelenmiştir. Görüşler bu kuram ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Göç: Bireyin veya toplulukların nedeni ne olursa olsun buldukları devlet içerisinde veya uluslararası bir sınırı geçmek suretiyle gerçekleştirdikleri kitlesel nüfus hareketleri göç olarak ifade edilmektedir (IOM, 2009).

Kariyer: Kişinin yaşamın içerisinde sahip olduğu ve üstlendiği rollerin bütününe kariyer denir ve yaşam boyu devam eden bir süreç olarak karşımıza çıkar (Kuzgun, 2000).

Mülteci: Kişinin ırkı, tabiiyeti, dini, siyasi görüşü gibi nedenlerden baskı altında olduğu ve haklı sebeplerden dolayı vatandaşı olduğu ülkeden uzaklaşıp başka bir ülkede yaşamını devam ettirmeye çalışan bulunduğu ülkenin korumasına ihtiyaç duyan kendi ülkesine dönmek istemeyen bireylerdir (BMMYK, 1951).

Geçici Koruma: Geçici koruma yoğun kitlesel göçlerde acil çözüm üretmek amacıyla geliştirilen bir koruma biçimidir. Daha pratik ve hızlı olmasından kaynaklı bireysel statü belirleme işlemlerinde tamamlayıcı bir çözüm yoludur (GİGM,2020).

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde yapılan araştırmaya temel oluşturan literatür ve kuramsal çerçeve ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda ‘*Göç, Göçmen, Mülteci ve Geçici Koruma*’ kavramları ve Türkiye’ye yapılan göç ve Türkiye’de mülteci çocukların eğitimi ve kariyer süreçleriyle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesi kapsamında ‘*Kariyer, Kariyer Süreci, Ergenlik Döneminde Kariyer Süreci ve Aile faktörleri*’ ile ‘*Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı*’ temel kavramaları, modelleri ve bu bağlamda yapılan çalışma örnekleri aktarılmıştır.

2.1.Göç

İnsanların yaşamlarını sürdürdükleri coğrafyadan politik, sosyal, kültürel, ekonomik vb. sebeplerden dolayı başka bir coğrafyaya hareketlerine göç adı verilmektedir (Kaygalak, 2009). Göç yalnızca insanlara ait bir durum olmamakla birlikte doğada bulunan canlıların nerdeyse tamamı için geçerli olan bir durumdur (Yalçın, 2004). Uluslararası göç kavramında ise uluslar arası bir sınırın geçilmesi söz konusudur. Burada bireylerin vatanlarından veya buldukları ülkeden geçici veya kalıcı olmak suretiyle ayrılımlarıdır. Bu kavrama; sığınmacılar, mülteciler, eğitim ve ekonomik göçmenler dâhildir (IOM, 2009).

2.1.2.Göçmen, Mülteci, Geçici Koruma

Göç eden bireyler farklı sebeplerden dolayı kendi istekleri veya istekleri olmamasına rağmen zorunluluk nedeniyle başka ülkelere yerleşebilirler (Chen, 2008). Göçmenler genellikle ekonomik, mesleki ,ailevi sorunların çözümüne bir fırsat arayışı amacıyla başka bir ülkeye gönüllü olarak göç eden bireylerdir (Khamphakdy-Brown ve ark., 2006). Mülteciler ise göçmenlerden farklı olarak büyük çoğunluğu istemedikleri halde yurtlarından gitmek zorunda kalan bireylerdir. Bu bağlamda mültecilerin büyük bir kısmı gittikleri ülkede hayatlarını idame ettirecek mülklerin eksikliği ve sosyal destek yoksunluğuyla karşılaşmaktadır (Chung ve Bemak, 2007).

Mültecilik ve göçmenlik gibi kavramlar göç durumunun hangi nedenle olduğuna ilişkin bilgi sağlamaktadır. Son yıllarda mültecilik ile ilgili yasal hakların tanınmasının devletler üzerinde oluşturduğu siyasi ve ekonomik yüklerin artması nedeniyle yeni arayışlara girilmiştir. Bu nedenle geçici koruma statüsü mülteci statüsü tanınmayacak yabancı göçmenlerin de bir takım haklara kavuşmasını sağlayacak bir çözüm olarak üretilmiştir. Geçici koruma statüsü ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrılmış olduğu ülkeye geri dönme ihtimali olmayan ve diğer bir ülke sınırlarına gelen veya sınırlarını geçerek koruma talebinde bulunan yabancılara verilen koruma statüsüdür (Mülteci Hakları Merkezi, 2017). AB üyesi ülkelerin, geldikleri ülkede daha uyumlu yaşamalarına katkı sağlayacak geçici koruma statüsünün, bireyleri kendi ülkelerine dönüş ve döndükten sonra ülkelerini kalkındırma amacına katkı sağlayacağını ve sığındığı ülkede iş gücüne dahil olarak ülkeye yükünün daha az olacağı kanaati mevcuttur (Eren, 2017).

2.1.3. Türkiye'ye Göç:

Türkiye tarihsel süreç içerisinde kitlesel zorunlu uluslararası göçlere maruz kalmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne kadar başta Irak, Suriye, Balkan ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri olmak üzere 6,5 milyonu aşkın kişiye kucak açmıştır (GİGM, 2020). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 2019 verilerine göre 4 milyona yakın Suriyeliyle Türkiye, dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkedir. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşıyla yaklaşık 6 milyon Suriyeli mülteci, ülkelerinden ayrılıp komşu ülkeler ve diğer Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkeye göç etmek durumunda kalmıştır (BMMYK, 2019). Yaşanan bu göç dalgası yakın tarihte yaşanan en büyük göç dalgası olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdoğan, 2016). Türkiye bu göç dalgasına karşı gerekli acil tedbirleri almış ve ilk etaptan itibaren "misafir" olarak tanımlanan Suriyeli mültecilerin, her türlü yiyecek, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ancak yıllar geçmesine rağmen savaşın uzaması ve yıkıcı olması, dönüşü şu an için imkansız hale getirmiş ve günü kurtarmaya yönelik politikalardan, göçmenlerin yaşadığı problemlere kalıcı çözümler üretebilecek orta ve uzun vadeli politika ve planlara ihtiyaç duyulmuştur (Kaya ve Eren, 2014). Türkiye'de şuan geçici koruma atında olan 3.5 milyonu aşkın Suriyeli mülteci bulunmaktadır bunların 1.7 milyonu çocuk yaşta olup 1 milyon çocuktan fazlası okul çağındadır (GİGM, 2020).

2.1.4. Türkiye’de Mülteci Çocukların Eğitimi ve Kariyer Süreçleri:

Türkiye 2014 yılı öncesinde Suriyeli göçmen çocukların eğitiminde hazırlıksız yakalanmış, politika ve programları tam olarak sürece uygun hale getirememiştir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın 16 Ağustos 2010 tarihli genelgede Türkiye’de yaşayan sığınmacı ve mülteci durumunda olan çocuklar için okul kaydı yapılabilmesi Türkiye’de yasal olarak kalışlarını gösteren ikamet iznine bağlı olduğu görülmektedir. Bu durum ikamet harcını ödemeyen ailelerin çocukları eğitim hakkından yararlanamayacağı ve bu haktan mahrum kalacağı görülmektedir (Kıvılcım, 2014). 2011 yılında yaşanan Suriye iç savaşı sonucunda Türkiye’ye akın akın gelen Suriyeli mülteciler başta savaş bitecek ve geri gönderileceği düşüncesi hâkimken zamanla bu durumun gerçekleşmesinin zor olduğu anlaşılmış ve göçmen sorunları gündeme gelmiştir. Suriye’den gelen göçün beklenenden çok fazla olması ve kalış süresinin uzaması özellikle eğitim ihtiyacının önemini iyice arttırmıştır (Seydi, 2014; Sirin ve Rogers-Sirin, 2015).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Türkiye’ye gelen göçmenleri eğitimine yönelik 26 Nisan 2013 ve 26 Eylül 2013 tarihli iki genelge yayımlanmıştır. Bu genelgeler son yıllarda Türkiye’ye gelen mültecilerin eğitimine yönelik yol haritası olması açısından önemlidir. MEB tarafından yayınlanan 23 Eylül 2014 tarihli 2014/21 sayılı “Yabancılara Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri” konulu genelge, Türkiye Cumhuriyeti’nin, taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve 6458 sayılı kanun dâhilinde ülkede yaşam süren yabancı uyruklu çocukların eğitim hakkının sağlanmasında etkili bir yol gösterici olmuştur. Bu genelgeyle Geçici Eğitim Merkezleri(GEM) yasal statü kazanmıştır. GEM’lerde amaç eğitimini devam ettiremeyen Suriyeli öğrencilerin örgün eğitimlerine devam etmesini sağlamak, Türkçe öğretmek, Türk Milli Eğitim Sistemine entegrasyonunu sağlamak olmuştur (Meb, 2014). Ancak geçici eğitim merkezlerindeki eğitim süreçlerinde bir takım problemler yaşanmıştır. Örneğin Suriyeli öğrenciler Türkiye’deki devlet okullarının ek binalarında veya devlet okullarındaki örgün eğitim bitmesinden sonra derslerini gerçekleştirmiş, yeterli alt yapı, eğitim kalitesi ve eğitim materyalinden yoksun olarak ders görmek zorunda kalmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ve AB arasında Suriyeli göçmen çocuklar için PİKTES (Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi) adı altında proje gerçekleştirilerek imza altına alınmıştır. Bu proje kapsamında Geçici Eğitim Merkezlerinde Suriyeli çocukların kendi dillerinde örgün

eğitimine devamı, Türkçe ğrenimi, rehberlik ve psikolojik danışmanlık desteğinin sağlanması, Türk ğretmenlerin eğitimi gibi birçok faaliyette bulunulmuştur. 2017 Yılı itibariyle MEB ve UNICEF ortaklığıyla gerçekleştirilen Kapsayıcı Eğitim Programı Kapsamında Suriyeli ğrenciler Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda Türk öğrencilerle birlikte eğitim görmek üzere yönlendirilmeye başlanmıştır.

Göçmen çocukları genel olarak günlük 8-9 saat olarak sigortasız, iş sağlığı ve güvenliğinden yoksun ortamlarda, işyerlerinde çalışmaktadır. Bu durum hem hayati olarak tehlikeli olmakla birlikte güvencesiz çalışmak geleceklere yönelik plan yapmalarını da zorlaştırmaktadır. Fabrikalardan tekstil atölyelerine hatta sokakta kâğıt toplayıcılığına kadar küçük bedenlerine uymayan büyük işler yapan bu çocuklarda hem fizyolojik sağlık sorunları ortaya çıkmakta hem de psikolojik olarak yıpranmaktadır. (Harunoğulları, 2016).

Okullarda eğitim gören göçmen çocuklar akranlarıyla birlikte etkileşime girebilmekte, Türkçeyi daha kolay ve daha düzgün öğrenebilmekte, uyum sorunlarının üstesinden daha kolay gelebilmektedir. Bu nokta da önemli olan aile, ğretmen, idareciler ve diğer velilerin desteğidir. Bununla birlikte eğitim, dil, istihdam, barınma konularının zincir şeklinde bir birine bağlı olduğunu ve bir birlerini etkilediği gözden kaçırılmaması gerekmektedir (Tas, Küçükoğlu ve zcan, 2016).

2.2. Kariyer

Kariyer kelime kökeni olarak Fransızca "carriere" kelimesinden gelmektedir (Bingöl, 2006). Kariyer, kişinin yaşamı boyunca; yalnızca meslek öncesi, meslek süreci ve meslek sonrasını değil yaşam rollerini, boş zaman aktivitelerine yönelik tüm faaliyetlerini içine alan bir kavramdır (Yeşilyaprak, 2011). Super (1990) kariyeri, bireyin yaşamını yapılandırın olaylar dizgisi olarak ifade etmiştir. Sears (1982) ise kişinin yaşamı süresince ücretli veya ücretsiz yaptığı işler olarak ifade etmiştir. Kariyerle ilgili en kapsamlı tanımlardan biri Amerikan Ulusal Kariyer Merkezi tarafından (NCDA) yapılmış olup kariyeri, bireyin çabalayarak amaçlı bir yaşam örüntüsünü sürdürmesi olarak tanımlanmıştır. (NCDA, akt. Zunker, 2006).

2.3. Kariyer Gelişim Süreci

Kariyer gelişimi yaşam boyu devam eden kişiye özgü gelişimsel ve bağlamsal tüm unsurları içinde barındıran bir öğrenme sürecidir (McMahon ve Watson, 2012). Kariyer bireye hazır olarak sunulan bir süreç değildir. Kişi bu süreci kendisi şekillendirir ve geliştirir. Kariyer gelişimi bu bağlamda bireyin kariyer örüntüsünü şekillendirmesi, kendi değerlerini ifade etmesi, yaşamdaki rolleri ile bütünleşmesi ve kendilik kavramını içermektedir. Kişi ancak kariyeri için çaba gösterir, bu çabayı sürdürmeye devam eder ve şartlar elvermesi durumunda kariyerini oluşturabilir (Herr,1997 ;akt. Niles ve Harris-Bowlsbey, 2013).

2.4. Ergenlik Dönemi Kariyer Gelişim Süreci

Soyut düşünebilme becerisi kariyer planlamayı kolaylaştıran önemli bir etkidir (Sharf, 2017). Problem çözüme ve plan yapma yeteneğini geliştirme ergenlik döneminde başlar. Yaşın ilerlemesiyle birlikte plan yapma becerisi kişinin değişik durumlarda iç gözlem yapma ve farkındalıklarını arttırmalarına katkı sağlar. Bu sayede ergen bireyler daha önceden çalışabileceklerini hiç düşünmedikleri mesleklerde kendilerini hayal edebilir (Piaget,1977).

Kişinin doğru meslek seçimi ve kariyer tercihi yapması bu dönemde gerçekleşmesi gereken önemli bir kariyer gelişim görevidir (Stead ve ark., 2004). Lise döneminde olan ergen bireyler mesleki bir karar verme süreci içerisinde (Yesilyaprak, 2000). Erikson (1963) ergen bireylerin gelişim dönemiyle birlikte kendi dünyalarını sorgulamaya başladıklarını, geleceğine etkileyecek kariyer kararlarıyla karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir. Super (1955) ortaya koyduğu yaşam dönemlerinde 14-24 yaşları arasına tekabül eden ‘‘Keşfetme(arastırma)’’ dönemi, kişilerin kariyer hedeflerine yönelik deneyimler elde edilmesi beklenir. Birey bu dönemde benliğini meslek seçimlerine yansıtır. Mesleklere yönelik net fikirlerin oluştuğu, kariyer alternatifleri arasında seçimlerin yapıldığı ve meslek seçimi yapıp çalışılmaya başlanıldığı dönemdir. Lise yıllarına tekabül eden bu dönemin ‘‘Billurlaşma’’ basamağında ergenin istekleri belirginleşir. Mesleklerle ilgili yeterliliklerini gözden geçirip meslekle ilgili planlar yapılır. (Sharf, 2017).

2.5.Kariyer Gelişim Sürecinde Aile Faktörü

Bireyin içinde bulunduğu çevrenin, meslek seçimi ve kariyer sürecine doğrudan önemli etkileri mevcuttur. Kişinin ailesi, akrabaları, arkadaşları, sosyo-ekonomik düzeyi ve

içinde bulunduğu toplum bu süreç için önemli çevresel etmenlerdendir (Super, 1990). Bireyin doğuştan kalıtım yoluyla getirdiği gizil güçlerin ve potansiyelin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde etkili olan çevresel koşullar göz önünde bulundurulduğunda en büyük payın aile faktörü olduğu, en çok etkileyen kişilerin ise anne ve babaların olduğu ortaya konmuştur (Pişkin, 2002). Anne ve babalar, çocukların yeteneklerinin gelişiminde veya bastırılmasında, mesleklere karşı oluşturdukları değer yargılarında, kendi benlik kavramını biçimlendirmede önemli bir rol üstlenir (Kuzgun, 2008).

Ailenin içinde bulunduğu koşullar da bireylerin kariyer tercihlerinde etkilidir (Brown ve Mann, 1990). Örneğin Uçkaç (2009) araştırmasında ailenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik düzey ve eğitim harcamalarının kişinin kariyer tercihlerini etkileyeceğini; kişilerin, eğitim harcamalarının ilerde elde etmeyi bekledikleri mesleki kazançları ile yordadıkları ortaya koyulmuştur. Bacanlı (2016), kariyer gelişimi ve seçim sürecinde aile ve ergenin kariyer uyumlarının önemli olduğunu ve ebeveynlerin ergen birey üzerinde önemli etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Bacanlı ve arkadaşları (2018) ‘‘Ergen-Ebeveyn Kariyer Uyumlu Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama Çalışmasında’’ ölçeğinin Türkiye’de aile ve ergenin kariyer uyumunu ortaya koyan araştırmalarda kullanabileceğini ortaya koymuştur. Uluslararası yapılan araştırmalarda kişinin kariyer kararlarını vermede en çok ebeveynlerinden etkilendikleri ortaya koyulmuştur (Roberts, 2002).

2.6. Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı

1980’li yılların sonuna doğru ilk olarak öz-yetkinlik kuramı olarak karşımıza çıkan Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı (*Social Cognitive Career Theory-SCCT*) Hackett, Lent ve Brown tarafından geliştirilmiştir (Brown, 2002). Kuram, Alber Bandura’nın (1986) sosyal bilişsel kuramının temel dayanaklarına paralel şekilde ortaya çıkmıştır. Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı, bireyin mesleki davranışlarını ve kariyerini yönlendirebilme kapasitelerine vurgu yapar diğer bir ifadeyle kişinin kendi kariyerini yönetebilecek (human agency) ve seçimler yapabilecek kapasitede olduğuna dikkat çeker (Brown, 2002) .

İnsan kendi mesleki seçimlerinin ve kariyer sürecinin en temel şekillendiricisidir (Işık, 2010). Bununla birlikte kuram kişinin kendi kariyer sürecinde aktif rol almasının yanında kişinin tercihlerinde rol oynayan ve kişiyi bu süreçte olumlu veya olumsuz

etkileyebilecek bir çok bireysel veya çevresel nedenlerin(sosyal engeller, destekler, kültür vb.) varlığını da kabul eder (Lent, 2005). Lent ve arkadaşları bireyin davranışlarını ve çevrenin ilişkisini Bandura'nın ortaya koyduğu karşılıklı üçlü (*triadic reciprocal*) nedensellik modeliyle açıklar. Bu model bireyin kişisel özellikleri, gözlenebilen davranışları ve çevresel faktörler arasında bir ilişki olduğunu ve bunların birbiriyle bağlantılı şekilde karşılıklı etkileşim sağladıklarını öne sürer (Lent, Brown & Hackett, 1994).

Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı; göçmenler, kadınlar, mahkûmlar gibi dezavantajlı grupların kariyer süreçlerini inceleyen ve kuram içerisinde çokkültürlülüğe önemli vurgu yapması açısından önemlidir (Siyez, 2020). Bu bağlamda sosyal bilişsel kariyer kuramı, yapılan bu araştırmanın kuramsal temellini oluşturmaktadır.

2.6.1.Öz-Yetkinlik

Bandura (1986), öz-yetkinlik kavramını, kişilerin belirlenmiş performanslara ulaşmak için gereken eylemleri davranışa dönüştürebilmek ve bunları organize edebilmelerine yönelik kişisel yargıları olarak tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle bireyin hedeflediklerini veya var olan bir görevi yerine getirebilmesine yönelik inançları olarak tanımlanabilir (Bandura, 1997).

Genel öz-yetkinlik, kişinin yeni eylemlere başlaması ve bitirebilmesiyle ilgili kendini yeterli görmesine yönelik algısı ve genel kapasitesi olarak karşımıza çıkar. Genel öz-yetkinlik bireyin stresle başa çıkabilme beceresi, problem çözme yeteneği, motivasyonu ve sosyal ilişkilerdeki başarısı gibi bir çok değişkenle ilişkilidir (Luszczynska, Gutierrez-Dona ve Schwarzer, 2005).

Öz-yetkinlik kavramı genel olarak ifade edilen bir durum olsa da belli bir alana veya belli bir konuya yönelik öz-yetkinliklerin gelişmesi yaklaşımının da yaygın olduğu söylenebilir (Mikkelsen ve Einarsen, 2002). Diğer bir ifadeyle öz-yetkinlik inançları belirli performans alanlarına özgü olabilmektedir (Özyürek, 2011). Bandura (2006) öz-yetkinlik kavramının bu şekilde ele alınmasının daha doğru olabileceğini belirtmiştir. Örneğin bir kişinin müzik aleti çalabilme konusunda öz-yetkinlik inancı yüksek olabileceği gibi futbol oynamaya yönelik öz-yetkinlik inancı düşük olabilir.

Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı'na göre öz-yetkinlik inancı standart ve kalıcı bir özellik değildir. Bunun nedeni olarak kişinin statik bir yapıda olmaması, koşullara göre çeşitli

durumlarda olumlu veya olumsuz etkide kalıp değişebilir ve gelişebilir olması söylenebilir (Brown, 2002). Öz-yetkiniliği tek başına bir kavram olarak ele almak yerine kuram onu diğer değişkenlerden bağımsız olamayacak kadar dinamik bir yapıya sahip olduğu ve sürecin var olan tüm değişkenleriyle kompleks bir etkileşim halinde olduğundan dolayı diğer kavramlar ile birlikte ele almayı önermektedir (Lent, 2013).

Öz-yetkinlik inançları dört yolla elde edilebilir ve geliştirilebilir. İlk yol kişinin başarılı veya başarısız performans deneyimleridir. Kişisel deneyimler kişinin öz-yetkinlik inançlarını doğrudan etkileyen en önemli faktörlerdir. Başarılı deneyimler o alana yönelik inançları güçlendirir veya oluşmasına katkı sağlarken; başarısız deneyimler bu inançların oluşmasını engeller veya var olan inançların zayıflamasına neden olur (Bandura,1994).

Öz-yetkinlik inançlarına etki eden ikinci faktör sosyal modeller aracılığıyla dolaylı olarak öğrenilen ve gözlemlenen deneyimlerdir (Bandura, 1994). Özellikle kendine benzer özellikleri olan modellerin benzer koşullarda hedeflenen davranışlara yönelik sağladıkları başarılar veya başarısızlıklar bireyin öz-yetkinlik inancını etkiler. Burada modelin bireyle olan benzerlik derecesi önemli bir faktördür. Birey modelin özellikleriyle benzerliği yükseldikçe davranış sonuçları o derece ikna edici olur. Modelle olan benzerlik durumu düştükçe bireyin öz-yetkinlik inancına etkisi az olması beklenir (Betz, 2007). Pajares (1997) modelin gözlemlenmesiyle elde edilen sonucun öz-yetkinlik inancına etkisi kişinin kendi deneyimlerinden elde ettiği sonuçlardan daha az olduğunu ancak kişinin o alanla ilgili herhangi bir deneyimi yoksa etkili olabileceğini belirtmiştir. Örneğin kendisi gibi uzun boylu olan sınıf arkadaşının basketbol kursunda başarılı olduğunu gören öğrenci aynı kursa yazılıp başarılı olmaya yönelik inancı yükselir.

Sosyal ikna öz-yetkinlik inancına etki eden üçüncü bir kaynaktır (Bandura, 1994). Başkaları tarafından sözel olarak davranışın gerçekleşmesine yönelik teşvik gören birey davranışa yönelik öz-yetkinlik inancını arttırabilir yine etrafındaki kişilerce davranışı gerçekleştirmeye yönelik yeterli düzeyde olmadığını duyması öz-yetkinlik inancını olumsuz etkileyebilir. İkna edici telkinler, davranışı gerçekleştirmeye yönelik cesaretlendirici etkisi olmakla birlikte öz-yetkinlik duygusunu da olumlu yönde geliştirir (Lent, 2013). Bu noktada dikkat edilmesi gereken bu telkinlerin temelsiz olmamasıdır (Pajers, 1997). Örnek olarak sesi yeterli olmayan birine ileride çok iyi bir ses sanatçısı olacağı konusunda ikna etmek pek faydalı olmayabilir.

Öz-yetkinlik inançlarına etki eden son kaynak kişinin davranışa yönelik gerçekleştirdiği somatik ve duygusal değişimlerdir (Bandura, 1994). Birey davranışı gerçekleştirirken stres yaşayıp heyecan duyabilir bu durum kendisinde davranışa yönelik olumlu veya olumsuz bir takım yargılar geliştirmesine neden olur. Bu durum öz-yetkinlik inancına doğrudan etki eder. Örneğin topluluk karşısında konuşurken heyecanlanan, hitap ederken ağzı sık sık kuruyan ve kelimeleri yutan biri şiir okuma etkinliğine gitme ve bu konuda başarılı olma konusunda olumsuz öz-yetkinlik geliştirebilir. Bireyin içinde bulunduğu ruh hali de aynı derecede bu durumu etkiler. Pozitif bir ruh haline sahip bireyin davranışa yönelik öz-yetkinlik inancı; olumsuz, karamsar ruh haline sahip kişiye göre yüksek olması beklenir (Lent,2013).

Çeşitli araştırmacılar öz-yetkinlik inançlarına etki eden kaynakların etkinliğini araştırmışlar ve örneklemin özelliği ve durumsal faktörlere göre bunların etkisinin değişkenlik gösterdikleri sonucuna varılmıştır (Ünsal, 2014). Örneğin Zeldin ve Pajares (2000) kadınlarla yaptığı araştırmada matematik, fen ve teknoloji alanlarını seçen kadınların öz-yetkinlik inançlarının kaynaklarına yönelik yaptıkları araştırmada; kadınların öz-yetkinlik inançlarının en fazla sosyal modeller ve sözel ikna yoluyla güçlendiği anlaşılmıştır.

2.6.2.Sonuç Beklentileri

Sonuç beklentileri (outcome expenctations) kişinin gerçekleştirecek eylemin veya davranışın sonucunda elde etmesini beklediği kazanımlara dair inançlar olarak tanımlanabilir (Bandura, 1977). Sonuç beklentileri hem kariyer hem psikoloji alanında gerçekleştirilen davranışların altında yatan önemli bir kavramdır (Özyürek, 2011). Öz-yetkinlik kavramı bireyin yetenekleri ve kapasitesiyle ilgiliyken (Örneğin; bunu başarabilir miyim?), sonuç beklentileri ise davranış sonucunda oluşabilecek sonuçlarla ilgilidir (Örneğin; Bunu başarırsam ne elde ederim) (Lent, 2005). Örneğin “Nvivo programını başarılı bir şekilde kullanabilir miyim?” diye düşünen bir araştırmacı öz yetkinlik inancını; eğer başarılı olursa “Araştırmasında etkili sonuçlar elde etmesinin daha kolay ve güvenilir olacağını” düşünmesi sonuç beklentisi olarak ifade edilebilir.

Sonuç beklentilerini etkileyen kaynaklar, öz-yetkinlik inançlarının oluşmasında etkili olan kaynaklarla benzerlik göstermektedir. Örnek olarak kişinin kendi deneyimleri sonucunda elde ettikleri, çevresindeki kişilerin eylemleri sonucunda elde ettiği kazanımları

gözlememesi, kendi ürettiği sonuçlara çevresinden aldığı olumlu ve olumsuz tepkiler ve fiziksel ipuçlarına yönelik duyarlılık sonuç beklentilerinin kaynaklarıdır.

Bandura kariyer sürecinde öz-yetkinlik inançlarının sonuç beklentilerine nazaran önemli olduğuna inanmıştır (Lent ve Brown, 1996). Burada sonuçların kişinin performansına bağlı olduğu durumlarda doğal olarak sonuç beklentileri, öz-yetkinlik inançlarından etkilenir (Diegelman ve Subich, 2001). Örneğin bir kişi yazılım mühendislerinin yüksek ücretler ve kaliteli yaşam standartlarına ulaştıklarını gözlemlemesine karşın bilgisayar ve yazılım üzerine yeteneği ve becerisi yoksa bu mesleklerde başarılı olamayacağını ve bu sonuçları elde edemeyeceğini düşünerek yapmaktan kaçınacaktır.

Bu durum tam tersi şekilde de gerçekleşebilir. Yani yüksek öz-yetkinlik inancına rağmen kişi düşük sonuç beklentisinden dolayı eylemi gerçekleştirmeyebilir. Örneğin resim yeteneği üst düzeyde olduğu düşünülen biri ileride iş bulma, geçimini sağlama konusunda sorun yaşayabileceğini düşünerek sonuç beklentisi düşük olduğu için bu alana yönelmeyebilir. Kişiler eylem sonucunda kendilerine olumlu katkılar sağlayacak eylemlere, sonuç beklentileri düşük olanlara göre daha çok ilgi gösterirler (Bandura, 2001).

2.6.3. Kişisel Hedefler

Kişisel hedefler kavramı belirli olan bir eylemi veya eylem sonucunda kazanımları elde etme niyeti, isteği olarak tanımlanabilir (Bandura, 1986). Hedefler kişinin niyeti olarak da ifade edilebilir (Özyürek, 2011). Kişiler kariyerleriyle ilgili hedeflerini belirleyerek eylemlerini organize eder ve sürdürür. Bunu dış destek olmadan da gerçekleştirebilir (Brown, 2002). Diğer bir ifadeyle kişisel hedefler, dışsal ödüller ve destekler olmasa da kişinin kendi davranışlarını düzenlemesine ve sürdürmesine katkı sağlar (Lent, 2005).

Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı hedefleri kendi içinde iki kategoriye ayırır (Özyürek, 2011). Kişiler yapmak istedikleriyle ilgili kendilerine “Ne kadar çok ve ne kadar iyi?” sorularını sorarlar (Lent, 2005). Seçim hedefleri kişinin seçimlerine ulaşma ve sürdürmesiyle ilgili hedeflerini kapsarken, performans hedefleri kişinin hedefinde ulaşmak istediği performansın düzeyi olarak karşımıza çıkar (Özyürek, 2011).

Bireyin kişisel hedefleriyle öz-yetkinlik ve sonuç beklentileri etkileşim halinde olup birçok şekilde birbirini etkilemektedir (Sharf, 2017). Örneğin kişisel hedeflerde elde edilen başarısızlık durumu öz-yetkinlik inançlarının ve sonuç beklentilerinin revize edilmesine neden

olabilir (Lent, Brown ve Hackett, 2002). Hedeflerle ilgili Locke ve Latham (2006) yaptıkları çalışmada zorlayıcı hedeflerin kişilerin performansına doğrudan etkisi olduğunu, zor hedeflerin başarıldıklarında daha fazla tatmin duygusu yaratmasından kaynaklı kişiye ekstra bir güdüleme sağladığını ortaya koymuşlardır.

2.6.4. Bağlamsal Etkenler: Engeller ve Destekler

Kişilerin yaşantıları, farklı olay ve durumların bağlamsal etkisiyle var olur (Sharf, 2017). Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı (SBKK) iki farklı bağlamsal faktör tanımlamaktadır; geçmiş bağlamsal faktörler ve seçim davranışına yakın bağlamsal faktörler (Lent ve ark., 2002). Geçmiş bağlamsal faktörler, kişinin içinde bulunduğu kültürün kendisinden beklentileri, cinsiyet rollerini, kültürün temel yapı taşlarını öğrendikçe ortaya çıkar ve sosyal, akademik becerileri öğrendikçe kişi tarafından benimsenir. Seçim davranışına yakın bağlamsal faktörlere bakıldığında ise tam tersi olarak meslek ve kariyer seçim noktalarında ortaya çıkan çevresel etkilerdir (Lent, 2005).

Bağlamsal faktörler kişinin seçimlerini destekleyebilir veya bu seçimlere engel oluşturabilir (Sharf, 2017). İlgiler, yetenekler, değerler gibi bireyin sahip olduğu kişisel etmenlere ek olarak bağlamsal etmenler öz-yetkinliği, hedefleri ve beklentileri etkiler (Lent, Brown, Talleyrand ve ark., 2002). Örneğin Cardenas (2010) farklı etnik azınlıklar ve beyaz yakalı mühendislerle yaptığı çalışmada sosyal destekler ve engelleri öz-yetkinliğin yordayıcısı olarak tespit etmiştir. Yine Oetting (2009) hazırlık düzeyinde olan tıp fakültesi öğrencileriyle yaptığı çalışmada engellerin hedeflerin gerçekleşmesinde etkili olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

SBKK bağlamında çevresel etmenlerin, sürece etkisine yönelik az sayıda araştırma mevcuttur (Sharf, 2017). Kariyer engelleri kavramı bireyin kariyerinin ilerlemesini zorlaştıran, hedeflerini ve beklentilerine etki eden bireye özgü (örneğin olumsuz öz-yetkinlik inançları) veya sosyal ortamla ilgili (örneğin toplumsal dışlanma) etmenlerdir (Özyürek, 2011). Diğer bir ifadeyle kariyer gelişim sürecini zorlaştıran kişisel veya çevresel durumlardır (Thompson, 2013).

SBKK’de kariyer engelleri, var olan engelden çok kişinin bu engele yönelik algısı ve tutumu üzerinden ifade edilmiştir (Özyürek, 2011). Lent ve arkadaşları (2000), kariyer

engelleriyle ilgili olan üç farklı yapıdan söz etmişlerdir. Bunlardan birincisi olan baş etme yetkinliği (coping efficacy), kişinin karşılaştığı engellerle ne derece baş edebildiğiyle ilgilidir. Örneğin internet çekmeyen bir köyde yaşayan öğrencinin pandemi döneminde canlı derslere katılabilmek için internet çeken bir tepeye çıkıp canlı derslerini o şekilde takip etmesidir.

Kariyer engelleriyle ilgili ikinci kavramsal yapı duygulanım eğilimidir (dispositional affect). Kişinin içerisinde bulunduğu olumlu veya olumsuz duygulanım engellere yönelik algısını etkileyebilir (Özyürek, 2011). Örneğin yabancı dil sınavına girip yüksek lisans başvurusu yapmak isteyen bir lisans öğrencisi girdiği yabancı dil sınavında başarılı olsa bile İngilizce dil bilgisine yönelik düşük öz-yetkinlik inancına sahip olmaya devam edebilir.

Kariyer engelleriyle ilgili üçüncü ve son kavramsal yapı sonuç beklentileridir (Lent ve ark., 2000). Örneğin Türkiye’de yaşayan geçici koruma altında olan Suriyeli bir genç kız örgün eğitim kurumlarında okul öncesi öğretmeni olmak istese de üniversitede yabancı öğrencilere ayrılan kontenjan azlığı ve vatandaş olmamasından kaynaklı işe yerleşmede yaşayabileceği engeller endişesinden dolayı sonuç beklentileri olumsuz olarak etkilenebilir.

Kariyer sürecinde sadece engeller üzerine gitmek süreci sınırlandırabilir. Bu bağlamda kariyer destekleri bireyin kariyer sürecini destekleyen, sürecin gelişimini ve sürdürülebilmesine olumlu katkı sağlayan etmenlerdir (Özyürek, 2011). Lent ve arkadaşları (2000) bireyin, sosyal ortamda kariyer desteklerine ulaşması amacıyla iki farklı yol önermişlerdir. İlk öneride kişinin içinde bulunduğu sosyal ortamda bireyin yararına düzenlemeye gidilmesidir. İkinci olarak ise kişinin içerisinde bulunduğu sistemde var olmayan destekler oluşturularak değişikliğe gidilmesidir.

Kariyer engelleri ve kariyer destekleri birbirinden bağımsız zıt kutuplar gibi gözükse de kişide aynı anda bulunabilir (Özyürek, 2011). Örneğin Türkçe bilmeyen Suriyeli yetişkin bir birey maddi ve zaman yetersizliğinden dolayı kursa gidemeyebilir (engel). Ancak geçici eğitim merkezine oradan da örgün eğitime geçen çocuğu akşamları kendisine Türkçe öğretmesi (destek) bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

2.6.5.Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramında Modeller:

Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı kuramcıları, Lent, Brown ve Hackett (2002) performans, ilgiler ve seçimlerin kariyer gelişim sürecini nasıl etkilediklerini ortaya koymak için 3 farklı süreç modeli (process models) geliştirmişlerdir. Bu modeller kavramsal olarak

farklı konumda gözükse de aslında iç içe geçmiş durumda, etkileşim halindedir (Lent vd., 1994).

Modellerin her birinde (İlgi, seçim ve performans), kuramın temel yapı taşları öz-yetkinlik, sonuç beklentileri ve kişisel hedefler; kişisel değişkenler (cinsiyet, etnik köken vb.), modellemeye yardımcı öğrenme deneyimleri (learning experiences) ve bağlamları (contexts) birlikte etki etmektedir (Lent, 2005).

2.6.5.1.İlgilerin Sosyal Bilişsel Kariyer Modeli:

Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı kuramcıları kariyer ilgilerinin öz-yetkinlik inançları ve sonuç beklentilerinin sonucu olarak ortaya çıktığını belirtirler (Lent, Brown ve Hackett, 2002). Bandura (1986) bireyin hayatı boyunca ortaya çıkan ilgilerinin, kişinin gerçekleştirebileceğini düşündüğü eylemlerden meydana geldiğini bu eylemleri gerçekleştiren bireyin başarıya ulaşacağını belirtmiştir. Bireylerin ilgilerinin en yoğun olduğu alanlar, iyi olduklarına inandıkları (öz-yetkinlik) ve en fazla yarar sağlayabileceklerini (sonuç beklentileri) düşündükleri alanlardır (Ünsal, 2014). Bu tam tersi şekilde de gerçekleşebilir. Bireylerin, belirli bir alana yönelik öz-yetkinlik inançları düşük veya nötr olması, yine bu alanla ilgili eylemleri sonucunda olumsuz edinimler elde edebileceği beklentisi; bu alana yönelik ilgilerin gelişmesini engelleyecektir (Özyürek, 2011).

Bireyin belli bir alana yönelik ilgisinin olması kişinin bu alana yönelik hedefler oluşturmasına katkı sağlar. Kişi bu sayede o alana yönelik faaliyetlerini artırır. Faaliyetin artmasıyla kişinin bu alanda beceri ve deneyimleri artarak öz-yetkinlik inancı artacağı gibi kişinin düşük performans göstermesi ve olumsuz sonuçlar alması bu alandaki öz-yetkinlik ve sonuç beklentilerini gözden geçirmesine neden olabilir (Ünsal, 2014). Hermann (2011) ilgilerin sosyal bilişsel modelini, gençleri alıkoyma merkezindeki düşük sosyo-ekonomik düzeyde olan gençlere uygulamış ve sonuç beklentilerinin, öz-yetkinlik inançlarına göre ilgilerin daha güçlü bir yordayıcısı olduğu sonucuna varmıştır. Bununla birlikte örneklem dışında kalan ergenler için ilgilerinin yordayıcısı olarak öz-yetkinlik inançlarının daha güçlü olduğu ortaya konulmuştur.

Kişinin sahip olduğu öz-yetkinlik inançları, sonuç beklentileri dışında olan bağlamsal faktörlerin ilgilerin gelişimine doğrudan ya da dolaylı etkisi olabilir. Lent ve arkadaşları

(1994), bireyin çevresinden destek almamasının (bağlamsal faktörler), kişinin kariyer gelişim sürecine yönelik öz-yetkinlik inançlarını ve sonuç beklentilerini düşmesine neden olacağından, kariyer ilgilerinin revize edilmesine neden olup eyleme dönüşmesine engel olacağına altını çizmiştir.

2.6.5.2.Sosyal Bilişsel Kariyer Seçimi Modeli:

Sosyal bilişsel kariyer seçimi modeliyle, ilgilerin sosyal bilişsel kariyer modeli bir birine çok benzemektedir (Lent, 2005). Aralarında ki en temel fark odağın seçimler yerine ilgide olmasıdır (Sharf, 2017). Kişinin sahip olduğu öz-yetkinlik inançları ve sonuç beklentileri ilgileri oluşturarak kişinin seçimler yapmasına katkı sağlar ve seçim hedeflerini oluştururlar (Ünsal, 2014).

Seçim modeli, ilgi modeline benzer şekilde öz-yetkinlik inançları ve sonuç beklentileri ışığında ilgilerin oluşumuna, oluşan ilgilerin de hedeflerin oluşumuna etkisi olduğunu ve belirlenen hedeflerin deneyimlenmesi neticesinde kişinin öz-yetkinlik inançlarını ve sonuç beklentilerini olumlu veya olumsuz revize etmesine katkı sağlar. Revize edilen öz-yetkinlik inançları ve sonuç beklentileri ilgilerin belirginleşmesine katkı sağlar ve bu döngü devam ederek seçim davranışlarını ortaya çıkarır. Buradan anlaşılacağı üzere ilgi modelinde olduğu gibi kariyer seçim modelinde de dinamik bir döngüden bahsedilebilir (Lent ve ark., 1994).

İlgi modelinde bahsettiğimiz gibi kişisel hedefler yalnızca ilgilerden beslenmemektedir. Kişinin sahip olduğu öz-yetkinlik inançları, beklentileri ve bağlamsal faktörlerde kişisel hedefleri etkilemektedir (Ünsal, 2014) . Örneğin resim yeteneği ve resim yapmaya ilgisi olan bir lise öğrencisi ailesinden belli kaygılardan ve ya imkansızlıklardan dolayı destek göremez ise ilgisi her ne kadar olursa olsun bu alanda seçimler yapmaktan kaçınacaktır.

2.6.5.3.Performansın Sosyal Bilişsel Modeli:

Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı kuramcıları bireyin, akademik ve iş performansına dair olan yeteneği, performansın sosyal bilişsel modeliyle yordandığını belirtmişlerdir (Sharf, 2017). Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı performansın iki temel noktasına dikkat çeker. Bunlardan ilki kişinin eğitsel ve mesleki hedeflere yönelik elde ettiği başarılar; ikincil olarak ise karşılaştığı güçlüklerle baş etme kapasitesidir. Bireyin yetenekleri,öz-yetkinlik inançları,

sonuç beklentileri ve kişisel hedefleri kişinin davranışındaki başarısını ve devam etme güdüsünü doğrudan etkiler (Lent ve ark., 2002).

Yetenekler kişinin performansını doğrudan ve dolaylı şekilde etkiler. Yetenekli kişi, yetenekli olduğu alanda hem iyi bir performans göstermesi hem de zorluklar karşısında daha güçlü bir direnç göstermesi beklenir. Yetenek, öz-yetkinlik inançları ve sonuç beklentileri yoluyla da performansı dolaylı şekilde etkiler. Bir konuda yetenekli olduğunu düşünen kişi o alana yönelik öz-yetkinlik inancı da artacaktır. Ayrıca bu alana yönelik gösterdiği eylemlerden ve sonuç beklentileri de yükselir. Bu durum döngüsel olarak ilgiyi ve hedefleri revize ederek performansın artmasına katkı sağlar (Ünsal, 2014). Ancak döngüsel olarak devam eden bu süreç, kişinin içerisinde bulunduğu bireysel ve çevresel koşullarla yakından ilgilidir (Lent ve ark., 1994).

2.6.6.Risk Grubunda Olan Genç Bireylere Yönelik Öneriler:

Ortaöğretim seviyesinden sonra akademik seviyesi düşük olarak çalışma hayatına giren genç bireylerin bir kısmı risk grubundadır. Akademik performanslarının düşük olması; öz-yetkinlik algılarını ve sonuç beklentilerini olumsuz yönde etkileyip çalışma ve iş bulma süreçlerinde sıkıntı yaşayıp uzun süren işsizlik durumuyla karşı karşıya kalabilirler (Brown ve Lent, 1996). Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramından oluşturulan uygulamalar bu risk grubuna önemli derecede katkı sağlayabilir. Bu bağlamda öz-yetkinlik inancını yükseltecek, sonuç beklentilerini kazandıracak ve kişisel hedefler oluşturacak etkinlikler bu risk grubuna uygulanarak çalışma yaşamına geçişi daha sağlam temelde olmasına katkı sağlayabilir (Özyürek, 2011).

2.6.7.Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı ile İlgili Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar

2.6.7.1.Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramıyla ilgili yapılan bazı araştırmalar aşağıda listelenmiştir. Türkiye’de kuramla ilgili yapılan çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır.

Işık (2010), Taylor ve Betz tarafından geliştirilen “Kariyer Kararları Öz-yetkinlik Ölçeğini” Türkçe’ye uyarlayarak “Kariyer Kararları Yetkinlik Beklentisi Ölçeğini”

oluşturmuştur. Yine aynı araştırmada McWhiter, Crothers ve Rasheed tarafından geliştirilen ‘‘Mesleki Sonuç Beklentileri Ölçeği’’ Türkçe’ye uyarlanmıştır.

Işık (2010), Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı’nı temel alarak oluşturduğu müdahale programının etkililiğini sınamıştır. Üniversite öğrencilerinden oluşan bir grup öğrenciyle 10 hafta süren programın, öğrencilerin kariyer kararları öz-yetkinlik inançları ve sonuç beklentilerine etkisini incelemiştir. Elde edilen bulgular neticesinde müdahale programının uygulandığı grubun öz-yetkinlik inançları ve sonuç beklentilerinin, kontrol grubuna göre artış gösterdiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca üç ay sonra yapılan izleme testi neticesinde bu etkinin devam ettiği görülmüştür. Çalışma içeriğinde ki müdahale programının kariyer kararsızlığı yaşayan ve iş bulma sürecine geçişte sorun yaşayan bireylere de uygulanabileceğini belirtmiştir.

Kurtaslan, Arat ve Çakırcı (2012) müzik öğretmenlerinin öğretim teknolojilerini kullanmadaki öz-yetkinlik inançlarını ve kullanmaları sonucunda oluşabilecek sonuç beklentilerini, yine bu öğretim teknolojilerini kullanmaya yönelik niyetleri ve ilgilerini ölçtüğü araştırmada; 10 hizmet yılı üzerinde çalışan öğretmenlerin, on yıldan daha az hizmet yılı çalışan öğretmenlere göre düşük puanlar aldıklarını belirlemiştir. Yine aynı araştırmada öğrenim durumu doktora lisansa doğru geçtikçe alınan puanlarda düşme gözlemlenmiştir. Öğretmenlerin mezun oldukları okul türleri alınan puanlarda anlamlı şekilde farklılaşmaya neden olduğunu ortaya konmuştur. Yapılan bu araştırma sonucunda Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı’nın önemli kavramlarından eğitim düzeyi, hizmet yılı ve mezun olunan okul türünün etkisinin önemli olduğu gözlemlenmiştir.

Özyürek (2005) 590 lise öğrencisiyle Türkiye’nin güneyinde yaptığı çalışmada matematiğe ilişkin öz-yetkinlik inançlarının ve beklentilerinin; öz-yeterlik, ilgi ve matematik ağırlıklı başlıca tercihler arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin matematik tercihleri, matematik öz-yetkinlik inançları ve ilgileri tarafından yordandığı ortaya konulmuştur.

Büyüköze Kavas (2011) yılında üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada kariyer kararsızlığı üzerinde etki eden faktörleri incelemiştir. Kariyer Sonuç Beklentileri Ölçeği, Anne-Baba Tutum Ölçeği, Rotter’ın İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, Kariyer Kararı Öz-Yeterlik Ölçeği Kısa Formu, Kariyer Karar Ölçeği ve Kişisel Bilgi formu araştırmada kullanılan veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Yapılan çalışma neticesinde öğrencilerin algılanan ebeveyn tutumlarıyla kariyer kararsızlıkları arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ayrıca

algılanan bu tutumların kariyer karar verme sürecini ve öz-yeterlilik inançlarını dolaylı olarak etkilediği anlaşılmıştır.

Sürücü (2011) üniversite birinci sınıf öğrencileriyle yaptığı araştırmada öz-yetkinlik inançları, sonuç beklentileri, kariyer engelleri ve ilgilerin mesleki seçim hedefleriyle ilişkini model içerisinde incelemiş kariyer engellerinin doğrudan mesleki seçim hedefleriyle ilişkili olduğunu, engeller arttıkça mesleki seçim hedeflerinde düşüş, engeller azaldıkça mesleki seçim hedeflerinde artış gözlemlenmiştir. Ayrıca matematik öz-yetkinlik inancının mesleki seçim hedeflerini etkileyen en etkin yordayıcı olduğunu ortaya koymuştur.

Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramının Türkiye’de uygulamalarına yönelik örneklere baktığımızda kuramın kullanımının uygun olduğu görülmektedir. Türkiye’de risk altında bulunan gençler, iş sürecine geçiş sürecinde sorun yaşayan bireyler, motivasyonu düşük bireylere yönelik yapılabilecek çalışmalarda kuramdan ve modellerden yararlanılabilir (Özyürek, 2011). Kuram uygulamalarında bireysel danışmanlık kadar grup danışmanlığı sürecinden de yararlanılabilir (Ünsal, 2014).

2.6.7.2.Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı’yla ilgili öz-yetkinlik inançları, sonuç beklentileri, kişisel hedefler ve bağlamsal faktörlerinin odakta olduğu araştırmalar gün geçtikçe artmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmaların bazılarında aşağıda yer vermiştir.

Weiss (2000) yaptığı çalışmada, öz-yetkinlik inançları, sonuç beklentileri ve bağlamsal faktörlerden algılanan kariyer engellerinin üniversite öğrencilerinin kariyer karar verme süreçlerine etkisini incelemiştir. Öğrencilerin artan öz-yeterlilik inançları ve sonuç beklentilerinin kariyer kararsızlıklarının üstesinden gelme konusunda olumlu katkısının olduğunu, algılanan kariyer engellerinin ise kariyer kararsızlığını artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Kuramla ilgili olan bu değişkenlerin kariyer kararsızlığını açıklamada ki etkisinin %37 olduğunu ortaya koymuştur.

Ali, McWhirter ve Chronister (2005) sosyo-ekonomik seviyeleri düşük olan 9.sınıf öğrencileriyle yaptıkları araştırmada algılanan engeller, ortamsal destekler, mesleki öz-yetkinlik inançları ve sonuç beklentileri incelenmiştir. Öz-yetkinlik inançlarının oluşumunda akran ve kardeş desteğinin önemli olduğunu ayrıca, öz-yetkinlik inançlarının sonuç

beklentilerini yordadığını ortaya koymuşlardır. Algılanan engellerin ve desteklerin sonuç beklentileri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını raporlamışlardır.

Rogers, Creed, and Glendon (2008) Avustralyalı lise öğrencileriyle yaptıkları araştırmada Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramının ortaya koyduğu seçim modeli temelinde; kariyer kararı öz-yetkinliği, kariyer hedefleri, kariyer sonuç beklentileri, kişilik ve sosyal desteklerin kişinin kariyer karar planlama ve araştırmalarına yönelik gerçekleştirdiği hazırlık eylemleriyle ilişkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde, bireyin sosyal desteklerinin ve kişiliğinin kariyer seçim sürecine hem doğrudan hem dolaylı bir etkisi olduğu ortaya koyulmuştur.

2.6.7.3.Kültürel Olarak Farklı Gruplarla Yapılan Çalışmalar:

Ann-Yi (2010) , Asyalı Amerikan öğrencilerle yaptığı araştırmada öz-yetkinlik inancını yordayan değişkenler incelenmiş olup kariyer kararı verme öz-yetkinliği anlamlı şekilde yordadığını ortaya koymuştur.

Gushue ve Whitson (2006) dokuzuncu sınıfta okuyan Afrikalı Amerikan öğrencilerle yaptıkları çalışmada öğrencilerin aldıkları anne-baba desteği ile kariyer karar verme öz-yetkinliğinin doğrudan olumlu bir ilişki içinde olduğu bulunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Suriyeli öğrencilerin kariyer süreçlerine etki eden faktörlere yönelik öğrenci ve veli görüşlerinin incelendiği bu çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma kavramı birçok kavramı birçok disiplini içinde barındıran şemsiye bir kavram olduğu için tam olarak tanımını yapmak güçtür (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Nitel araştırma yapan araştırmacı bir kavramın araştırmaya konu olan düzeyini veya ne kadar olduğundan çok daha fazlasını elde etmeyi düşünür (Büyüköztürk ve ark., 2018). Kapsayıcı bir tanım yapmak zor olsa da nitel araştırma; görüşme, gözlem, doküman analizi gibi nitel olan veri toplama yöntemleri aracılığıyla olay ve olgunun doğal olan kendi ortamında araştırılarak ortaya koyulduğu araştırma süreci olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Diğer bir ifadeyle probleme yönelik birey ya da grupların attığı anlamın keşfedilmesine yönelik bir araştırma yaklaşımıdır (Creswell, 2017).

Bu çalışmada, araştırmanın amacına yönelik olarak nitel araştırma desenlerinden ‘‘olgubilim (fenomenoloji) deseni’’ kullanılmıştır. Fenomenolojik desen, katılımcıların tanımladığı fenomenlerle ilgili deneyimlerini betimlediği, kaynağını psikoloji ve felsefeden alan bir nitel araştırma desendir (Giorgi, 2009). Olgubilim, günlük yaşamımızda karşılaştığımız ancak detaylı bir anlayışa sahip olmadığımız olguları derinlemesine araştırmayı amaçlayan araştırmacılara uygun bir araştırma zemini sunar (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu bağlamda araştırmanın olgusu olan Suriyeli öğrencilerin kariyer süreçlerine etki eden faktörler, olgubilim deseniyle derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır.

3.2. Araştırma Grubu

Araştırmada katılımcı sayısına yönelik temel belirleyici durum; elde edilen bilginin tekrarı diğer bir ifadeyle doyum iken bu konuda karar verici durumda olan araştırmacının kendisidir (Patton, 2014). Başlangıçta bir sayı hedefi olmaksızın araştırmacı araştırmaya başlamış, süreç içerisinde görüşmelerde daha fazla tema ve kod elde edilmeyeceği kanaatine vardıldıktan sonra veri toplama süreci bitirilmiştir. Bu bağlamda 12 Suriyeli öğrenci ve velisiyle görüşülmüş olup katılımcılara yönelik bilgiler Tabloda 1 ve Tablo 2’de gösterilmiştir.

Araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemeyle çalışılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemleri olguyu derinlemesine incelemeye ve anlamaya yardımcı olmaktadır (Patton, 2014). Maksimum çeşitlilik yöntemi görece küçük bir çalışma grubu oluşturarak probleme taraf olacak bireyleri maksimum olarak bu gruba yansıtmayı amaçlamaktadır (Şimşek ve Yıldırım, 2016). Diğer bir ifadeyle yapılacak araştırmanın amacı göz önünde bulundurularak problemi aynı veya farklı olarak yansıtan durumlar gözetilerek seçilen araştırma grubu oluşturma yöntemidir (Büyüköztürk ve ark., 2018). Bu doğrultuda araştırma sorusuna yönelik öncelikle Gaziantep’te Suriyeli öğrencilerin bulunduğu okullar ve okullarda bulunan Suriyeli öğrenci sayıları Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüğünden temin edilmiştir. Ayrıca İstanbul, Kilis, Batman gibi farklı illerdeki Suriyeli öğrencileri de araştırmaya katmak maksadıyla ilçe milli eğitim müdürlükleri ve Kızılay gibi yardım kuruluşlarının desteği alınmış bu doğrultuda çalışma grubu oluşturulmuştur. Öğrenci ve veli cinsiyet dağılımı, öğrencilerin yaşları ve sınıf düzeyleri, ailelerin Türkiye’ye geldikleri yıllar bu bağlamda dikkate alınmış örnekleme yansıtılmıştır.

Tablo 1. Araştırma Öğrenci Çalışma Grubu

Öğrenci No	Cinsiyet	Yaş	Şehir	İnteraktif(İ)-Yüz yüze(Y)	Tercüman
Ö1	Kadın	14	Gaziantep	Yüz Yüze	Yok
Ö2	Kadın	15	İstanbul	Yüz Yüze	Yok
Ö3	Kadın	14	İstanbul	Yüz Yüze	Yok
Ö4	Kadın	14	İstanbul	Yüz Yüze	Yok
Ö5	Kadın	15	Gaziantep	Yüz Yüze	Yok
Ö6	Kadın	17	Gaziantep	Yüz Yüze	Yok
Ö7	Erkek	15	Batman	İnteraktif	Yok
Ö8	Erkek	14	Gaziantep	Yüz Yüze	Yok
Ö9	Erkek	17	Gaziantep	Yüz Yüze	Yok
Ö10	Erkek	17	Gaziantep	Yüz Yüze	Yok
Ö11	Erkek	19	Kilis	İnteraktif	Yok
Ö12	Erkek	18	Gaziantep	Yüz Yüze	Yok

Tablo1’de gösterildiği üzere çalışmaya 6 kadın 6 erkek öğrenci katılmıştır. Katılımcıların yaş aralıkları 14 ile 19 yaş arası değişkenlik göstermektedir. Araştırmaya; Gaziantep ilinden 7, İstanbul ilinden 3, Batman ilinden 1, Kilis ilinden 1 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin 6’sı 9.Sınıf, 2’si 10.Sınıf, 2’si 11.Sınıf ve 2’si 12 Sınıf düzeyindedir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerin 10’u yüz yüze yapılmış 2’si interaktif yöntemler kullanılmıştır. Tercüman görüşmelerde kullanılmamıştır.

Tablo 2. Araştırma Veli Çalışma Grubu

Veli No	Cinsiyet	Eğitim Durumu	İnteraktif(İ)- Yüz yüze(Y)	Tercüman
V1	Kadın	İlkokul	Yüz Yüze	Var
V2	Kadın	Üniversite	Yüz Yüze	Yok
V3	Erkek	Ortaokul	İnteraktif	Yok
V4	Kadın	Üniversite	Yüz Yüze	Yok
V5	Erkek	Lise	Yüz Yüze	Yok
V6	Kadın	Ortaokul	Yüz Yüze	Yok
V7	Erkek	Üniversite	İnteraktif	Yok
V8	Erkek	İlkokul	Yüz Yüze	Var
V9	Kadın	Lise	Yüz Yüze	Yok
V10	Erkek	Ortaokul	Yüz Yüze	Yok
V11	Erkek	Lise	İnteraktif	Yok
V12	Erkek	İlkokul	İnteraktif	Var

Tablo 2’de gösterildiği üzere çalışmaya 6 kadın 6 erkek öğrenci velisi katılmıştır. Velilerin öğrencilerle aynı sırada yazılmıştır. Bu bağlamda örneğin Ö1’in velisi V1 olarak sıralanmıştır. Katılımcı velilerin 3’ü İlkokul, 3’ü Ortaokul, 3’ü Lise ve 3’ü Üniversite mezunudur. Görüşmelerin 8’i yüz yüze yapılmış geri kalan 4 görüşme interaktif yöntemlerle yapılmıştır. 3 görüşmede tercüman kullanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma süreci içerisinde birçok nicel ve nitel veri toplama tekniği kullanılmaktadır. Bu veri toplama araçlarından etkili ve daha sık kullanılanı olan görüşme, araştırma süreci için etkili ve verimli bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Şimşek ve Yıldırım, 2016). Görüşme, araştırılan konu ve soruyla ilgili araştırmacıya derinlemesine bilgi sağlar. Yapılandırılmış görüşme ise sınırları görüşme öncesinde araştırmacı tarafından belirlenmiş ve soruları daha önceden konu çerçevesinde hazırlanmış olan görüşme türüdür (Büyüköztürk ve ark., 2018). Burada amaç görüşülen bireylerin verdikleri cevaplar doğrultusunda aralarındaki farkların ve paralelliklerin ortaya çıkarılmasını sağlamasıdır (Şimşek ve Yıldırım, 2016). Aynı zamanda elde edilen veriler daha kolay ve hızlı kodlanabilir ve analiz edilebilir durumdadır (Büyüköztürk ve ark., 2018).

Araştırmada demografik bilgilerin yer aldığı kişisel bilgi formu ile görüşme tekniği kullanılmıştır. Olgubilim araştırmalarında, görüşme tekniği önemli bir veri toplama aracıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu bağlamda görüşmeler için uzman görüşleri alınarak oluşturulan ‘‘Göçmen Lise Öğrencilerinde Kariyer Görüşme Formu’’ ve ‘‘Göçmen Lise Öğrenci Velilerinde Kariyer Görüşme Formu’’ kullanılmıştır. Ayrıca veli ve öğrenci katılımcılara gönüllü katılım formu imzalatılmış olup velilerden öğrencilerin araştırmaya katılımlarına yönelik izin belgeleri imzalatılmıştır. Görüşmede kullanılan görüşme formlarına yönelik detaylı bilgiler aşağıda verilmiştir.

Göçmen Lise Öğrencileri ve Velilerinde Kariyer Görüşme Formları

Araştırmada Türkiye’ye göç etmek durumunda kalan Suriyeli öğrencilerin kariyer planlarına etki eden faktörlere yönelik öğrenci ve veli görüşlerinin incelenmesi amacıyla ‘‘Göçmen Lise Öğrencilerinde Kariyer Görüşme Formu’’ ve ‘‘Göçmen Lise Öğrenci Velilerinde Kariyer Görüşme Formu’’ oluşturulmuştur. Görüşme soruları oluşturulması aşamasında göç ve Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı literatürü ve bu bağlamdaki ölçek maddeleri incelenmiş taslak olabilecek formlar oluşturulmuştur. Formlar Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında üç uzman ve Ölçme ve Değerlendirme alanında bir uzmanın görüşü alınarak iki revizyon geçirerek son halini almıştır. Ayrıca Suriyeli bir öğrenci ve veliyle pilot görüşme yapılmıştır. Son haliyle ‘‘Göçmen Lise Öğrencilerinde Kariyer Görüşme Formu’’ sekiz soru ‘‘Göçmen Lise Öğrenci Velilerinde Kariyer Görüşme Formu’’

sekiz sorudan oluşmuştur. Sorulara ek olarak sonda sorular sorularak daha fazla bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Formlara yönelik örnek sorular aşağıda verilmiştir.

Göçmen Lise Öğrencilerinde Kariyer Görüşme Formuna ilişkin örnek sorular;

- Genel olarak başarı durumunuzu nasıl değerlendirirsiniz?
 - Kendinizi başarılı bulduğunuz alanlar nelerdir?
 - Kendinizi başarısız bulduğunuz alanlar nelerdir
- Gelecekle ilgili planlarınız nelerdir?
 - Kariyer planlarınızdan bahseder misiniz?
 - Kariyer geleceğinizde kendinizi nerede görüyorsunuz?
- Bu planlarınızı sizce nereye kadar gerçekleştirebilirsiniz?
- Elinde sihirli bir değnek olsa kariyerinde neleri değiştirmek isterdin?Neden?

Göçmen Lise Öğrenci Velilerin Kariyer Görüşme Formuna ilişkin örnek sorular;

- Çocuğunuzun başarı durumunuzu nasıl değerlendirirsiniz?
 - Başarılı ve başarısız olduğu alanlar sizce nelerdir?
- Siz çocuğunuzun kariyer planlarına yönelik ne tür destekler sağlıyorsunuz?
- Çocuğunuzun kariyer planlarına eriştiğinde neler elde edebileceğini düşünüyorsunuz?
- Elinizde sihirli bir değnek olsa çocuğunuzun kariyerinde neleri değiştirmek istersiniz?

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmayla gerekli izinlerin alınmasıyla birlikte katılımcılara yönelik detaylı bilgi toplamak amacıyla milli eğitim müdürlüğünden okullarda bulunan Suriyeli lise öğrencilerinin mevcut bilgileri alınmıştır. Bu bağlamda okul idareleriyle iletişime geçilmiş okullara gidilip öğrencilerle ön görüşme yapılmış ve aile iletişim bilgileri alınıp onlarla da ön görüşme gerçekleştirilmiştir. Ön görüşmede araştırma hakkında genel bilgiler verilmiş ve görüşme için tarih ve saat belirlenmiştir.

Görüşmeler öğrenci ve velilerle ayrı olarak birebir şekilde gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen veli görüşmelerinde üç velinin Türkçe olarak kendilerini yeterli ifade edememeleri sebebiyle Türkçe-Arapça tercüman kullanılmıştır. Tercümana sorular detaylı şekilde açıklanarak aktarılmış tercümandan kaynaklı doğabilecek hatalar en aza indirilmeye

çalışılmıştır. İçinde bulunduğumuz pandemi nedeniyle görüşmelerde aksaklıklar olup bazı görüşmelerde ertelemeler olmuş bazı katılımcılar yüz yüze görüşme yapmaktan çekinmiştir. Bu durumun yarattığı sınırlılıktan kaynaklı iki öğrenci ve dört veliyle görüşmeler telefon ve interaktif yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler 15-30 dk arası sürmüş olup tüm görüşmelerde katılımcı izinleri alınarak ses kaydı alınmıştır. Görüşmeler yapıldıkça Word Office programı ile bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bunlar katılımcılar tarafından verilen telefon numaralarına gönderilerek katılımcılardan teyit alınmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi nitel araştırmada esneklik, yaratıcılık ve çeşitlilik anlamına gelir. Gerçekleştirilen her nitel araştırma farklı özellikler taşır ve yapılacak veri analizinde yeni yaklaşıma ihtiyaç duyulur (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu bağlamda nitel araştırmalarda standart hale getirilen analiz yöntemleri araştırmacıyı sınırlandıracağı söylenebilir (Strauss, 1987). Veri analizi süreci belli bir standartta olmasa da sistematik ve kapsamlı olması gerekir (Coffey ve Atkinson,1996).

Nitel araştırmalarda iki tür analiz yönteminden bahsedilebilir; bunlar betimsel analiz ve içerik analizidir (Straus ve Corbin, 1990). Araştırmada kullandığımız içerik analizi yöntemi derinlemesine bir analiz sürecini gerektirir ve tümevarımcı bir yaklaşımla belirgin olmayan tema ve kodların ortaya çıkmasına katkı sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2016). İçerik analizi sürecinde üç çeşit kodlama yönteminden söz edilebilir (Straus ve Corbin, 1990). Bunlardan genel çerçeve içerisinde yapılan kodlama yönteminde hem araştırmanın dayandığı kuramsal altyapıya hem de verilerden çıkarılan kavramlara yönelik bir kodlama gerçekleştirilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu bağlamda veri kaybı olmaması adına görüşmeler yapıldıkça bilgisayar ortamına aktarılan veriler, bilgisayar destekli nitel analiz programı Nvivo10'da kuramsal çerçeve dikkate alınarak analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler incelenip kodlanmıştır. Kodlamalar gerçekleştirilirken iki alan uzmanının görüşleri de alınarak ortak görüşler neticesinde analizler gerçekleştirilmiştir. Analiz sürecinde ikinci aşama olarak temalar ortaya koyulmuştur. Bu noktada önceden kuramsal çerçevesi çizilmiş bir araştırmada temaların bir kısmının önceden belirlenmesi mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Elde edilen kodlar ve kuramsal çerçeve göz önünde bulundurularak kodlar ve

temalar bu bağlamda düzenlenmiştir. Elde edilen modeller bulgular bölümünde modellenmiş ve görüşme örnekleriyle tanımlanmıştır.

3.6. Geçerlik ve Güvenirlilik

Nitel araştırmalarda geçerlik araştırmacının araştırdığı olguyu yansız ve ön yargısız şekilde gözlemlemesi ve aktarmasıyla ilgilidir (Kirk ve Miller, 1986). Diğer bir ifadeyle elde edilen bulguların doğru olup olmamasını belirlenmesiyle ilgilidir (Creswell ve Miller, 2000). Nicel araştırmalarda iç geçerlik ve dış geçerlik kavramları nitel araştırmalarda inandırıcılık ve aktarılabilirlik olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırmada inandırıcılığı sağlamak amacıyla, görüşme öncesinde görüşülecek veli ve öğrencilerle ön görüşme yapılmış araştırma konusu ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan görüşmeler herhangi bir süre sınırlaması olmaksızın yapılmış, derinlemesine uzun süre etkileşim sağlamak amaçlanmıştır. Görüşmelerde kapalı kalan ifadeler sondaj sorular sorularak derinlik odaklı bir yaklaşım güdülmüştür. Veri kaynakları olabildiğince çeşitlendirilmeye çalışılmış farklı şehirlerden, farklı okul türlerinden ve kademelerden katılımcılara yer verilmiştir. Ayrıca katılımcı olan öğrencilerle ilgili sorular katılımcı velilere de sorarak veri çeşitlemesine katkı sağlanmak istenmiştir. Araştırma sürecinde baştan sonuna kadar araştırmayla ilgili iki öğretim üyesi ve bir alan uzmanının görüşleri ve geri bildirimleri alınmıştır. Araştırmada elde edilen veriler katılımcılara yazıya dönüştürülmesiyle birlikte teyit ettirilmiştir.

Yapılan araştırmada aktarılabilirliği sağlamak adına amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Yine kayıt altına alınmış görüşmeler ön yargılardan arınık şekilde birebir olarak yazıya dökülmüştür elde edilen görüşme örnekleri bulgular kısmında birebir şekilde sunulmuştur. Görüşmeler literatür ışığında tema ve kodlara dönüştürülmüş ve direkt olarak araştırmaya yansıtılmıştır.

Lincoln ve Guba (1985) nicel araştırmadaki güvenirlilik yerine nitel araştırmalarda tutarlılık kavramını önerir. Nitel araştırmada temel olan, insanın ve olgunun sürekli değişim içinde olduğu ve araştırmanın benzer durumlarda tekrarında aynı sonuçları elde etmenin mümkün olmadığını kabul etmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu bağlamda nitel araştırmada asıl olan benzer sonuçlar elde etmek değil toplanan verilerin kendi arasında tutarlı olup olmadığıdır (Merriam, 2013). Bu bağlamda katılımcıların hepsine aynı sorular sorulmuş, araştırma kapsamında yüz yüze görüşmeler okulların rehberlik servisinde yapılmıştır. Tüm

katılımcıların ses kayıtları aynı yöntemle alınmış ve kayıt edilmiştir. Analiz ve raporlama süreci içerisinde katılımcıların isimleri yerine verilen kısaltmalar kullanılmış; katılımcıların yaşları, cinsiyetleri, etnik kökenleri, okul türleri ve kademelerine kısaca kim olduklarına bakılmaksızın araştırma süreci yönetilmiştir. Araştırmada elde edilen tüm dokümanlar ve bulgular teyit incelemesi amacıyla araştırmacı tarafından güvenliği sağlanacak şekilde depolanmış ve muhafaza edilmiştir. Araştırma süreci araştırmacı tarafından detaylı şekilde aktarılmış ve anlaşılır hale getirilmeye gayret gösterilmiştir. Katılımcı görüşleri teyit ettirilip doğru şekilde aktarılmıştır. Alan uzmanlarının görüşleri araştırma sürecinde dikkate alınmış, elde edilen bulgular alanyazın ile birlikte değerlendirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amaçlarına yönelik yapılan öğrenci ve veli görüşmelerinde elde edilen bulguların Nvivo10 programı üzerinde kodlanmasıyla elde edilen tema, kategori ve kodlara yer verilmiştir.

4.1.Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Yöntem bölümünde çalışma grubu kısmında bahsedildiği üzere araştırmamızı katılan katılımcılar, Türkiye'ye Suriye iç savaşı neticesinde 2011 yılından itibaren göç etmiş 6 kadın 6 erkek öğrenci ile 6 kadın 6 erkek veliden oluşmaktadır. Öğrenci ve Veli sosyo-demografik özellikleri aşağıdaki tablolarda ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 3. Öğrenci Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Öğrenci No	Cinsiyet	Yaş	Şehir	Okul Türü	Sınıf	Türkiye'ye Geldiği Yıl
Ö1	Kadın	14	Gaziantep	Anadolu Lisesi	9.Sınıf	2014
Ö2	Kadın	15	İstanbul	A.İ.H.L	9.Sınıf	2012
Ö3	Kadın	14	İstanbul	A.İ.H.L	9.Sınıf	2011
Ö4	Kadın	14	İstanbul	A.İ.H.L	9.Sınıf	2013
Ö5	Kadın	15	Gaziantep	A.İ.H.L	10.Sınıf	2015
Ö6	Kadın	17	Gaziantep	Anadolu Lisesi	11.Sınıf	2013
Ö7	Erkek	15	Batman	Meslek Lisesi	9.Sınıf	2012
Ö8	Erkek	14	Gaziantep	Anadolu Lisesi	9.Sınıf	2011
Ö9	Erkek	17	Gaziantep	Özel Lise-Kolej	10.Sınıf	2013
Ö10	Erkek	17	Gaziantep	Anadolu Lisesi	11.Sınıf	2015
Ö11	Erkek	19	Kilis	Anadolu Lisesi	12.Sınıf	2014
Ö12	Erkek	18	Gaziantep	A.İ.H.L	12.Sınıf	2011

Tablo 3'te gösterildiği üzere çalışmaya 6 kadın 6 erkek öğrenci katılmıştır. Katılımcıların yaş aralıkları 14 ile 19 yaş arası değişkenlik göstermektedir. Araştırmaya; Gaziantep ilinden 7, İstanbul ilinden 3, Batman ilinden 1, Kilis ilinden 1 öğrenci katılmıştır. Öğrenci katılımcıların 5'i Anadolu Lisesi, 5'i Anadolu İmamhatip Lisesi, 1'i Meslek Lisesi ve 1'i Özel Lise(Kolej)'de öğrenimlerini sürdürmektedir. Öğrencilerin 6'sı 9.Sınıf, 2'si 10.Sınıf, 2'si 11.Sınıf ve 2'si 12 Sınıf düzeyindedir. Öğrencilerin Türkiye'ye göç ettikleri tarih 2011-2015 yılları arasında olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Veli Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

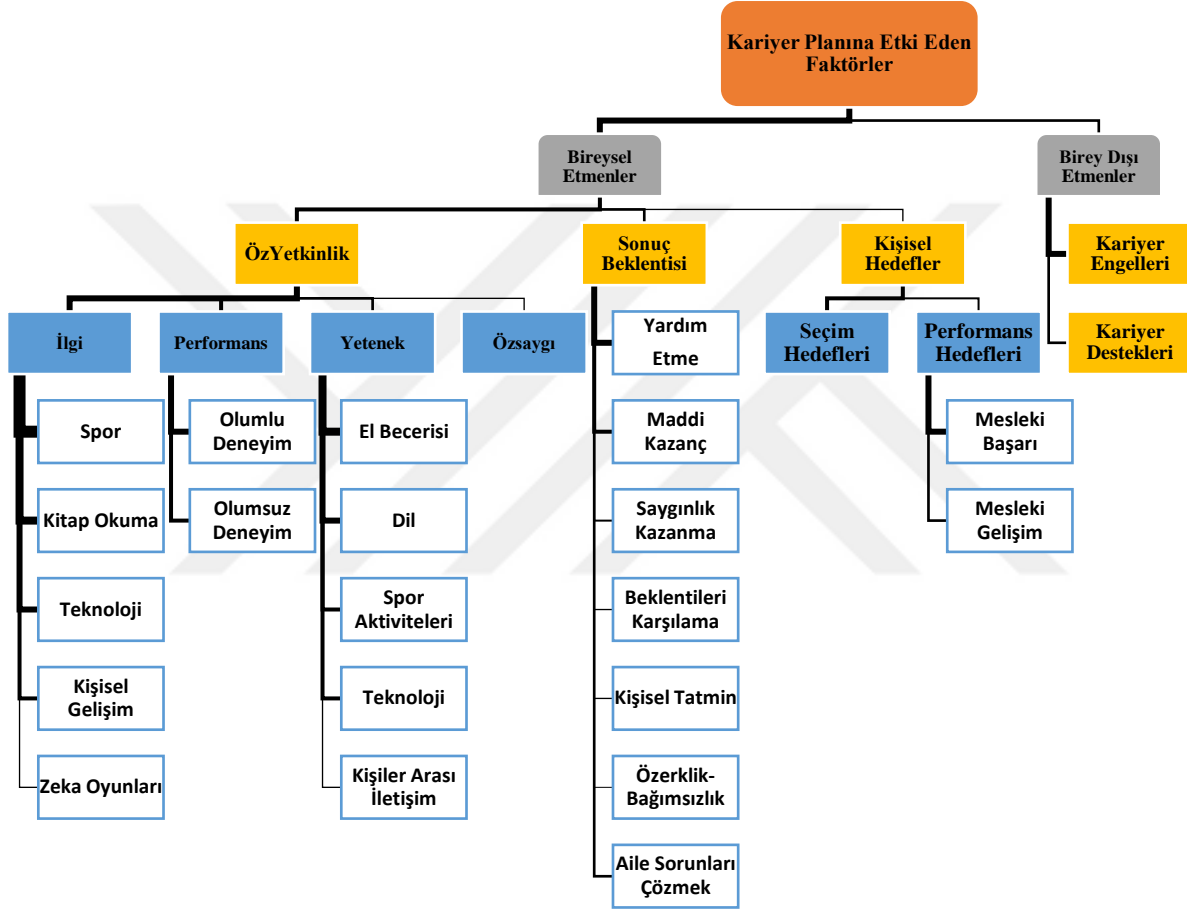
Veli No	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı	Öz-Üvey	Vefat Durumu	Medeni Durum
V1	Kadın	İlkokul	5	Öz	Sağ	Evli
V2	Kadın	Üniversite	4	Öz	Sağ	Evli
V3	Erkek	Ortaokul	3	Öz	Sağ	Evli
V4	Kadın	Üniversite	5	Öz	Sağ	Evli
V5	Erkek	Lise	6	Öz	Sağ	Evli
V6	Kadın	Ortaokul	6	Öz	Sağ	Evli
V7	Erkek	Üniversite	7	Öz	Sağ	Evli
V8	Erkek	İlkokul	1	Üvey	Baba Vefat	Evli
V9	Kadın	Lise	3	Öz	Sağ	Evli
V10	Erkek	Ortaokul	5	Öz	Sağ	Evli
V11	Erkek	Lise	6	Öz	Sağ	Evli
V12	Erkek	İlkokul	5	Öz	Sağ	Evli

Tablo 4'te gösterildiği üzere çalışmaya 6 kadın 6 erkek veli katılmıştır. Katılımcıların 3'ü İlkokul, 3'ü Ortaokul, 3'ü Lise ve 3'ü Üniversite mezunudur. Ailelerin en az 1 en çok 7 çocuğa sahip oldukları, ortalama çocuk sayısının 4,5 olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin 11 ailede sağ ve evli olduklarını yalnızca 1 öğrencinin velisinin (Baba) vefat ettiği ve üvey babası ile yaşadığı görülmüştür.

4.2.Suriyeli Öğrencilerin Kariyerine Etki Eden Faktörler Ana Temalar ve Kategoriler

Yapılan görüşmeler deşifre edildikten sonra Nvivo10 programında içerik analizi yapılmış bunun sonucunda öğrencilerin kariyer planına etki eden faktörler Şekil 1.'de; ailelerine göre çocukların kariyer planına etki eden faktörler Şekil 2' de modellenmiştir.

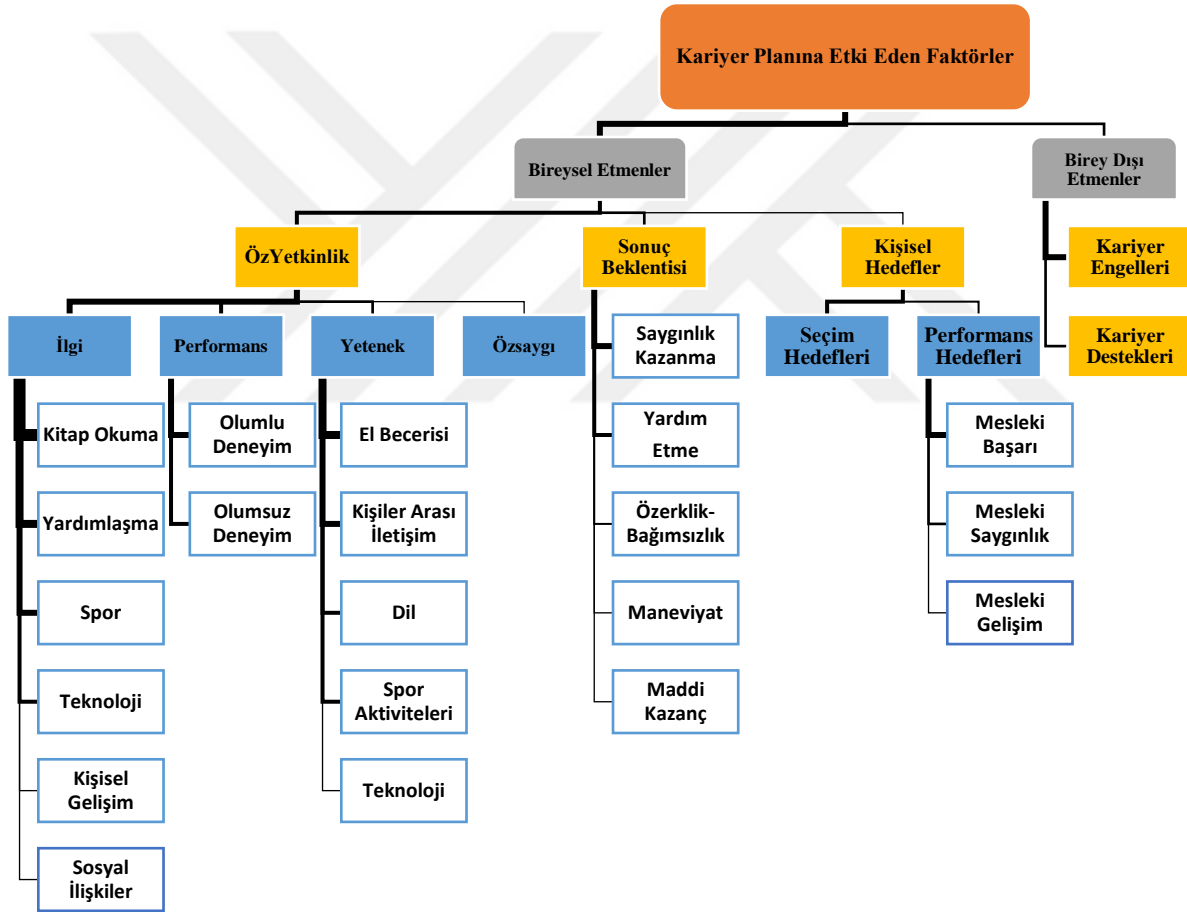
Şekil 1. Öğrenci Kariyer Planına Etki Eden Faktörler Tema-Modeli

Şekil 1'de öğrencilerle yapılan görüşmelerde ortaya çıkan kariyer planına etki eden faktörlere yönelik tema ve kategorilere yönelik ilişki modeli gösterilmiştir. Öğrenci görüşmelerinde kariyer planlarına etki eden faktörlerden bireysel etmenlere yönelik görüşlerin daha yoğun olduğu görülmektedir. Bireysel etmenlerde ön plana çıkan temalar sırasıyla öz-yetkinlik inançları, sonuç beklentisi ve kişisel hedeflerdir. Öz yetkinlik inançlarında ön plana çıkan kategoriler sırasıyla ilgi, performans, yetenek, öz saygıdır. İlgi kategorisinde belirginleşen alt kategoriler sportif faaliyetler, kitap okuma, teknoloji kullanımı, kişisel gelişim ve zekâ oyunlarıdır. Performansta olumlu ve olumsuz deneyimler benzer yoğunlukta olduğu görülmektedir. Yetenek kategorisinde belirginleşen alt kategoriler sırasıyla el becerisi,

dil, spor aktiviteleri, teknoloji kullanımı, kişiler arası iletişimdir. Öğrencilerin sonuç beklentilerinde ön plana çıkan kategoriler sırasıyla yardım etme, maddi kazanç, saygınlık kazanma, beklentileri karşılama, kişisel tatmin, özerklik ve bağımsızlık ve aile sorunlarını çözmek olduğu görülmektedir. Kişisel hedeflerde seçim hedeflerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Performans hedeflerinde ise mesleki başarının mesleki gelişime göre ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Tema ve kategorilere yönelik kodlara ayrıca ileriki bölümlerde değinilecektir.

Şekil 2. Veli- Kariyer Planına Etki Eden Faktörler Tema-Modeli

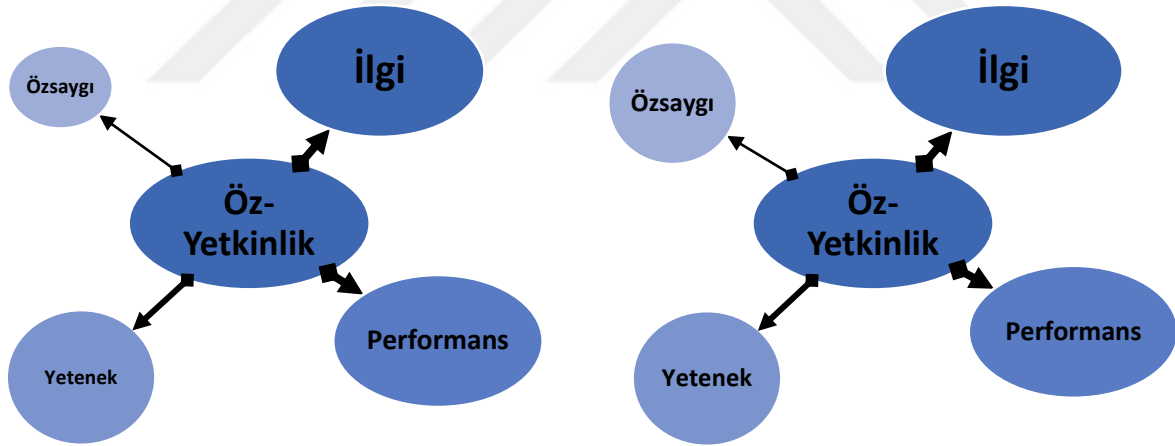
Şekil 2’de velilerle yapılan görüşmelerde ortaya çıkan kariyer planına etki eden faktörlere yönelik Tema ve kategorilere yönelik ilişki modeli gösterilmiştir. Veli görüşmelerinde öğrencilere yönelik kariyer planlarına etki eden faktörlerden bireysel etmenlere yönelik görüşlerin daha yoğun olduğu görülmektedir. Bireysel etmenlerde ön plana çıkan temalar sırasıyla öz-yetkinlik inançları, sonuç beklentisi ve kişisel hedeflerdir. Öz

yetkinlik inançlarında ön plana çıkan kategoriler sırasıyla ilgi, performans, yetenek, öz saygıdır. İlgi kategorisinde belirginleşen alt kategoriler ise kitap okuma, yardımlaşma, spor aktiviteleri, teknoloji kullanımı, kişisel gelişim ve sosyal ilişkilerdir. Performansta olumlu ve olumsuz deneyimler benzer yoğunlukta olduğu görülmektedir. Yetenek kategorisinde belirginleşen alt kategoriler sırasıyla el becerisi, kişiler arası iletişim, dil, spor aktiviteleri, teknoloji kullanımınıdır. Velilerin öğrencilere yönelik sonuç beklentilerinde ön plana çıkan kategoriler sırasıyla saygınlık kazanma, yardım etme, özerklik ve bağımsızlık, maneviyat ve maddi kazançtır. Kişisel hedeflerde seçim hedeflerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Performans hedeflerinde ise mesleki başarının mesleki saygınlık ve mesleki gelişime göre ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Tema ve kategorilere yönelik kodlara ayrıca ileriki bölümlerde değinilecektir.

4.3.Kariyer Sürecine Etki Eden Bireysel Faktörler

4.3.1.Öz-Yetkinlik İnançları

Şekil 3. Öz-Yetkinlik İnançları Öğrenci Modeli Şekil 4. Öz-Yetkinlik İnançları Veli Modeli

Yukarıda Şekil 3 ve Şekil 4’de öz-yetkinlik inançlarına yönelik öğrenci ve veli görüşmelerinden elde edilen modeli gösterilmiştir. Grafikler arasında anlamlı olabilecek farklılık göze çarpmamakla birlikte özellikle velilerin çocuklarının kariyerlerine yönelik özsaygıları, öğrencilerin kendi kariyer inançlarına göre görüşmelerde daha fazla vurgulanmıştır. Öz-yetkinlik inançlarında etkili olabilecek en önemli kategoriler iki grupta da ilgiler ve performanslar olarak görülmektedir. Kategoriler, alt kategoriler ve temalar ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

4.3.1.1.İlgi

Şekil 5. Öğrenci Görüşmelerinde Öğrenci İlgiğine Yönelik Bulut Analizi

Şekil 5’de öğrenci görüşmelerinden elde edilen ilgilere yönelik kodların bulut analizleri gösterilmiştir. Spor aktivitelerinin bulutta önemli bir yer edindiği, kitap okumanın öğrenciler için ön plana çıkan bir diğer ilgi alt kategorisi ve boş zaman aktivitesi olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5. Öğrenci Öz-Yetkinlik İnançları İlgi Alt kategori ve Kodları

Kategori	Alt Kategori”	Kodlar
İlgi	Spor Aktiviteleri	-Basketbol -Hentbol -Futbol -Voleybol -Dart
	Kitap Okuma	-Kitap Okumak
	Teknoloji Kullanma	-Bilgisayar, Telefon, Konsol Oyunları
		-Bilgisayar Programları
	Kişisel Gelişim	-Dil Öğrenme(Türkçe, Arapça, İngilizce)
		-Yeni Bilgiler Edinme
Zeka Oyunları	-Satranç	

Şekil 5 ve Tablo 5’te de görüldüğü üzere öğrenciler ilgilerinden bahsederken en fazla **spor** alanına yönelik aktivitelerden bahsetmişlerdir. Bu bağlamda ‘*Basketbol, Futbol, Hentbol, Voleybol, Dart*’ kodları oluşmuştur. Aşağıda bu kodlara yönelik görüşme örnekleri verilmiştir.

Boş zamanlarını nasıl değerlendirildiği sorulan öğrencilerden; Ö9 ‘*Futbol oynuyorum haftada bir defa veya iki haftada bir defa ama iyiyim diyemem hobi olarak.*’ diyerek boş zamanlarında futbol oynadığını belirtmiştir.

Ö7’de aynı şekilde ‘*Boş zamanlarımda genelde futbol oynarım okulda ve klüpte antrenmanlar oluyor ama salgından dolayı azaldı.*’ ifadelerini kullanarak boş zamanlarında futbol oynadığını ancak pandemi sürecinden kaynaklı bunun şuanda zorlaştığını söylemiştir.

Ö1 ise görüşlerini ‘*Eskiden dart daha fazla oynardım ortaokulda 7 ve 8. Sınıfta maçlara gittim hatta.*’ şeklinde ifade etmiş,

Ö6 ise ‘*Boş oturmayı hiç sevmiyorum. Spor yapıyorum hentbol oynuyorum voleybol oynuyorum.*’ ifadelerini kullanarak boş zamanlarında spor aktiviteleriyle ilgilendiğini belirtmiştir.

Spora yönelik ilgilerin dışında **kitap okumaya** yönelik ilgiler öğrencilerin boş zamanlarındaki ilgilendikleri önemli aktiviteler olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenciler hem Türkçe dilini geliştirmek hem de boş vakitlerini değerlendirmek adına boş zamanlarında kitap okudukları anlaşılmaktadır Bu aktiviteyle ilgili görüşmelerde öğrencilerden Ö8 ‘*Boş*

zamanlarımda kitap okumayı severim. Her akşam uyumadan önce kitap okurum ödevlerimden sonra kitap okurum. 1 haftada 1 kitap bitiriyorum. Hoşlandığım şeyleri yapacak fırsatım ve imkanım oluyor.” şeklinde ifade etmiştir.

Öğrencilerle yapılan görüşmelerde **kişisel gelişimin** önemli yer tuttuğu, özellikle öğrencilerin boş zamanlarında çeşitli araçlarla Türkçe dil seviyelerini geliştirmeye yönelik aktivitelere yer verdikleri görülmektedir. Öğrencilerden Ö4 ile yapılan görüşmede “*Türkçemi daha iyi yapmak için filmler izliyorum. Bunları evde gerçekleştirecek imkanım tabii ki oluyor çok dışarı çıkamıyorum bunlara vakit ayırıp kendimi geliştiriyorum.*” diyerek kişisel gelişime yönelik ilgisini ortaya koymuştur. Yine öğrencilerden Ö10 “*Her alanda az da olsa bilgi edinmeyi severim ve daha çok öğrenmek için çabalarım*” diyerek boş zamanlarında kişisel gelişime önem verdiğini belirtmiştir.

Teknoloji hayatımızın her alanını kolaylaştırmaya yarayan önemli bir araçtır. Öğrencilerden Ö12 görüşmede boş zamanlarını bilgisayar ve konsol oyunlarına ayırdığını şu cümlelerle ifade etmiştir; “*Boş zamanlarımızda oyun oynuyorum. Bilgisayar oyunları oynarım konsol oyunları oynarım. Haftada 2-3 saat oynuyorum genelde sonra kalan zamanda okul derslerle ilgileniyorum.*” .

Öğrencilerin teknolojiyi yalnızca oyun oynamak için değil seçim hedeflerine ulaşmaya yönelik bir araç olarak da kullanmakta oldukları görülmektedir. Kariyer geleceğinde bilgisayar alanında kendini geliştirmek isteyen Ö7 “*Boş zamanlarımda internetten araştırma yapıyorum bilgisayar ve oyun programları üstüne*” diyerek ilgiler ve kişisel hedefler arasındaki etkileşime de örnek oluşturmuştur.

Zeka oyunları, kişiye bir çok alanda olumlu katkı sağlayabilecek önemli bir boş zaman aktivitesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilerden Ö9 görüşmede “*Boş zamanlarımda satranç oynarım hocam mesela Cumartesi Pazar günleri bunun için derneğine gidiyorum. Bu aktiviteleri haftada 1-2 gerçekleştirecek imkanım oluyor.*” diyerek boş zamanlarını satranç oynayarak değerlendirdiğini ifade etmiştir.

Şekil 6. Veli Görüşmelerinde Öğrenci İlgilerine Yönelik Bulut Analizi

Şekil 5'te veli görüşmelerinden elde edilen ilgilere yönelik kodların bulut analizleri gösterilmiştir. Kitap okumanın bulutta önemli bir yer edindiği, yardımlaşmanın veli görüşmelerinde öğrencilere yönelik bir diğer ilgi alt kategorisi ve boş zaman aktivitesi olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Veli Görüşmelerinde Öğrenci Öz-Yetkinlik İnançları İlgi Alt Kategorisi ve Kodları

Kategori	Alt Kategori	Kodlar
İlgi	Kitap Okuma	-Hikâye Okumak
		-Kitap Okumak
	Yardımlaşma	-Aile İçinde Çalışma
		-Ev İşlerine Yardım
		-Kardeşlerine Yardım
	Spor Aktiviteleri	-Futbol
		-Voleybol
		-Spor Aktiviteleri
	Teknoloji Kullanma	-Bilgisayar, Telefon Oyunları
		-Bilgisayar (Programlar ve Donanım) Öğrenme.
Kişisel Gelişim	-Yeni Bilgiler Edinme	
Sosyal İlişkiler	-Kişiler Arası İlişkiler	

Şekil 6 ve Tablo 6'da da görüldüğü üzere yapılan veli görüşmelerinde velilere, öğrencilerin boş zamanlarında hangi aktivitelerle ilgilendikleri sorulduğunda sırasıyla “*Kitap kuma, yardımlaşma, spor aktiviteleri, teknoloji kullanımı, kişisel gelişim, sosyal ilişkiler*” ön plana çıkmıştır. Bu alt kategori ve temalara ilişkin görüşme örnekleri aşağıda verilmiştir.

Veliler, öğrencilerin boş zamanlarını en çok **kitap okuyarak** geçirdiklerini belirtmişlerdir. Bu aktivite öğrencilerin hem dil gelişimleri hem de kişisel gelişimleri açısından önemli bir aktivitedir. Bu bağlamda veli katılımcılarından V1 “*Çocuğum boş vakitlerinin genelinde kitap okur.*” şeklinde belirtmiş, bir diğer öğrenci velisi V8 ise “*Boş vakitlerinde kitap okur. Hemen hemen her gün okur eksik bırakmaz bizde ona sürekli kitap alırız yeter ki okusun.*” diyerek bu aktivitenin öğrenci için önemli olduğunu ve aile olarak destek verdiklerini belirtmiştir.

Yardımlaşma, velilerin görüşmelerde belirttiği önemli bir diğer ilgi alt kategorisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kategorideki kodlar “*Aile işlerine, ev işlerine ve kardeşlere yardım etmek*” olduğu anlaşılmaktadır. V9 “*Babasının yanına gidip onun işlerine yardımcı olur.*” cümlesi ile aile ekonomisine katkı sağlamak için yardımlaşmaya; “*Akşamları kardeşinin derslerine de yardımcı olur.*” diyerek ise kardeşler arası bir yardımlaşmaya örnek vermiştir. V2 görüşmede kullandığı “*Evde bana yardım eder beraber yemek yapar sofrayı hazırlarız.*” ifadesi ev işlerindeki yardımlaşmaya örnek olarak gösterilebilir.

Spor aktiviteleri öğrencilerin görüşmelerde bahsettiği boş vakitlerini değerlendirmede önemli bir ilgi alanı olarak karşımıza çıkmıştır. Aynı şekilde veli görüşmelerinde de öğrencilerin boş vakitlerinde ilgilendikleri bir alan olduğu görülmüştür. V5 “*Spor aktivitesi olduğunda salona yazdırdım kendisini oraya gider.*” ifadeleri buna örnek olarak gösterilebilir yine V4 “*Salgın olmasa spora gider voleybol oynardı. Televizyon izler dizi seyrederek. Normalde salgın yokken haftada 3 gün spora giderdi severdi ama şimdilik ara verdi ona.*” ifadelerini kullanarak salgının şimdilik spor aktiviteleri önünde engel olduğunu ancak normal şart ve zamanlarda öğrencinin bu aktiviteyi gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

Boş vakitleri değerlendirmede **teknoloji kullanımı** sadece öğrencilerin değil tüm bireylerin hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Veliler, öğrencilerin boş vakitlerinde teknolojiyi hem bir eğlence hem bir öğrenme aracı olarak kullandıklarını görüşmelerde ifade etmiştir. Bu konuda V12 “*Boş vakitlerinde bilgisayarla ilgili şeyler araştırır bu onda bir hobi gibi aynı zamanda. Bu konularda çok meraklıdır. Evimizde iş yerimizde bu tür imkânlar olduğu için dersleri dışında kalan zamanlarda bunlara ulaşmak kolaydır*” görüşünü ortaya koymuştur.

Kişisel gelişim, öğrencilerinde görüşmelerde sıklıkla vurguladığı kişinin yeni öğrenmelere yönelik yaptıkları önemli bir boş zaman aktivite alanı olarak karşımıza çıkıyor. Bu bağlamda velilerden V11 “*Boş vakitlerini genel olarak kendini geliştirip yeni bilgiler edinmekle geçirir. Bunu da hemen hemen her gün yapar.*” diyerek öğrencinin boş vakitlerde kişisel gelişimine katkı sağladığını belirtmiştir.

Sosyal ilişkiler velilerin görüşmede bahsettiği önemli bir ilgi alt kategoridir. Bu ilgi alanıyla ilgili V10 görüşmede şu ifadeleri kullanmıştır; “*Genellikle sohbet muhabbet ederiz*

Beraber gezmeye çıkarız Arada yemek yaparız birlikte ve boş zamanlarında yemek yapmayı sever. Sosyalleşmeyi sever insanlarla tanışmayı ve konuşmayı.” ifadelerini kullanmıştır.

4.3.1.2.Performans

Tablo 7. Öğrenci Öz-Yetkinlik İnançları Performans Alt Kategorisi ve Kodları

Kategori	Alt Kategori	Kodlar
Performans	Olumlu	-Arapça –İngilizce- Resim Yapmak –Spor Faaliyetleri
	Olumsuz	-Türkçe –Edebiyat-Tarih-Sözel Dersler -Matematik

Öğrencilerle yapılan görüşmelerde performanslara ait görüşler olumlu ve olumsuz alt kategoriler şeklinde kodlanması önemli olduğu görülmüştür. Tablo 7’de de gösterildiği üzere olumlu alt kategoride elde edilen kodlar; *Arapça, İngilizce gibi dil performansları, resim yapmak, spor faaliyetleri* olarak kodlanmıştır. Olumsuz alt kategoride ise *Türkçe dil bilgisi, Edebiyat, Tarih gibi sözel dersler ve matematik* olarak kodlanmıştır. Görüşmelerde performansa yönelik olumlu ve olumsuz görüşler aşağıda örneklendirilmiştir.

Ö1 görüşmede başarı durumunu şu şekilde ifade etmiştir; *“Başarı durumum yerine göre değişebilir. Mesela Türkçe için bu durum var. Mesela ben ezberliyorum öğreniyorum ancak sınavlara geldiğimizde benden ne istediğini anlamadığım zaman bilsem de yapamayabiliyorum. Bunun için çok kitap okumam gerekiyor. Dart oynamakta başarılıyım mesela diğer spor dallarında çok başarılı değilim ilgimde yok. Yine Almanca ve İngilizce iyidir. Arapça’da da iyim. Çok belgelerimde var Arapça’da.”*

Ö5 ise *“ Orta düzeyde başarılı görüyorum kendimi. El işlemede başarılıyım, yemek yapmakta başarılıyım ev düzenlemede yine. Başarılı olduğum dersler İngilizce ve Arapça. Ayrıca imam hatip olduğum için kuranda var. Başarısız olduğum şeyler çok yok derslerde matematik ve biyolojide zorlanıyorum yapamıyorum.”* el işlerinde, yabancı dilde olumlu performanslarını belirmiş, matematik ve biyoloji okul derslerinde zorlandığını ifade etmiştir.

Öğrencilerden Ö4 *“Dersler konusunda başarıım iyi çünkü derslerime çalışırım her zaman tekrar eder soru çözerim geri kalmamaya çalışırım. Sadece coğrafya ve tarih bana biraz yabancı bunlar konusunda zorlanıyorum”* ifadelerini kullanarak sözel derslerde yaşadığı zorluğa dikkat çekmiştir.

Bir diğer öğrenci Ö10 *“Dil konularında başarı düzeyim hep bir adım önde olmuştur. Matematikte başarısızlığım vardır onun için diğer sayısal dersleri de etkilemekte bu durum.”*

diyerek matematik derslerinde yaşadığı zorluğun diğer sayısal derslere de yansıdığını vurgulamıştır.

Ö3 ise “*Açıkçası ders çalışmaya odaklanmakta çok zorlanıyorum bu konuda ciddi bir başarısızlığım var. Özellikle matematik dersinde zorlanıyorum ama inşallah bunun zamanla değişeceğine inanıyorum. Ancak özellikle ezberlemekte ve azim etmekte başarılıyım. Resim iyi yaparım.*” diyerek ders konusunda odaklanmayla ilgili sorunlar yaşadığını ancak resim yapmak konusunda başarılı olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 8. Veli Görüşmelerinde Öz-Yetkinlik İnançları Performans Alt Kategorisi ve Kodları

Kategori	Alt Kategori	Kodlar
Performans	Olumlu	-Türkçe –Okul Dersleri—Spor Faaliyetleri-Teknoloji -Resim Yapmak – Kişiler Arası İletişim
	Olumsuz	Sözel Dersler –Matematik-Fen Dersleri-Ev İşleri

Velilerle yapılan görüşmelerde öğrenciye ait performans gözlemleri Tablo 8’de de görüldüğü üzere olumlu ve olumsuz olarak alt kategoriler olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda olumlu kodlar; *Türkçe, okul dersleri, spor faaliyetleri, teknoloji* olumsuz kodlar ise; *sözel dersler, matematik, fen dersleri ve ev işleri* olarak ortaya koyulmuştur. Velilerin öğrenci performanslarına yönelik görüşleri aşağıda örneklendirilmiştir:

Veli görüşmelerinde V3 “*Çocuğumun başarısı iyidir. Biz ailesi olarak memnunuz matematik konusunda biraz başarısızdır sadece onu da çalışınca yapacağına inanıyoruz. Türkçesi iyidir okul dersleri de genel olarak iyidir. Resim çizme konusunda çok yeteneklidir. Boş zamanlarını genellikle resim çizerek değerlendirir ve onun çizdiği resimler herkes tarafından beğenilir. İleriye dönük birçok planı oluyor kariyeriyle ilgili resim yeteneğini kullanırsa başarılı olur ayrıca insan iletişimi konusunda da başarılıdır.*” İfadelerini kullanmıştır.

V1 de öğrencinin performansı ile ilgili “*Çocuğumun başarı durumundan çok memnun değilim isterim ki 70-100 arası olsun tüm notları. Ev işlerinde, Türkçe öğrenmede ve konuşmada başarılıdır ama matematik fen derslerinden başarısızdır.*” Ev işlerinde ve Türkçede başarılı olduğunu ancak Matematik ve Fen derslerinde olumsuz performans gösterdiğini belirtmiştir.

V7 “*Çocuğum dersleri başarılıdır ama zayıf olan dersleri vardır bundan dolayı başarısı diğer derslerde düşüyor biz yabancı olduğumuzdan tarih bilmezler zorlanıyorlar okumakta ve anlamakta kitap sevmez çok genelde başka şeylerle ilgilenir. Bilgisayardan ve telefondan iyi anlar*” ifadelerini kullanarak olumsuz performansların olumlu performans alanlarını da etkilediğini belirtmiştir.

V6 ise ‘*Derslerinden hemen hemen hepsinde başarılıdır. Başarısız olduğu alanlar ise ev işleridir. Ev işlerinde çok başarılı değildir.*’ ifadelerini kullanarak Okul derslerinde başarılı olduğunu ancak ev işleri konusunda olumsuz performansı olduğunu belirtmiştir.

4.3.1.3.Yetenek:

Tablo 9. Öğrenci Öz-Yetkinlik İnançları Yetenek Alt Kategorisi ve Kodları

Kategori	Alt Kategori	Kodlar
Yetenek	Dil	-Arapça
		-Türkçe
	El Becerisi	-El İşleri
		-Resim Becerisi
	Spor Aktiviteleri	-Futbol
		-Voleybol
Teknoloji	-Spor Aktiviteleri	
		-Bilişim Teknolojileri(Bilgisayar)
	Kişiler Arası İletişim	-Hitabet

Yetenek kişinin öz-yetkinlik inançlarını etkileyen önemli alt başlıklardandır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde Tablo 9’da da gösterildiği üzere öğrencilerin sırasıyla dil, el becerisi, spor aktiviteleri, teknoloji, kişiler arası iletişime yönelik yeteneklerine görüş bildirmiş olup bu bağlamda *Arapça, Türkçe, ev işleri, resim yeteneği, futbol, voleybol, diğer spor aktiviteleri, bilişim teknolojileri, hitabet* kodları oluşmuştur. Aşağıda bu alt kategori ve kodlara yönelik örnekler verilmiştir:

Öğrencilerden Ö6; ‘*Ben 7 sene önce hiç Türkçe bilmiyorum ama şuan çok iyi biliyorum Türkçeyi. Dil öğrenmede başarılıyım*’, Ö10’nda aynı şekilde : ‘*Dil konularında başarı düzeyim hep bir adım önde olmuştur.*’ İfadelerini kullanarak dil öğrenmeye yönelik yeteneğine görüşmede değinmiştir.

Ö5 ‘*El işlemede başarılıyım, yemek yapmakta başarılıyım ev düzenlemede yine. Başarılı olduğum dersler İngilizce ve Arapçadır*’ diyerek el becerisini ve dil öğrenmedeki yeteneğinden bahsetmiştir.

Ö3 “Resim iyi yaparım. İç mimar olmak istiyorum. Bunu istememin nedeni iyi resim çiziyor ve düzenleme dekor etme gibi şeyleri sevmem tabii ki.” olarak belirtilen görüşler el becerisine yönelik örneklerdendir.

Öğrenci katılımcılardan Ö11 : “Ben futbol alanında başarılı görüyorum ve boş zamanlarımda genellikle futbol oynuyorum. Galatasaray futbol okuluna gidip orda oynadım daha önce. Haftada üç kere antrenman yapıyorum haftada bir günde maç yapıyorum.” ifadelerini kullanmıştır.

Ö7 ise : “Çok iyi futbol oynarım sporla ilgili şeylerde genelde başarılıyım.” İfadeleri öğrencilerin spor aktivitelerine yönelik yeteneklerini belirttikleri görüşlere örnek gösterilebilir.

Ö12 yapılan görüşmede “Bilgisayar üzerine biraz merakım var. O yönde kendimi geliştirmeye çalışıyorum bu alanlarda biraz daha başarılıyım” diyerek bu alandaki yeteneğini ortaya koymuştur

Öğrencilerden Ö8 yapılan görüşmede “Benim için meslek seçiminde etkili olan şey şu şekilde; fazla kitap okuduğum için konuşmam iyidir. Başta Tıp olarak da düşünmüştüm ama beni kan tutuyor. Hukukta yeteneğim iyi konuşmam ve hitabetim iyi. ” diyerek seçtiği mesleğin konuşma ve hitabet yeteneğine uygun olduğunu belirtmiştir.

Tablo 10. Veli Görüşmelerinde Öz-Yetkinlik İnançları Yetenek Alt Kategorisi ve Kodları

Kategori	Alt Kategorisi	Kodlar
Yetenek	El Becerisi	-El İşleri
		-Resim Becerisi
	Kişiler Arası İletişim	-İletişim Kurma
	Dil	-Arapça - İngilizce
		-Türkçe
	Spor Aktiviteleri	-Futbol
		-Voleybol
		-Spor Aktiviteleri
	Teknoloji	-Bilişim Teknolojileri(Bilgisayar)

Tablo 10’nda velilerin öğrencilerin yeteneklerine yönelik görüşleri gösterilmektedir. Sırasıyla; *el becerisi, kişiler arası iletişim, dil, spor aktiviteleri, teknoloji* olarak alt kategorilere ayrılmış bu kategorilere yönelik ; *el işleri, resim becerisi, iletişim kurma, Arapça, Türkçe, futbol, voleybol spor aktiviteleri, bilişim teknolojileri* kodları oluşmuştur. Bu alt kategori ve kodlara yönelik örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Veli görüşmelerinde V5 ‘ ‘ *Bazen bize öyle bir yemek hazırlar çok farklı. Böyle bir masa hazırlar sanki resim yapar gibi... ‘ ‘* ifadelerini kullanarak ev işlerinde başarılı olduğunu bir sanatçı gibi bu eylemi gerçekleştirdiğini ifade etmiştir.

V3’ün görüşmede kullandığı ‘ ‘ *Resim çizme konusunda çok yetenekli İleriye dönük birçok planı oluyor kariyeriyle ilgili resim yeteneğini kullanırsa başarılı olur. ‘ ‘* ifadesi el becerisine yönelik örneklerdendir.

V11 ‘ ‘*Karşısında olan, etrafında olan insanlar tarafında sevilen birisi iletişimi iyi. ‘ ‘* ifadelerini kullanmıştır. V2 ise ‘ ‘*...iletişimi iyidir insanlarla ayrıca ikna ediciliği de var. ‘ ‘* gibi örnekler öğrencinin kişiler arası iletişimdeki yeteneklerini veli açısından değerlendirmesine örnek olarak gösterilebilir.

V10 ‘ ‘ *3 dil bilir (Türkçe, Arapça, İngilizce) üçünü de ana dili gibi konuşur. Sosyal bir kişiliği vardır sosyal hayatında da onu başarılı görmekteyim. ‘ ‘* görüşünü bildirerek öğrencinin hem dil konusunda ki yeteneğine hem de kişiler arası ilişkilerdeki yeteneğine bir örnek olmuştur.

V4 ‘ ‘ *Spor aktivitelerinde voleybolda başarılıdır. Ama şimdi salgın var ondan dolayı şu sıra yapamıyor çok ‘ ‘* diyerek spor aktivitelerine yönelik öğrencinin yeteneğinden ve performansından söz etmiştir.

V12’nin velisi ‘ ‘*Bilgisayardan iyi anlar iş yerinde de bize yardımcı olur ‘ ‘* diyerek öğrencinin teknolojiye olan yeteneğini ve performansına bir örnek olmuştur.

4.3.1.4.ÖzSaygı

Özsaygı, öz-yetkinlik inançlarıyla doğrudan ilişkili bir alt kategoridir. Bu bağlamda öğrencilerin hedeflerine yönelik kendilerine duydukları özgüven ve saygı örnekleri aşağıda örneklendirilmiştir;

Avukat olmak isteyen öğrencilerden Ö8 ‘ ‘*Avukat olmak için çok ders çalışmam gerekiyor. Çok çalışırsam yapamam dediğim şey yok. ‘ ‘* ifadelerini kullanarak hedefine ulaşması için yapması gerekenleri ve yapması durumunda hedefine ulaşacağından bahsetmiştir.

Ö6: ‘ ‘ *Okuyup derslerimi bu başarıda devam ettirirsem bunu sonuna başaracağıma inanıyorum. ‘ ‘*

Ö6 '' *Kendime inanıyorum ve sonunda başaracağımı biliyorum.*'' Diyerek görüşmelerde kendilerine duydukları özsaygıyı belirtmişlerdir

Veliler ise velisi oldukları öğrencilere ve onların hedeflerine yönelik özsaygılarını şu ifadelerle belirtmiştir;

V3 '' *Kendisinin bir çok planı var ve kendisi azimli ve istediğini yapan bir çocuk.Bu planlarına kesinlikle ulaşacağına inanıyorum. Etrafından çok destek alan biri değil buna gerçekten ihtiyaç duymuyor kim ona yapamazsın şunu derse onu utandırır çünkü onu gerçekleştirir.*''

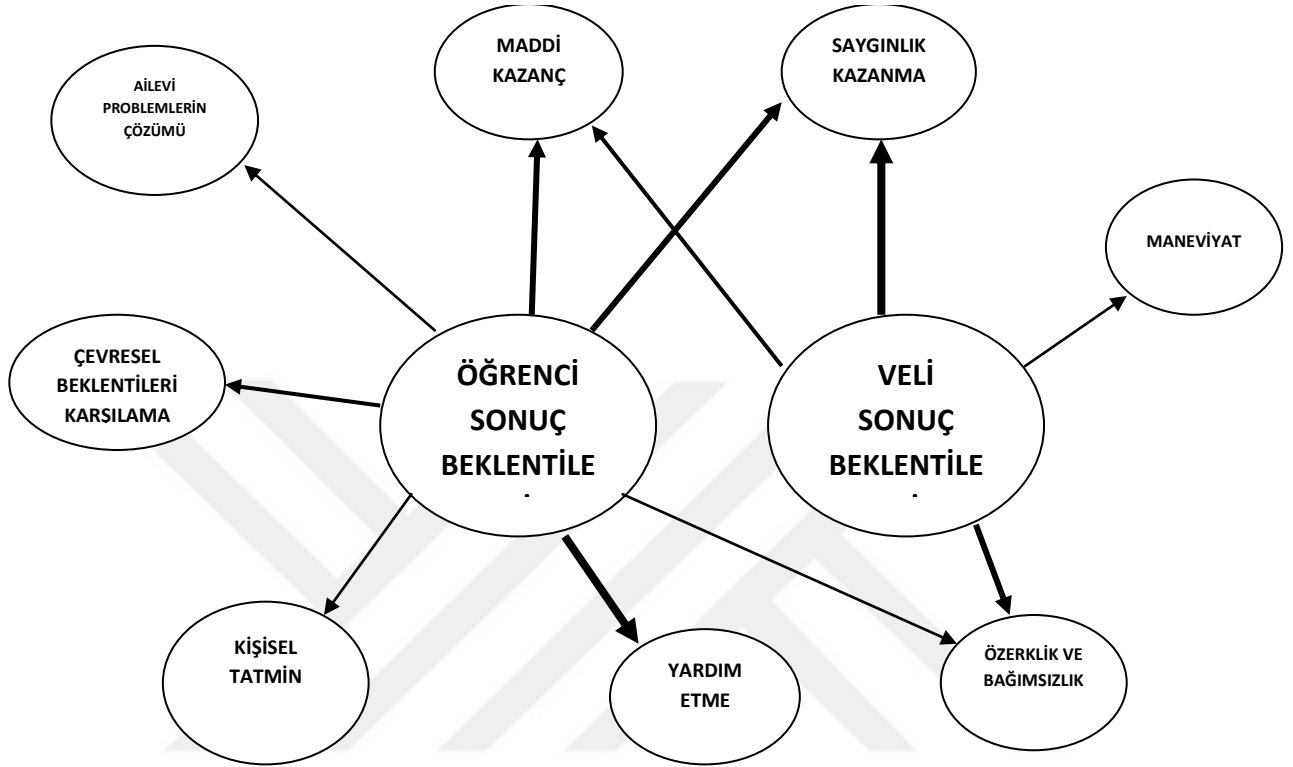
V9'' *İyi bir öğrenci olduğunu düşünüyorum çalışkan bir öğrenci ondan dolayı iyi yerlere gelmesini isterim bu meslekleri söylemem ondan.Onun ileride bu mesleklerin birine sahip olacağına inanıyorum.*''

V1 ''*Eğer daha fazla çalışırsa gayret gösterirse bunu kazanacağını kariyer planlarını gerçekleştireceğini düşünüyorum.*''

Katılımcılardan V2 ise '' *...mesleğinde saygın yerlere geleceğinin bilinen biri olacağına inanıyorum.Çünkü onda bu meslekleri yapacak güç var.* '' diyerek veliler öğrencilere yönelik güvenlerini ve saygılarını ifade etmişlerdir.

4.3.2.Sonuç Beklentileri

Şekil 7. Öğrenci ve Veli Sonuç Beklentileri Modeli

Yukarıdaki Şekil 7’de sonuç beklentilerine yönelik öğrenci ve veli görüşlerinden elde edilen modele yer verilmiştir. Öğrencilerde *yardım etme (yardımlaşma)*, velilerde *saygınlık kazanma* diğer sonuç beklentilerine göre farklılaşmaktadır. Kategoriler ve kodlar ayrıntılı olarak örneklendirilerek ele alınacaktır.

Tablo 11. Öğrenci Sonuç Beklentileri Kategorisi ve Kodlar

Tema	Kategori	Kodlar	
Sonuç Beklentileri	Yardım Etme	-Topluma Yardım -Aileye Yardım -İhtiyaç Sahiplerine Yardım	
	Maddi Kazanç	-Mal edinme -Refaha Kavuşma	
	Saygınlık Kazanma	-Model Olma -Saygınlık	
	Çevresel Beklentileri Karşılama	-Saygınlık Beklentisi - Ailenin Beklentisi	
	Kişisel Tatmin	-Mesleki Doyum -Kişisel Doyum	
	Özerklik-Bağımsızlık	-Aileden Bağımsız Yaşamak	
	Ailevi Problemleri Çözmek	-Aile İçi Problemlerin Çözümü	

Tablo 11’de öğrenci görüşmelerinden elde edilen alt kategori ve temalara yer verilmiştir. Görüşmeler de öğrencilerin sonuç beklentilerine yönelik ifadeleri; *yardım etme, maddi kazanç, saygınlık kazanma, çevresel beklentileri karşılama, kişisel tatmin, özerklik ve bağımsızlık elde etme, ailevi problemleri çözmek* olarak kategorilere ayrılmıştır. Oluşturulan bu kategorilere yönelik kodlar; *topluma yardım, aileye yardım, ihtiyaç sahiplerine yardım, mal edinme, refaha kavuşma, model olma, saygınlık, saygınlık beklentisi, ailenin beklentisi, mesleki doyum, kişisel doyum, aileden bağımsız yaşamak, aile içi problemlerin çözümü* olarak kodlanmıştır. Bu kategoriler ve kodlarla ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Sonuç beklentilerinin yardım etme kategorisine örnek olarak; bilişim teknolojilerine yönelik bir meslek sahibi olmak isteyen öğrencilerden Ö12 “ *İleride bu meslekte insanlar için çaba göstermek istiyorum. İnsanlığa yardımcı olmak istiyorum. Maddiyat geri planda kendimi geçindirecek kadar olsa yeterli.* ” ifadelerini kullanmıştır.

Öğrencilerden Ö11 ise “ *İleride makine mühendisi veya futbolcu olduğumda kendi mesleğimde çalışarak topluma ve insanlara yardım etmek istiyorum.*” diyerek topluma yararlı olmak ,sonuç beklentileri arasında önemli yer ettiğini belirtmiştir.

Katılımcı Ö3 '' Hedefime ulaştığımda özellikle işsiz olan insanlara iş arayan insanlara yardımcı olup onlara iş vermek istiyorum'' ifadelerini kullanarak beklentisinin ailesine ve yardıma muhtaç bireylere katkı sağlamak olduğunu belirtmiştir.

Ö6 ise '' Doktor olduktan sonra aileme yardım etmek istiyorum öncelikle. Ayrıca bazı ihtiyacı olan arkadaşlarım var onlara da yardım edeceğim.'' diyerek çevresinde bulunanlara yardım etmek istediğini ifade etmiştir.

Maddi kazanç beklentisi ile ilgili V2 '' Güzel bir evim olmasını o evde yaşamayı isterdim. Bu planlarımı inşallah gerçekleştireceğime inanıyorum.'' diyerek beklentilerinin güzel bir evi olması olduğunu ifade etmiştir.

Ö10 ise '' Daha refah bir hayata geçiş yapacağımızı ve diğer hedeflerime daha kolay ulaşacağımı, kardeşlerimin hayallerini gerçekleştirmelerinde yardımcı olacağımı düşünüyorum'' diyerek hedeflerine ulaşması sonucunda refah elde edeceğini, diğer hedeflerine bu sayede daha kolay ulaşacağını ve aynı zamanda ailesine de yardımcı olacağını ifade etmiştir.

Sonuç beklentilerinden saygınlık kazanma alt kategorisine ait kodlara yönelik örnekler bakacak olursak katılımcılardan Ö2 '' Planladığım hedefe vardığımda öncelikle Müslümanların cahil olmadığını herkese göstermek istiyorum çünkü insanlar Müslümanları cahil sanıyor. Bilmiyorlar ki onlardan daha zeki ve yetenekliyiz ama bunu kanıtlamaya fırsat bırakmıyorlar. Ben kanıtlamak istiyorum.'' ifadelerini kullanarak mesleği ve kariyeriyle saygınlık kazanıp model olmayı ve içerisinde bulunduğu topluluğa yönelik algıları değiştirmeyi hedeflediğini belirtmiştir.

Bir diğer öğrenci Ö1 '' Ben avukat olmak istiyorum beni herkes bilsin istiyorum. İnsanlara yardımcı olan kadınların haklarını savunan bir avukat olarak bilinmek istiyorum.'' ifadelerini kullanmış ve herkes tarafından bilinen ve kadın haklarını savunan bir meslek ideali olduğunu ortaya koymuştur.

Öğrencilerin çevresel beklentileri karşılamaya yönelik olan sonuç beklentileri örnekleri ise şu şekildedir;

Ö12 '' Yazılım ve bilgisayar üzerine çalışmamdaki faktörler; mesela babam düzgün iş olacak yamuk iş olmayacak der. Benim de merakım yok. Babam da beni bu şekilde destekliyor. Bu şekilde bir yol buldum kendime.'' diyerek babasının beklentisine yönelik bir meslek seçeceğini ve seçeceği meslekle babasının idealini gerçekleştirmiş olacağını belirtmiştir.

Ö8'de ''Annemin isteği güzel bir meslek sahibi olmam. Annemde bu mesleği istiyor. Onun için benimle gurur duyması içinde bu mesleği istiyorum.'' ifadelerini kullanarak annesinin beklentisi olan mesleği seçip kendisiyle gurur duymasının önemli olduğunu görüşmede belirtmiştir.

Kişisel tatmin beklentilerine yönelik örnekler şu şekildedir;

Tıp okuyup doktor olmak isteyen öğrencilerden Ö10 “ *Emeğimin karşılığını aldığımda kendimden çok gurur duyarım.* ” diyerek hedeflerine ulaşmasıyla kişisel doyum elde edeceğini belirtmiştir. Avukat olmak isteyen Ö2 ise “ *Kendimi işinde başarılı ve hayatında mutlu biri olarak görüyorum.*” İfadesiyle hedeflerine ulaştığında işinde başarı olarak mesleki bir doyum elde etmeyi ve mutlu olmak istediğini belirtiyor.

Özerklik ve bağımsızlık elde etme beklentilerine yönelik örnek ise şu şekildedir;

Öğrencilerden Ö1 “*Başka bir evde yaşamak isterdim. Gözümü kapatıp 10 sene sonrayı hayal ettiğimde güzel bir evde yaşıyor olmak istiyorum.*” İfadelerini kullanarak hedeflerine ulaştıktan sonra ailesinden farklı bir evde yaşamak istediğini belirtmiştir.”

Ailevi problemleri sonlandırma araştırmada karşılaştığımız önemli bir değişken olarak karşımıza çıkıyor. Önceki kategoride de ifadelerine yer verdiğimiz öğrenci Ö1 “ *Bunu ilk maddi anlamda yapmak istiyorum çünkü annem babamdan boşanmasını isterdim(Babasının özellikle annesine evde çok baskı yaptığını söyledi). Başka bir evde yaşamak isterdim. Çünkü annem boşanmak istiyor ama boşanırsa bizi yaşatamaz bakamaz kendisi ben bunu yapmak istiyorum.*” diyerek hedeflerine ulaşmasıyla ailevi problemlerine yönelik çözüm üretmeyi beklediğini belirtmiştir.

Tablo 12. Veli Sonuç Beklentileri Kategori ve Kodlar

Tema	Kategori	Kodlar
Sonuç Beklentileri	Saygınlık Kazanma	-Mesleki Saygınlık -Kişisel Saygınlık
	Yardım Etme	-Topluma Yardım -Aileye Yardım
	Özerklik-Bağımsızlık	-İhtiyaç Sahiplerine Yardım -Aileden Bağımsız Yaşamak -Yeni Bir Aile Kurmak
	Maneviyat	-Ahlaklı Olmak -Doğru Kişilik
	Maddi Kazanç	-Maddi Refah

Tablo 12’de görüşmelerde velilerin öğrencilere yönelik sonuç beklentileri ifadeleri; *saygınlık kazanma, yardım etme, özerklik ve bağımsızlık elde etme, maneviyat, maddi kazanç*, olarak kategorilere ayrılmıştır. Oluşturulan bu kategorilere yönelik; *mesleki saygınlık, kişisel saygınlık, topluma yardım, aileye yardım, ihtiyaç sahiplerine yardım, aileden bağımsız yaşamak, yeni bir aile kurmak, ahlaklı olmak, doğru kişilik, maddi refah* kodları oluşturulmuştur. Bu kategoriler ve kodlarla ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Sonuç beklentilerinin saygınlık kazanma kategorisine yönelik veli katılımcılardan V8 ‘‘ Çok saygın birisi kendisi hocalarda diyor devamlı öyle kötü şeylere bulaşan biri değildir ileride hangi mesleği yaparsa yapsın bunu kaybetmez diye düşünüyorum. Girişken biridir kafasına yatmayan biriyle muhatap olmaz insan iletişimleri çok iyidir saygınlığı da buradan gelir. Onun için ileride saygın bir meslek erbabı herkes tarafından sevilen sayılan biri olacağını düşünüyorum.’’ diyerek öğrencinin gelecekte şuan olduğu gibi saygın biri olmasını beklediğini vurgulamıştır.

V2 ‘‘ Ben inşallah başarılı bir eczacı veya avukat olacağını mesleğinde saygın yerlere geleceğinin bilinen biri olacağına inanıyorum’’ diyerek öğrencini mesleki olarak saygın biri olmasını beklediğini ifade etmiştir.

Yardım etme (yardımlaşma) alt kategorisine yönelik örnekler şu şekildedir;

V9 ‘‘ İleride bu mesleklere sahip olursa örneğin mühendis olursa insanlara bir yuva kurmasına yardımcı olur. Doktor olursa onlara sağlıklarını kavuşturup hayırlı dua alır.

İsteğimiz insanlığa hizmet etmesi işini yaparken.” diyerek öğrencini hedefine ulaşmasıyla topluma yardım etmesini beklediğini belirtiyor.

V5 ise *“ Şimdi bizim yanımızda ilk başaran çocuk kendi kurtardı, kazandı, okulunu bitirdi, çalışmaya başladı. Onlar küçük kardeşlerine yardım etmesi gerekiyor. Onlarda okusunlar kurtarsınlar kendini. Onun için kazanıp kendini kurtaracağını sonra kardeşlerine yardımcı olacağını düşünüyorum. ”* diyerek aile bireylerine yönelik bir yardım beklentisinden bahsediyor.

Veli katılımcılardan V6 *“ Bazı insanlar fakir ve ihtiyaçları var çocuğumdan bu insanlara yardım etmesini istiyorum.”* diyerek ihtiyaç sahiplerine yönelik bir yardım beklentisinden bahsediyor.

Özerklik ve bağımsızlık alt kategorisine yönelik örnekler şu şekildedir;

V1 *“ Çocuğum eğer istediği hayallerini kurduğu kariyer hedefine ulaşırsa kendini kurtarmış olur”* ayrıca *“ ...iyi bir aileye sahip olmasını istiyorum ”* diye eklemiştir.

V4 ise *“ Bu planlarına eriştiğinde inşallah kendi ayaklarının üzerinde durup bir yuva kurar. Bize yardım etmesine gerek yok iyi bir insan olsun yeter.”* diyerek öğrencinin kendi ayaklarının üzerinde durarak yaşamını devam ettirmesinin en önemli beklentileri olduğunu belirtmiştir.

Maneviyat alt kategorisine yönelik örnekler şu şekildedir;

V12 *“ İnşallah doğru bir insan olsun maneviyatı yüksek olsun.”* demiş ayrıca *“...ahlakını da bozmasın”* diye eklemiştir.

V7 *“ Gelecekte önce okullarını bitirsinler ve doğru insan olsunlar isterim.”* diyerek beklentisinin kendi tabiriyle *“ ...doğru karakterli olmak.”* olduğunu vurgulamıştır.

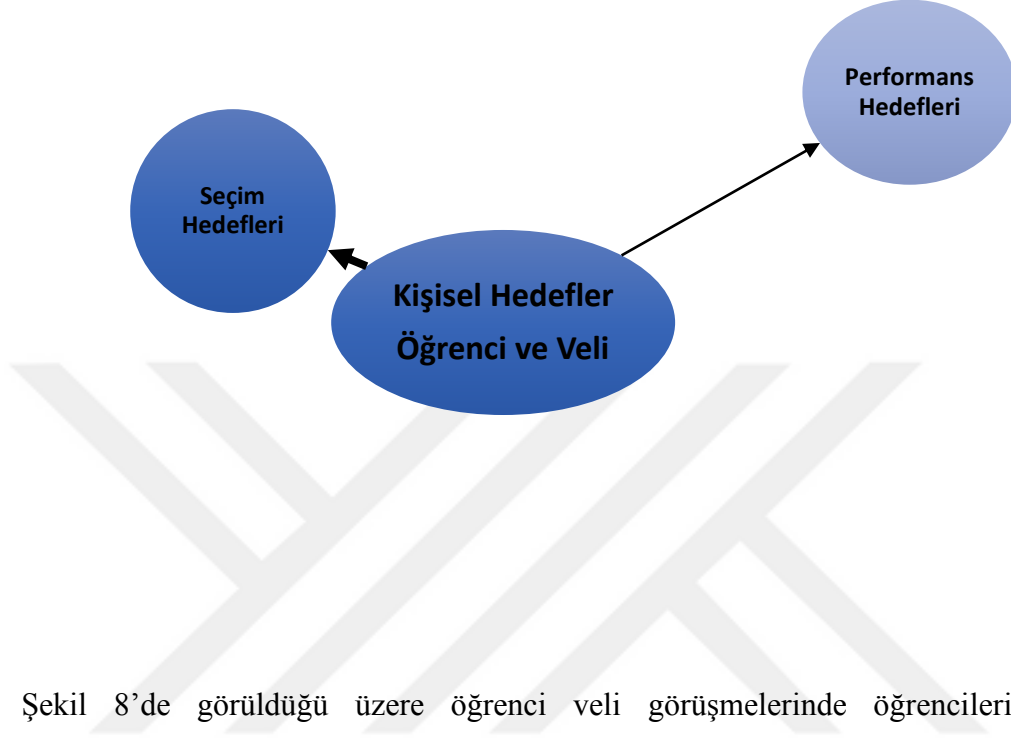
Maddi kazanç beklentisi kategorisine yönelik örnekler şu şekildedir;

Veli katılımcılarından V1 *“ Maddi zorluk çekmez kimseye muhtaç olmaz ”* demiştir

V7 ise *“ Güzel hayatları olsun isterim hayatlarında rahat etsinler maddiyatı düşünmesinler isterim”* olarak maddi refaha ermesini beklediğini ifade etmiştir.

4.3.3.Kişisel Hedefler

Şekil 8.Kişisel Hedefler Veli ve Öğrenci Modeli

Şekil 8’de görüldüğü üzere öğrenci veli görüşmelerinde öğrencilerin kişisel hedeflerine yönelik görüşler incelendiğinde görüşmelerde seçim hedeflerinin iki grupta da performans hedeflerine göre ön plana çıktığı görülmektedir. Her iki grupta da seçim ve performans hedeflerine yönelik kodlar aşağıda detaylı şekilde incelenecektir.

4.3.3.1.Seçim Hedefleri.

Şekil 9. Öğrenci Seçim Hedefleri Bulut Analizi

Şekil 9’da öğrencilerin seçim hedeflerine yönelik görüşlerinin bulut analizi gösterilmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin; *makine mühendisliği, bilgisayar (yazılım) mühendisliği ve programcılığı, avukatlık(hukuk) ,eczacı, tıp(doktor), mimarlık, futbolcu, psikoloji(Psikolog),* mesleklerine yönelik seçim davranışlarının farklılaştığı görülmektedir. Aşağıda seçim hedeflerine yönelik öğrenci görüşmelerinden örnekler verilmiştir.

Ö11 “ *Gelecekte makine mühendisi olmak istiyorum. Küçüklüğümden beri makine mühendisliğini seviyorum ve makine mühendisi olmak istiyorum.*” ifadelerini kullanmıştır.

Öğrenci katılımcılardan Ö12 “ *Benim istediğim açıkçası yazılım üzerine bilgisayar üzerine çalışmak. Bu konuda merakım da var. Bu alanlarda iyi yerlere ulaşacağımı düşünüyorum. Mühendis olmayı istiyorum bunun için çabalıyorum.* ”

Ö4 ise “ *Eczacı olmayı çok isterim. İnsanlara sağlıklarını kavuşturmaya yardımcı olmayı ve birazda tabi maddi imkan açısından rahat etmek için. Bunu yapacağım buna inanıyorum. Yarın bir şeyler değişip daha kötü olmazsa tabi. Bunun için çabalayıp dua ediyorum.*” ifadelerini kullanmıştır.

Öğrencilerden Ö1 “ *Avukat olmak istiyorum ve beni herkes bilsin istiyorum. İnsanlara yardımcı olan kadınların haklarını savunan bir avukat olarak bilinmek istiyorum.*”

Ö10 ise “ .Tıp konusunda ilerlemek doktor olmak isterim ama şartlar ne gösterecek bilemiyorum. Ben elimden gelen gayreti gösteriyorum ve göstereceğim.” diyerek seçim davranışlarına yönelik örnek görüşünü ifade etmiştir.

Şekil 10.Veli Seçim Hedefleri Bulut Analizi

Şekil 10’nda velilerin, öğrencilerin seçim hedeflerine yönelik görüşlerinin bulut analizi (word cloud) gösterilmektedir. Bu bağlamda veliler; *avukat*, *eczacı*, *tıp(doktor)*, *mühendis*, *bilişim-program-bilgisayar mühendisliği*, *mimarlık*, *öğretmen*, *psikolog*, mesleklerine yönelik seçim hedeflerinin ayrıldığı görülmektedir. Aşağıda velilerin, öğrencilere yönelik seçim hedeflerine örnekler verilmiştir.

Veli katılımcılardan V1 “ *Çocuğumun ileride avukat olup adaleti sağlamasını istiyorum.*”,

V2 ise “ *Eczacı olabilir psikolog veya avukat olabilir bu meslekleri olursa sevdiririm ve memnun olurum.*” ifadelerini kullanmıştır.

V7 “ *Ben bilişim alanında gelişmesini isterim. Mühendis belki programcı nasıl olursa. Okulunda başarılı olsun mesleğini kazansın isterim.*” demiştir.

V11 ise “ *Biz ailecek onun tıp okumasını çok isterdik eğer biz şimdi suriyede olsaydık onu tiptan başka bir yere göndermezdik ama akrabamız mühendis ve onun mesleğini gördü ve sevdi küçüklüğünden beri onu istiyor ve sevdiğini söylüyor*” diyerek öğrencinin seçim hedeflerine yönelik kendi görüşlerini ifade etmiştir.

4.3.3.2. Performans Hedefleri

Tablo 13. Öğrenci Performans Hedeflerine Yönelik Kategori ve Kodlar

Tema	Kategori	Kodlar
Kişisel Hedefler	Performans Hedefleri	-Mesleki Başarı -Mesleki Gelişim

Tablo 13'te gösterildiği üzere, öğrencilerle yapılan görüşmelerde kişisel hedeflerden performans kategorisine ait kodlar "*Mesleki başarı*" ve "*Mesleki gelişim*" olarak oluşmuştur. Bu bağlamda öğrenci görüşmelerinden örnekler aşağıda paylaşılmıştır.

Ö9 "*Yurt dışına gidip dil öğrenmek istiyorum; İngilizce, Rusça, Çince gibi dilleri öğrenmek istiyorum. Kariyer geleceğimin sonunda alanında başarılı çok iyi bir mühendis olmak istiyorum.*" ifadelerini kullanarak kendini özellikle dil alanında geliştirip mesleğinde başarılı olmayı hedeflediğini belirtmiştir.

Ö3 "*Kendi ofisime sahip olmayı istiyorum. Meslekte ilerleyerek ofisimi bir şirket haline getirmeyi... güzel projeler gerçekleştirmeyi istiyorum.*" ifadeleriyle mesleğinde başarılı bir noktaya gelmeyi ve güzel işler ortaya koymayı hedeflediğini belirtmiştir.

Öğrenci katılımcılardan Ö5 "*Üniversiteyi bitireceğimi düşünüyorum oraya kadar gideceğimi düşünüyorum. Bu mesleği kazanacağımı ve sonunda mühendis olacağımı düşünüyorum.*" diyerek performans hedefleri hakkında görüşlerini ifade etmişlerdir.

Tablo 14. Veli Görüşmelerinde Öğrenci Performans Hedeflerine Yönelik Kategori ve Kodlar

Tema	Kategori	Kodlar
		-Mesleki Başarı
Kişisel Hedefler	Performans Hedefleri	-Mesleki Saygınlık
		-Mesleki Gelişim

Veliler yapılan görüşmelerde öğrencilerin performans hedeflerine yönelik görüşlerinden ortaya çıkan kodlar Tablo 14’te gösterilmiştir. Bu bağlamda oluşan *başarı*, *saygınlık ve mesleki gelişim* kodlarına yönelik veli görüşmelerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

V2 “ *mesleğinde saygın yerlere geleceğinin bilinen biri olacağına inanıyorum*” öğrencinin mesleğinde saygın bir noktaya gelmesini beklediğini ifade etmiştir.

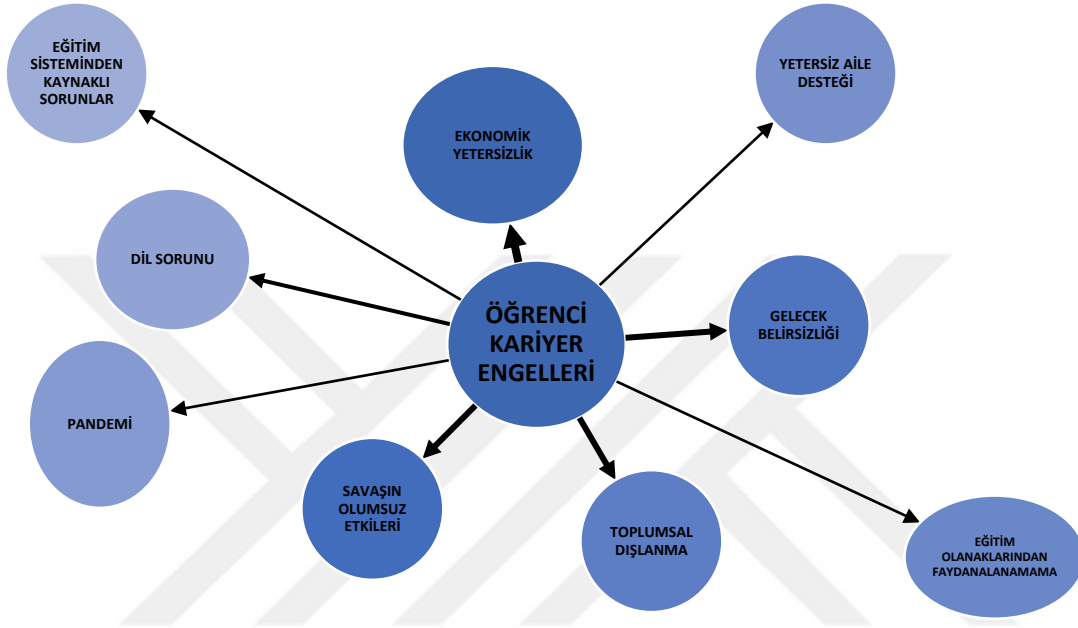
Katılımcılardan V11 ise “ *Çocuğum bu mesleği seviyor bu yüzden kesinlikle başarılı olacaktır bu meslekte bundan dolayı çok iyi yerlere geleceğini saygın biri olacaktır.*”, öğrencinin mesleğinde başarılı bir noktaya gelmesini ve elde ettiği başarıyla saygınlık kazanacağını ifade etmiştir.

V12 ise “ *Tahmin ediyorum ki bu konularda bilgisayarda yazılımda kendini geliştirecektir. Gerisi kendi tercihi tabi. Bu konuda iyi olduğu için yararlı ve başarılı olacaktır.*”, ifadeleriyle alanında iyi olduğu için mesleğinde de kendini daha çok geliştirip daha fazla bir başarı elde etmesini beklediğini ifade etmiştir.

4.4.Birey Dışı (Bağlamsal) Faktörler

4.4.1.Kariyer Engelleri

Şekil 11.Öğrenci Kariyer Engellerine Yönelik Model

Şekil 11’de öğrencilerle yapılan görüşmelerde kariyer süreçlerini etkileyen birey dışı(bağlamsal) faktörlerden kariyer engellerine yönelik model gösterilmiştir. Öğrenci görüşleri neticesinde sırasıyla; *ekonomik yetersizlik, toplumsal dışlanma, gelecek belirsizliği, savaşın olumsuz etkileri, dil sorunu, pandemi, yetersiz aile desteği, eğitim olanaklarından faydalanamama, uyum sorunları, eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar* olarak kodlamalar gerçekleştirilmiştir. Özellikle *ekonomik belirsizlik ve toplumsal dışlanma* öğrenciler tarafından en yoğun görüş bildirilen kariyer engeli olarak ön plana çıkmaktadır. Kariyer engellerine yönelik öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Ekonomik yetersizlikle ilgili; Ö11 ‘‘ *Suriye’de olsaydım maddi olarak daha rahat olurduk orda evlerimiz ve işimiz vardı bundan dolayı daha rahat maddi imkânlarla ulaşırdım. Bundan dolayı çalışmak zorunda kaldım.*’’ diyerek geldiği ülkede ekonomik olarak daha iyi olduğunu ve şimdi bulunduğu ülkede maddi yetersizliklerden dolayı çalışmak durumunda kaldığını belirtmiştir.

Ö7 ise '' Maddiyat önemli bir ihtiyaç. Evde kalabalığımız ve bilgisayar yok. Olması gerekiyor. Yoksa nasıl geliştiririm nereye kadar olur bilmiyorum. Ailemin maddi durumu çok iyi değil ve 7 kardeşiz hangi birine yetişsinler. Ellerinden geldiği kadar destek sağlıyor babam annem ama bende ara sıra çalışmam gerekiyor. Elimde sihirli değnek olsa imkânlarımı geliştirmek isterdim. Ailemin maddi durumunu daha iyi yapıp bana ve kardeşlerime daha çok destek olmalarını sağlardım.'', ifadeleriyle ailesinin içerisinde bulunduğu maddi yetersizliğin kariyerini olumsuz etkilediğini ve bazı zamanlarda çalışması gerektiğini belirtmiştir.

Ö5 '' Hayallerim için çaba gösteriyorum. Özel okula yazıldım etüte gidiyorum derslerimi yapabilmek için ancak bunun için maddi olarak zorlanıyoruz parasından dolayı. Özellikle paraya ihtiyacım var çünkü para her şeydir. Maddi olarak destek almaya ihtiyacım var. Ailem kalabalık olduğu için yetişemeyebiliyor.'', ifadelerini kullanarak görüşlerini ifade etmiştir.

Toplumsal dışlanmayla ilgili Ö6 '' Bazen evden çıkıyorum bana diyorlar sen Suriyelisin, sen hiçbir şey bilmiyorsun. Bazen bana diyorlar ki sen Suriyeli olduğun için hiçbir zaman cerrah olamayacaksın. Bundan dolayı toplumsal olarak kabul görmeye, manevi olarak desteğe ihtiyacım var.'',

Ö1 '' Arkadaşlarımla kavga etmemek isterdim. Eski okulumda Suriyeliyim diye çok kava ettiler benle. Düzelmesini çok istedim ama 3 sene böyle sürdü. 8.sınıfın sonlarına doğru başta çok Suriyeli yoktu azdı ama şimdi fazla kişi var.''

Ö12 '' Elimde bir sihirli değnek olsa bunları(hedefler) vatanımda gerçekleştirmek isterdim. Orda bazı şeyleri yapmak daha iyi olurdu. Burada okulda dışarıda insanların bize algısı zorluk çıkarıyor. Psikolojik yönden bize baskı yapıyor daha önce daha fazla vardı tabi zamanla azalıyor ama hala var.'', ifadeleri bu alanda örnek gösterilebilir.

Gelecek belirsizliğiyle ilgili örnekler ise şu şekildedir;

Öğrenci katılımcılardan Ö4 '' Şuan için ihtiyacım olan belirsizliklerin ortadan kalkması her şeyi burada gerçekleştirip sonra gidin denmesi bu korku bizim için kötü.''

Ö10 ise '' Kendimi gelecekte görmem için çok erken. Şartların neler belirleyeceğini ve günlerin neler göstereceğini bilemiyorum. Ama planlarım hep olduğu gibi; daha iyi çalışmak ve daha iyi yerlere gelmek, hedefim olan tıp bölümüne girebilmektir. Eğitim hayatım devam

ettiği sürece planlarım yürürlüktedir ama geri kalırsam çok sürmeden duraklanır.Tıp konusunda ilerlemek doktor olmak isterim ama şartlar ne gösterecek bilemiyorum”

Ö6 *“Bu hedefimi şuan ki şartlarda ne kadar gerçekleştireceğimi bilmiyorum kimse bilmiyor zaman ne gösterecek bilemiyorum. Ama ben buradayım Suriyeli olduğum için bazen bazı zorlukları görüyorum ama kendime inanıyorum ve sonunda başaracağımı biliyorum.”* ifadelerini kullanmıştır.

Savaşın olumsuz etkileriyle ilgili öğrencilerden Ö6 *“ Savaşın hiçbir zaman olmamasını ve insanların ölmemesini isterdim her şey o zaman daha farklı olabilirdi.”* , ifadelerini kullanmıştır.

Ö11 ise *“ Suriyede olsaydım maddi olarak daha rahat olurduk orda evlerimiz ve işimiz vardı bundan dolayı daha rahat maddi imkânlarla ulaşırdım. Bundan dolayı çalışmak zorunda kaldım”* demiştir. *“Elinde bir sihirli değnek olsa geçmiş kariyerinde neyi değiştirmek isterdin?”* sorusuna ise *“ Ülkemdeki savaşın çıkmasına mani olamaya çalışırdım elimden geldiği kadarıyla.”* diyerek cevap vermiştir.

Dil sorunuyla ilgili;

Ö9 *“ İlk geldiğimde hemen çalışmak Türkçeyi bir an önce öğrenmeyi isterdim. Ben ilk geldiğimde Suriye 'ye döneceğiz döneceğiz diyerek vakit kaybettim. 1-2 senem boş geçti. Eğer Türkçeyi daha hızlı öğrenseydim daha iyi adapte olur belki şuan daha iyi bir seviyede olurum”* ,

Ö1 ise *“ Mesela Türkçe için bu durum var. Mesela ben ezberliyorum öğreniyorum ancak sınavlara geldiğimizde benden ne istediğini anlamadığım zaman bilsem de yapamayabiliyorum.”* diyerek Türkçesi iyi olmasına rağmen belli noktalarda zorlandığını belirtmiştir.

Pandemi sürecinin kariyerlerine olan engellerinden bahseden öğrenciler ise;

Ö2” *Eksik derslerimi almam gerekiyor biliyorum ancak şuan pandemi biraz beni zorluyor dersleri almam konusunda. Ancak inşallah süreç en kısa zamanda biter ve her şey yoluna girer.”*

Ö7 ise ‘‘ Boş zamanlarımda genelde futbol oynarım okulda ve klüpte antrenmanlar oluyor ama salgından dolayı azaldı.’’ diyerek pandemi sürecinin kendisine olan engellerini ifade etmiştir.

Yetersiz aile desteğiyle ilgili;

Ö1 ‘‘ Avukat olmak için ailemin desteğine ihtiyacım var özellikle beni manevi olarak destekleyip yanımda olmalarına. Bir gün mesela avukat olsam başka şehre gitsem ailem buna izin vereceğini düşünmüyorum.’’ ifadelerini kullanmış ayrıca ‘‘ Dart oynuyorum ama ailem izin vermediği için yapamıyorum. Onun dışında EBA’dan notlar takip ediyorum ayrıca küçük kardeşlerimin derslerinde yadım ediyordum. Mesela bende çok isterdim ablam veya abim olsa bana derslerimde yardımcı olsun diye.’’ diyerek aile içinde destek arayışlarından bahsetmiştir.

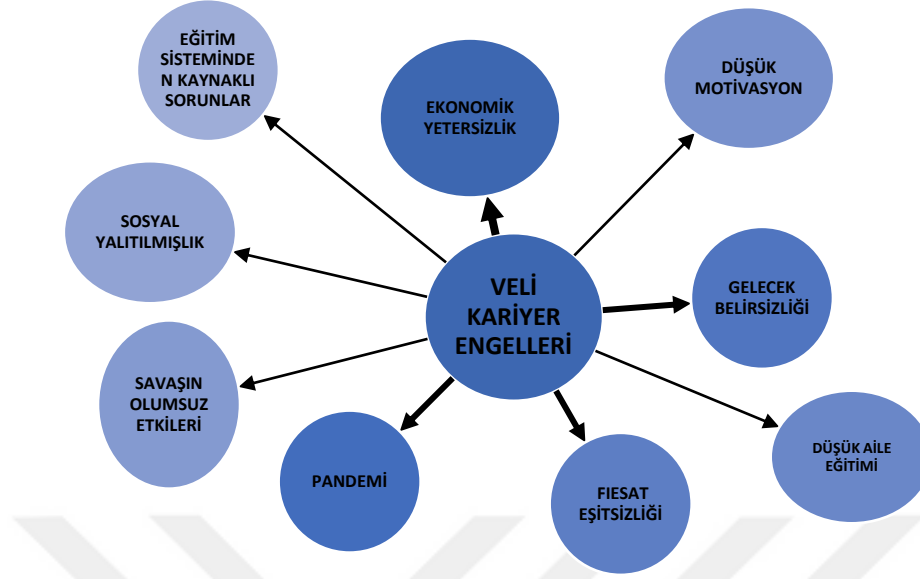
Eğitim olanaklarından faydalanamamayla ilgili;

Öğrencilerden Ö10 ‘‘ Matematikte zayıf olmamın sebebi kendim değildir, ülkemde çıkan savaş sebebinden eğitim hayatım kısımlandı ve bazı sınıfları okuyamadım böylece temelim oluşmamış bulundu.’’,

Ö12 ise ‘‘ Bu konuda öğretmen desteğine ihtiyacım var.Ben bunu evet internet üzerinden alıyorum ama yüz yüze(kurs gibi) olursa daha iyi olur bana.’’ ifadelerini kullanmıştır.

Eğitim sisteminden kaynaklı sorunlardan bahseden Ö2 ‘‘ Eğer elimde sihirli değnek olsa kariyerime etki eden ve değiştirmek istediğim ilk şey eğitim sistemi olur. Bence eğitim sistemi öğrencilere stres veriyor. Farkında mısınız bilmiyorum ama öğrenciler çok çalışmalarına rağmen hiç ilerlemiyor çünkü sınavlar çok fazla. Öğrenciler çok stresli ve öğrenciler sadece çok çalışıyorlar verimli çalışmıyorlar. Yani ben ne kadar anladım yerine ben kaç soru çözdüm diye düşünüyorlar. Bence bu çok yanlış.’’ ifadelerini kullanmıştır.

Şekil 12.Veli Görüşmelerinde Kariyer Engellerine Yönelik Model

Velilerle yapılan görüşmelerde; velilerin öğrencilere yönelik kariyer engelleri görüşleri analiz edildiğinde ‘*Ekonomik yetersizlik, fırsat eşitsizliği, gelecek belirsizliği, pandemi, savaşın olumsuz etkileri, sosyal yalıtılmışlık, düşük aile eğitimi, düşük motivasyon ve eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar*’ olarak kodlar oluşmuştur. Oluşan model Şekil 12’de gösterilmiştir. Bu kodlara yönelik veli görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Ekonomik yetersizlikle ilgili veliler;

V10 ‘*Belki bir öğrencinin masrafları ne olabilir ki dersiniz ama tek okuyan o değil maalesef kardeşleri de var. Bu durum bizi zorlamaktadır. Ama yine de elimizden geldiğince ihtiyaçlarını karşılıyoruz. Gönül ister ki daha fazlası olsun daha fazla destek sağlayalım.*’

V5 ‘*Kendinden büyük kardeşlerinin okutamadım. Suriye’den çıkınca birisi 7 birisi 8 diğeri küçüğü 6.sınıftı. Savaştan dolayı 4 sene kaybettiler birde Arapçaları vardı. Buraya gelince bir de masraf şimdi. Ev masrafı vs baktım bunları ben okutamam bizimde gelirimiz yoktu bende onları işe gönderdim. Şimdi çalışıyorlar 1 hafta çalışıp 1 hafta oturuyor. Fabrikaya göndermedim çünkü halleri yok en büyüğü kalp hastası ondan küçüğe yaşı küçüktü şimdi serviste çalışıyorlar.*’

V8 ise ‘*Elimde sihirli değnek olsa; maddi olarak daha fazla şeyler sağlamak isterdim kendisine eğer imkanımız olsa ve daha fazla şey elimizden gelse onun daha fazla*

istifade edebileceği şeyler yapmak isterdim. Onun bir yerlere gelmesi için bu sihirli değneği kullanırdım.'' ifadelerini kullanmıştır.

Fırsat eşitsizliğiyle ilgili;

V6 '' *Eğer Türk Vatandaşları bize bir fırsat verirlerse benim çocuğum bu mesleği kazanır. Fırsat derken mesela kızımın arkadaşına üniversiteyi kazandı burada Gaziantep üniversitesinde sonra onu oradan aldılar hiçbir şey yokken. Sadece biri değil birçok kişi var bunun gibi. Böyle sorunlarla karşılaşmak istemiyoruz.*''

Veli katılımcılardan V12 '' *Tabi kendi ülkemizde olsak çoğu şey daha kolay olur imkan orda daha fazla sonuçta. Ondan dolayı ulaşmak daha kolay olur bence hedeflere ama her şeyde bir hayır var. İnşallah burada da güzel bir geleceği olur.*'' ifadelerini kullanmıştır.

Gelecek belirsizliğiyle ilgili;

V5 '' *Vallaha durumlar değişmezse bizim durumumuz malum bugün buradayız yarın nerde olduğumuz bilmiyoruz biz misafiriz öyle değil mi? Bu durumda böyle giderse maddi olarak zorlanırsınız ama okutursunuz inşallah kurtarırsınız kendini. Günler kötü geçmezse üniversiteyi bitirir istediğine kavuşur.*''

V4 ise '' *Tek korkumuz ileride yabancı olduğumuzdan olabilecek sorunlar. Tabi ki gönül ister kendi ülkesinde okusun yetişsin orda daha iyi yerlere gelebilirdi. Şimdi biz burada yabancıyız. Belirsizlikler olması onu da bizi de korkutuyor. Bu belirsizlikleri ortadan kaldırmak çok isterdim''*

Pandemi sürecinin kariyer sürecine engelleri üzerine V4 '' *Spor aktivitelerinde voleybolda başarılıdır. Ama şimdi salgın var ondan dolayı şu sıra yapamıyor çok. Boş vakitlerinde bana yardım eder. Salgın olmasa spora gider voleybol oynardı. Televizyon izler dizi seyreder. Normalde salgın yokken haftada 3 gün spora giderdi severdi ama şimdilik ara verdi ona.*'' ifadelerini kullanmıştır.

Savaşın olumsuz etkileriyle ilgili velilerden V6 '' *Suriye'de savaş oldu ve biz vatanımızdan çıktık. Ben çocuğumun burada değil de Suriye de doktor olmasını isterdim. Çünkü ne olursa olsun bizim vatanımız orası ve eğer orda olsaydı daha fazla fırsatı olurdu.*'' ifadelerini kullanmıştır.

Sosyal yalıtılmışlıkla ilgili V9 velisi “ Ö1 küçüklükten beri çok utanırdı çok çekinirdi insanlarla iletişim kurmaya soru sormaya. Eğer onu aşır sosyal biri olursa daha da başarılı biri olur.” ifadelerini kullanmıştır

Aile eğitim düzeyinin yetersizliğiyle ilgili V10 “ Okumasında ödevlerinde yardımcı olmam mümkün de değildir. Çünkü eğitilmiş bir düzeyde değilim ve konularından anlamam” diyerek öğrenciye ders konusunda yardımcı olamadığını belirtmiştir.

Düşük motivasyonla ilgili V2 “Ders çalıma konusunda küçük yaştan beri isteksiz ben eğer öyle bir şey olsa onun bu isteksizliğini kaldırıp ders çalışmayı sevmesini isterdim.” ifadeleriyle öğrencinin motivasyonunun hedeflerine yönelik önemli bir engel olduğunu belirtmiştir.

Eğitim sisteminden kaynaklı sorunlara yönelik V10 “ Sınav şartları farklılık göstermekte bunun için çok yüksek puanlar isteniyor ve sınavlar çok zor düzeyde En iyi öğrencilerin bile 2 yıl hazırlıkları sürüyor ve tekrarladıkları oluyor.” diyerek sınav şartlarının öğrencileri zorladığını belirtmiştir.

4.4.2.Kariyer Destekleri

Tablo 15. Öğrenci Kariyer Destekleri Kodları

Tema	Kategori	Kodlar
		-Aile Desteği
Birey Dışı (Bağlamsal) Faktörler	Kariyer Destekleri	-Kurs-Eğitim Desteği -Model Desteği

Tablo 15’te öğrencilerin kariyer kararlarına etki eden bağlamsal faktörlerden kariyer desteklerine yönelik görüşmelerden elde edilen kodlar gösterilmiştir. Bu bağlamda öne çıkan kod Aile desteği olmuştur. Bununla birlikte kurs-eğitim destekleri, model destekleri ve tecrübe etme kariyer karar verme sürecinde öğrenciye etki ettiği görülen önemli kariyer destekleri oldukları anlaşılmıştır. Bu kodlara yönelik örnekler aşağıda örneklendirilmiştir.

Aile desteğine yönelik Ö9 '' Şuanlık açıkçası her hangi bir ihtiyacım yok. Maddi olarak tüm ihtiyaçlarımı sağ olsun babam ve annem karşılıyor. Mesela bu sene beni özel okula gönderdiler daha iyi ders almam için daha çok ders almak için. Mesela bu sene okullar kapandı salgından dolayı ama özel okullar bana eğitim veriyor derslerimden kalmadım. Maddi ve manevi tüm ihtiyaçlarımı karşılıyorlar. '' ,

Ö4 ise '' Ailem maddi olarak beni destekliyor hiçbir eksikim olmuyor. Onlara bana şu lazım desem elde ediyorlar bana sunuyorlar. Ayrıca beni motive ediyorlar.'' ifadelerini kullanarak ailelerinin kendilerine bu kariyer yolculuğunda verdikleri destekten bahsetmişlerdir.

Kurs-Eğitim desteğine yönelik örneklere bakacak olursak; bilgisayar- yazılım alanında kendini geliştirmek isteyen Ö9 '' Bu mesleği seçmemin nedeni 11 yaşında kursa gitmişim sonrasında kurs kapandı ama benim aklımda kaldı çok istedim.'' diyerek yaklaşık beş sene önce gittiği bir kursun kariyer sürecine nasıl etki ettiğini ifade etmiştir.

Bir diğer öğrenci Ö12'' Bir milyon istihdam projesine kayıt oldum. Orada derslere gittim. İnternette takip ettim. Yazılım üstüne geliştiriyorum kendimi. '' ifadelerini kullanmış ve kursların hedefine ulaşmasında katkısını belirtmiştir.

Yine öğrenci katılımcılardan Ö12 '' Okulda derslerimde sorun yok. Dışarıda da ayakkabıcıda çalıştığımдан zaten bilgisayar programları üzerine çalışılıyor. Orada da kullanıyorum. '' ifadeleriyle seçim hedefleriyle ilgili deneyimler elde etmesinin ona yardımcı olduğunu ifade etmiştir.

Öğrencilerden Ö11 ise ''Küçüklüğümden beri makine mühendisliğini seviyorum ve makine mühendisi olmak istiyorum. Akrabam makine mühendisiydi bende oradan gördüm ve bu mesleği sevdim, olmak istedim.'' ifadelerini kullanarak model aldığı kişinin kendisinin bu mesleği seçmesinde etkili olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 16.Veli Görüşmelerinde Kariyer Destekleri Kodları

Tema	Kategori	Kodlar
Birey Dışı (Bağlamsal) Faktörler	Kariyer Destekleri	-Aile Desteği -Model Desteği

Tablo 16’da veli görüşmelerinde öğrencinin elde ettiği kariyer destekleri görüşlerinden elde edilen kodlar gösterilmiştir. Bu bağlamda ‘*Aile Desteği*’ ve ‘*Model Desteği*’ kodlarına ön plana çıkmıştır. Aşağıda bu kodlara yönelik veli görüşme örnekleri verilmiştir.

Aile desteğine yönelik;

Veli katılımcılardan V9 ‘*Sadece çalışarak değil manevi olarak psikolojik olarak desteklere ihtiyacı var bu kariyere sahip olması için. Biz ona maddi olarak zaten destek sağlıyoruz ayrıca onunla ilgileniyoruz, zamanını doğru kullanması için takip ediyoruz. Ayrıca manevi olarak ona dua ediyor ve yanında olduğumuzu hissettirmeye çaba gösteriyoruz.*’

V5 ‘*Sabah akşam ben ona çalış diyorum. Ben onu destelerim. Dedi ki baba bilgisayar. Ben reklamcıyım laptop almıştım. Dedi laptop lazım. Dedim al bunu, bilgilerimi sil laptop sende kalsın çalış oku yeter ki okumana bak dedim.*’

V8 ise ‘*Kendi okudukça ben arkasındayım her türlü okuturum kendisini. Meslek olarak kendi tercihidir. Ben ama gücümün yettiği kadar okuturum Allahın izniyle. Maddiyat dışında bir eksiği olmuyor manevi olarak zaten arkasındayız tabi ki her türlü yanındayız.*’ ifadelerini kullanmış, veli olarak öğrenciye hedeflerine ulaşmasına katkı sağlayan destekler verdiklerini belirtmiştir.

Veli katılımcılardan V11 ‘*Akrabamız mühendis ve onun mesleğini gördü ve sevdi. Küçüklüğünden beri onu istiyor ve sevdiğini söylüyor. Biz ailecek destekliyoruz, manevi destek sağlıyoruz. Biz Tıp’a girmesini istedik o bu yolu seçti biz yinede her türlü manevi desteği motivasyonu kendisine veriyoruz*’ diyerek, öğrencinin model aldığı kişiler olduğunu kendileri de aile olarak desteklerini ifade etmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1.Sonuç ve Tartışma:

Bu araştırmanın amacı Suriyeli lise öğrencilerinin kariyer sürecine etki eden faktörlere yönelik öğrenci ve veli görüşlerinin incelenmesidir. Bu bağlamda 12 Suriyeli öğrenci ve velileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiş bu bağlamda elde edilen sonuçlar, araştırmanın kuramsal temeli ve ilgili literatür ışığında sistematik şekilde irdelenmiştir. Araştırmada her iki grupta da *bireysel faktörlerin* kariyer planlarını önemli şekilde etkilediği görülmüştür. Bireysel faktörlerde *öz-yetkinlik*, *sonuç beklentileri* ve *kişisel hedeflere* göre daha ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Öz-yetkinlik inançlarını etkileyen faktörler ise *ilgi* ve *performans* başta olmak üzere *yetenek* ve *öz saygıdır*. Sonuç beklentilerinde iki grupta da *yardım etme* ve *saygınlık kazanma* ön plana çıkarken öğrencilerde bunlara ek *maddi kazanç* belirgin şekilde ön plana çıkmıştır. Kişisel hedeflerden *seçim hedeflerinde* öğrenciler *makine ve bilgisayar mühendisliği*, *tıp*, *hukuk*, *eczacılığa* yönelik seçim hedeflerini görüşmelerde daha yoğun ifade etmiştir. Veli görüşmelerinde ise *mühendislik*, *eczacılık*, *tıp*, *avukatlık* yoğun ifade edilen seçim hedeflerindedir. Her iki grupta da *mesleki başarı* ve *mesleki gelişim* ön plana çıkan *performans hedefleri*ken öğrenci grubunda bunlara ek *mesleki saygınlık* ön plana çıkmıştır.

Birey dışı faktörlere bakıldığında *kariyer engellerinin kariyer desteklerine* göre iki grup görüşmelerinde de daha sık ifade edildiğini görülmektedir. Öğrenci kariyer engellerinde *ekonomik yetersizlik*, *gelecek belirsizliği*, *savaşın olumsuz etkileri* ve *toplumsal dışlanma* ön plana çıkan ifadeler olmuştur. Veli grubunda ise *ekonomik yetersizlik*, *gelecek belirsizliği*, *pandemi* ve *fırsat eşitsizliği* ön plana çıkmıştır. Birey dışı faktörlerden kariyer desteklerine bakıldığında her iki grupta da *aile* ve *model desteği* yoğun olarak ifade edilmiştir. Öğrenci grubunda bunlara ek *kurs-eğitim desteği* kariyer desteği olarak ifade edilmiştir.

Birey ve birey dışı faktörlerin bir birinden bağımsız yapılar olmadığı, kariyer planlama sürecinde tüm bu faktörlerin etkili olduğu ve dinamik şekilde birbirlerini etkilediği göz önünde tutulmalıdır. Elde edilen tüm sonuçlar sistematik şekilde ele alınıp aşağıda tartışılmıştır.

5.1.1. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler

Öğrenci ve veli görüşmeleri analiz edildiğinde bireysel faktörlerin birey dışı faktörlere göre daha fazla ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır. Kariyer sürecinde bireyin kişisel özellikleri, gözlenebilen davranışları ve çevresel faktörler birbiriyle bağlantılı şekilde karşılıklı etkileşim içerisinde (Lent, Brown ve Hackett, 1994). Bu bağlamda görüşmelerde bireysel faktörler ön planda tutulmuş olsa da birey dışı faktörlerin kariyer sürecinde etkisi olmadığı sonucuna varmak yanlış olur. Bu faktörlerin döngüsel şekilde bir birlerini etkilediği yapılan bu araştırmada da ortaya çıkan önemli bir sonuçtur. Görüşmelerde her iki grupta karşılaştıkları kariyer engel ve desteklerinin öz-yetkinlik inançlarına, kişisel hedeflerine ve sonuç beklentilerine yönelik etkileri gözlemlenmiştir.

5.1.2. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Öz-Yetkinlik- İlgiler

Öğrencilerin ve veli görüşmelerinde öz-yetkinlik inançları içerisinde ilgilerin önemli yer ettiği görülmektedir. Öğrenci ilgilerden spor aktiviteleri ve kitap okuma diğer ilgi alanlarına yönelik her iki grupta da farklılaşmaktadır. Bunun yanında veli görüşmelerinde öğrencilerin boş zamanlarında kendilerine ve kardeşlerine yardım ettikleri ve bundan keyif aldıkları veliler tarafından sıkça ifade edilmiştir. Her iki grupta da teknoloji kullanma ve kişisel gelişim ortak ilgi alanları olarak ön plana çıkmıştır. Bunun yanında öğrenci katılımcılarda zeka oyunları, veli katılımcılarda ise sosyal ilişkiler farklılaşan ilgi alanlardır. Bireylerin ilgilerinin en yoğun olduğu alanlar, iyi olduklarına inandıkları (öz-yetkinlik) ve en fazla yarar sağlayabileceklerini (sonuç beklentileri) düşündükleri alanlardır (Ünsal, 2014). Bu bağlamda öğrencilerin bu alanlarda kendilerini başarılı bulduklarını ve bu alanlara yönelik beklentilerini veya dolaylı olarak hedeflerine katkısı olduğu anlaşılmaktadır. Velilerin öğrencilere yönelik görüşlerinin ağırlıkla benzerlik göstermesi onların kariyer süreçlerine yönelik gözlemlerinin ve katılımlarının iyi derecede olduğu söylenebilir. Nitekim Bacanlı (2016) ergenlerin ve ebeveynlerin kariyer uyumlarının kariyer sürecinde önemli ve destekleyici olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda araştırma sonuçlarında bu alanda olduğu gibi diğer alanlarda ki benzerlikler Suriyeli lise öğrencilerinin kariyer süreçlerinde ailenin önemli bir kariyer desteği mekanizması olduğunu ortaya koymaktadır.

5.1.3. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Öz-Yetkinlik – Performans

Öz-yetkinlik inançlarını olumlu ve olumsuz şekilde etkileyen önemli bir kaynak kişisel performanslar ve deneyimlerdir (Bandura, 1994). Öğrenci ve veli görüşmelerinde her iki grupta da elde edilen olumlu; yabancı dil, resim yapmak, spor faaliyetleri ve teknolojiye dönük deneyimlerle olumsuz; sözel dersler(tarih, coğrafya, edebiyat), matematik alanlarına yönelik deneyimler öz-yetkinlik inançlarına yönelik algıların oluşmasında etkili olması beklenir (Özyürek, 2011). Özellikle öz-yetkinlik inançlarını etkileyen diğer faktörlerden ilgiler ve yeteneklere de bakıldığında olumlu performans gösterilen alanlara dönük ilgilerin ve yetenek alanlarının benzer şekilde ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Olumsuz performans gösterilen alanlarla ilgili kişisel hedefler ve sonuç beklentileri her iki grupta da çok nadir rastlandığı yapılan görüşmelerde fark edilmiştir. Bu durum olumlu performans gösterilen alanların Suriyeli öğrencilerin kariyer süreçlerinde önemli olduğunun önemli bir göstergesidir.

5.1.4. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Öz-Yetkinlik – Yetenek

Kuzgun (2008) yeteneği kişinin doğuştan var olan gücünün çevreyle etkileşimi sonucu yeni öğrenmelere ve deneyimlere hazır hale gelmiş kısmı olarak tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle çeşitli alanlardaki performans kapasitesi olarak adlandırılabilir (Pişkin, 2011). Öğrenci ve Velilerle yapılan görüşmelerde yetenek alanlarının performans ve ilgilerle örtüştüğünü ve yabancı dil öğrenimi, spor faaliyetleri, teknoloji kullanımı, el becerisi, teknoloji ve kişiler arası iletişim yetenek alanlarına yönelik görüşlerin yoğun olduğu görülmüştür. İlgiler, performans ve yetenek alanlarının bu şekilde örtüşmesinde bu alanların döngüsel şekilde birbirlerini etkilediğinin önemli bir göstergesidir. Özellikle bu alanlara yönelik yetenek ve olumlu performans deneyimlerinin öğrencilerin ilgilerinin bu alanlara yönelmesine katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

5.1.5. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Öz-Yetkinlik – Öz Saygı

Öğrencilerin kariyer süreçlerine yönelik özgüven ve öz saygıları süreç içerisinde öz yetkinlik inançlarını önemli şekilde yansıttığı söylenebilir. Velilerin öğrencilere yönelik öz saygılarını ve öz güvenlerini görüşmelerde daha çok ifade ettiği görülmüştür. Bu öğrencilere

yönelik bir kariyer desteği olarak görülebileceği gibi ayrıca öğrencilerin kendilerine yönelik bu tutumları kariyer hedeflerine yönelik önemli bir motivasyon kaynağı olduğu ifade edilebilir.

5.1.6. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Sonuç Beklentileri

Sonuç beklentileri (outcome expenctations) kişinin gerçekleştirecek olduğu eylemin sonucunda elde etmesini beklediği faydalara dair inançlar olarak tanımlanabilir (Bandura, 1977). Suriyeli öğrencilerde sırasıyla yardım etme, saygınlık kazanma ve maddi kazanç ön plana çıkarken; velilerde sırasıyla saygınlık kazanma, yardım etme ve özerklik bağımsızlık olarak ön plana çıkmıştır. Çevresel beklentileri karşılama, kişisel tatmin ve ailevi problemleri çözmek yalnızca öğrencilerin belirttiği beklentiler olurken veliler ise öğrencilerden farklı olarak maneviyat beklentisini görüşmelerde belirtmiştir. Öz-yetkinlik inançlarının kaynaklarından biri olan kişisel deneyimler sonuç beklentilerinin oluşumunda da etkilidir. Kişinin belli performansı sonucunda elde ettiği olumlu sonuçlar davranışın tekrarlanmasında etkili olacaktır. (Ünsal, 2014). Görüşmelerde elde edilen sonuç beklentilerine bakıldığında özellikle kariyer engellerinin çözümüne yönelik beklentilerin ön planda olduğu sonucuna varılıyor. Görüşmelerde kariyer engeli olarak iki grupta da özellikle ekonomik yetersizlik ve yetersiz aile desteği dikkat çekiyor bu bağlamda sonuç beklentilerinde ortaya çıkan maddi kazanç ve yardım etme bu engelleri ortadan kaldırmaya yönelik olduğu söylenebilir. Yine görüşmelerde ortaya çıkan önemli bir kariyer engeli toplumsal dışlanmaya yönelik saygınlık kazanma beklentisinin arasında bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

5.1.7. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Seçim ve Performans Hedefleri

Kişisel hedefler seçim hedefleri ve performans hedefleri olarak iki kategoride aşamada incelenmiştir. Kişinin sahip olduğu öz-yetkinlik inançları, beklentileri ve bağlamsal faktörler kişisel hedefleri etkiler (Ünsal, 2014). Bu bağlamda öğrencilerin öz-yetkinlik inançlarına ve sonuç beklentilerine bakıldığında seçim ve performans hedeflerinin bu doğrultuda olduğu anlaşılmaktadır. Kişisel hedeflerin seçim hedefleri kategorisinde öğrenciler makine mühendisliği, bilgisayar (yazılım) mühendisliği ve programcılığı, avukatlık (hukuk) ,eczacı, tıp (doktor) mesleklerine yönelik seçimlerini ifade ederken veliler; avukat, eczacı, tıp (doktor), mühendis, bilişim-program-bilgisayar mühendisliği alanlarına yönelik görüşlerini belirtmiştir. Performans hedeflerinde ise her iki grupta da mesleki başarı ve mesleki gelişim ön plana çıkarken velilerde bunlara ek olarak mesleki saygınlık öne çıkmıştır. Hedeflerle

ilgili Locke ve Latham (2006) zorlayıcı hedeflerin kişilerin performansına doğrudan etkisi olduğunu, zor hedeflerin başarıldıklarında daha fazla tatmin duygusu yaratmasından kaynaklı kişiye ekstra bir güdüleme sağladığını ortaya koymuştur. Görüşmelerde elde edilen bulgularda hedeflerin zorlayıcı olsa da bunu başarmaya yönelik öğrencilerin ve velilerin motivasyonu o derece yüksek olduğu görülmektedir.

5.1.8. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Kariyer Engelleri

Öğrenci ve veli görüşmelerinde öğrenci kariyerlerini etkileyen bağlamasal faktörlerden kariyer engelleri önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde sırasıyla ekonomik yetersizlik, toplumsal dışlanma, gelecek belirsizliği, savaşın olumsuz etkileri, dil sorunu, pandemi, yetersiz aile desteği, eğitim olanaklarından faydalanamama, uyum sorunları, eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar kariyer engelleri olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle ekonomik yetersizlik ve toplumsal dışlanma öğrencilerin en çok üstünde durdukları kariyer engellerindedir. Velilerle yapılan görüşmelerde ise sırasıyla ekonomik yetersizlik, fırsat eşitsizliği, gelecek belirsizliği, pandemi, savaşın olumsuz etkileri, sosyal yalıtılmışlık, düşük aile eğitimi, düşük motivasyon ve eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar kariyer engelleri üzerinde durulmuştur. Velilerin de öğrenciler gibi en çok üstünde durduğu kariyer engeli ekonomik yetersizlik olduğu görülmektedir. Ailelerin ve öğrencilerin içinde bulunduğu maddi yetersizlikler önemli bir kariyer engeli olarak karşımıza çıkmıştır. Erdoğan (2020) yaptığı çalışmada Suriyelilere Türkiye’de karşılaştıkları sorunlar sorulduğunda ekonomik ve maddi sorunlar ön plana çıkmıştır. Katılımcıların önemli bir kısmı, hayat pahalılığı, iş bulma sürecindeki fırsat eşitsizliği ve düşük iş ücretlerinin kendileri için oluşturduğu engellerden bahsetmiştir. Suriyeli öğrencilerin görüşmelerde bahsettiği önemli bir engel maruz kalınan ön yargılara yöneliktir. Bu ön yargıların bir nedeni çok kültürlülüğe ve farklılıklara yönelik düşük anlayış ve farkındalık olabilmektedir (Purkiss ve ark., 2006). Bir diğer sebebi ise göç edilen ülkede göçle oluşan ekonomik sorunlar olabilir. Göçmenler her ne kadar gittikleri yerde iş gücü oluştursa da bu durum var olan toplumsal ve sosyal alanlarda gerginliğe neden olabilir (Chen, 2008). Erdoğan (2015) Suriyelilerin toplumsal kabul ve uyumuna yönelik yaptığı araştırma da katılımcıların %70,8 ’inin Türkiye ekonomisinin Suriyeli sığınmacılardan dolayı bozulduğunu %60,1’inin ise yardımların Suriyelilere değil fakir Türk halkına yapılması görüşünde olduğu ortaya koyulmuştur. Yapılan görüşmelerde Suriyeli öğrenci ve velilerinin kariyer engeli olarak ifade ettikleri toplumsal dışlanmaya neden olabilecek faktörler arasında gösterilebilir. Öğrenciler özellikle Türkçe

konusunda yaşadıkları eksiklikleri kapatmak adına takviye derslere ve kaynaklara ihtiyaç duymakta olduklarından bahsetmiştir. Aileler bu ihtiyaçları ellerinden geldiğince karşılamaya çalıştıklarını ancak yeterli olmadığını belirtmiş ellerinde imkân olması halinde daha fazla çalışıp daha fazla çocuklarına destek olabileceklerini eklemiştir.

5.1.9. Kariyer Sürecine Etki Eden Faktörler Kariyer Destekleri

Suriyeli öğrenci ve veli görüşmelerinde kariyer sürecine etki eden bağlamsal faktörlerde kariyer desteklerinde aile desteği, model desteği ve kurslar ve kişisel tecrübeler ön plana çıkmıştır. Kariyer destekleri bireyin kariyer sürecini destekleyen, sürecin gelişimini ve sürdürülebilmesine olumlu katkı sağlayan etmenlerdir (Özyürek, 2011). Bu bağlamda Suriyeli göçmenler özelinde düşünüldüğünde karşılaştıkları engellere yönelik aldıkları destekler önem arz etmektedir. Göçmenlerin özellikle aile bireyleri içerisinde aldıkları destekler onların hedeflerine ulaşmalarında önemli şekilde katkısı olacaktır. Afrikalı Amerikalı ergen bireylere yönelik yapılan çalışmada algılanan mesleki engellerin kariyer kararsızlığını yordadığını, algılanan ebeveyn desteğinin ise kariyer belirsizliğiyle ilişkili olduğu ortaya konulmuştur (Costantine, Wallace ve Kindaichi, 2005). Bir başka araştırmada ebeveyn desteği Meksikalı Amerikan ergen erkek öğrencilerde geleneksel olmayan öz-yetkinlik inançlarını yordadığı ortaya konulmuştur (Flores, Navarro, Smith ve Ploszaj, 2006). Zorunlu göç kaynaklı ülkesinden, ailesinden, arkadaşlarından kopan bireyler için kişinin etrafındakiler tarafından desteklenmesi önemli bir koruyucu faktör olduğu unutulmamalıdır (Simich, Beiser, Mawani, 2003). Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde aile desteğinin iki grup içinde en çok ifade edilen destek olması önemli bir sonuçtur. Bu bağlamda Suriyeli öğrencilerin kariyer hedeflerine ulaşma noktasında aldıkları bu destek onların bu süreçte karşılaştıkları engellerle baş etme konusunda önemli bir katkı sağlayacağı söylenebilir.

5.2.Öneriler:

Araştırma Kapsamında sunulan öneriler şu şekildedir:

5.2.1Araştırmacılara Öneriler:

- Suriyeli göçmenlerin Özellikle Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı'nın kişisel faktörleri; öz-yetkinlik inançları, sonuç beklentileri, kişisel hedeflere yönelik araştırmalar oldukça kısıtlıdır. Bu alanda nitel ve nicel araştırmalara gerçekleştirilerek alanyazına katkı sağlanabilir.

- Araştırma Suriyeli lise öğrencileri ve velilerine yönelik bir araştırmadır. Ortaokul, üniversite öğrencileri gibi farklı örneklemelere yönelik kariyer planlarına etki eden faktörlerin incelenmesi bulguların genellenebilirliğini arttırabilir ve farklı gelişimsel dönemlerdeki öğrencilerin kariyer sürecine etki eden faktörler incelenebilir.
- Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler odak grup görüşmeleri ile desteklenmesi araştırmayı daha zengin hale getirebilir.
- Araştırma sosyal bilişsel kariyer kuramı perspektifinden gerçekleştirilmiş olup başka kuramsal alt yapıda sınanması durumunda alana zenginlik katabilir.
- Elde edilen bulgular neticesinde lise öğrencilerine ve velilere yönelik odak müdahale programları gerçekleştirilip süreç içerisindeki değişim gözlemlenebilir
- Kesitsel olarak gerçekleştirilen bu araştırma boylamsal desen kullanılarak yapılması literatüre önemli katkılar sunabilir.

5.2.2.Politikacılara Öneriler:

- Araştırmada gelecek belirsizliği önemli bir kariyer engeli olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Suriyeli göçmenlere yönelik kısa vadeli politikalar yerine uzun vadeli politikalar tercih edilmeli, yapılacak çalışmalar bu yönde gerçekleştirilmelidir. Ülkede var olan yasalar veya Suriyelilerin geçici koruma statüsü gözden geçirilip sosyal, ekonomik, anayasal haklar kapsayıcı şekilde ele alınmalıdır. Özellikle eğitim süreçleri ve ülkedeki geleceklerine yönelik net olan politikalar onların kariyer süreçlerindeki gelecek belirsizliklerinin üstesinden gelmelerine destek sağlayacaktır.
- Yapılan önceki araştırmalarla karşılaştırıldığında dil engeli giderek azalmakla birlikte artan toplumsal dışlanma ve azalma eğiliminde olan toplumsal kabulü güçlendirecek projeler ortaya koyulmalıdır.
- Toplumsal dışlanma önemli bir kariyer engeli olarak ortaya çıkmıştır. Suriyeli vatandaşlara yönelik olan uyum politikaları yeterli olmadığı gözükmemektedir. Bu bağlamda Türk vatandaşlarını da kapsayacak projeler ve politikalar üretilmelidir. Bu projeler Suriyeli ve Türk vatandaşların uyumuna ve kabulüne katkı sağlayacaktır.
- Zorunlu okul çağındaki Suriyeli öğrencilere yönelik yapıcı adımlar atılıp okullaşma oranının, özellikle düşük olan ortaöğretim kademesinde artırılması amaçlanmalıdır. Yeterli eğitim desteği almayan öğrencilerin kariyer süreçlerinde özellikle dil ve nitelikli mesleklere ulaşmakla ilgili sorunlarla karşılaştığı yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Akbayır, K., (2002). *Öğretmenlik Mesleğine Yönelmede Ailenin ve Branş Seçiminde Cinsiyetin Rolü*. V.Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi (pp.1183-1188). Ankara, Türkiye.
- Ali, S. R., McWhirter, E. H., & Chronister, K. M. (2005). Self-efficacy and vocational outcome expectations for adolescents of lower socioeconomic status: A pilot study. *Journal of career assessment*, 13(1), 40-58.
- Ann-Yi, S. (2010). *Predictors of career decision-making self-efficacy in Asian American college students*. University of Houston.
- Arnold, J. (2009). Kariyer ve kariyer yönetimi. *Chockalingam V. vd.(der.), Endüstri, İş ve Örgüt Psikolojisi El Kitabı*, 2, 134-135.
- Bacanlı, F. (2016). Career decision-making difficulties of Turkish adolescents. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 16(2), 233-250. <https://doi.org/10.1007/s10775-015-9304-8>.
- Bacanlı, F , Yıldız Akyol, E , Kaynak, S , Özhan, M . (2018). Ergen-Ebeveyn Kariyer Uyumu Ölçeği'ni Türkçeye Uyarlama Çalışması. *Ege Eğitim Dergisi* , 19 (2) , 389-407 .
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, 84(2), 191.
- Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action. *Englewood Cliffs, NJ, 1986*, 23-28.

- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* Vol. 4, (s.71–81). New York: Akademik Press.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory of mass communication. *Media psychology*, 3(3), 265-299.
- Bandura, A. (2006). Toward a psychology of human agency. *Perspectives on psychological science*, 1(2), 164-180.
- Bang, H. (2017). Iraqi refugee high school students' academic adjustment. *Diaspora, Indigenous, and Minority Education*, 11(1), 45-59.
- Betz, N. E. (2007). Career self-efficacy: Exemplary recent research and emerging directions. *Journal of career assessment*, 15(4), 403-422.
- Bingöl, D. (2006). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, (6. Baskı). İstanbul: Arıkan Yayınları.
- BMMYK, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) (1951). *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees*. www.unhcr.org/3b66c2aa10 adresinden alınmıştır.
- BMMYK, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2019). *Figures at a Glance*. www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html adresinden alındı.
- Brown, J. E., & Mann, L. (1990). The relationship between family structure and process variables and adolescent decision making. *Journal of adolescence*, 13(1), 25-37.
- Brown, S. D., & Lent, R. W. (1996). A social cognitive framework for career choice counseling. *The career development quarterly*, 44(4), 354-366.

- Brown, S. D. (2002). *Career choice and development*. (4nd edition). San Francisco: John Wiley & Sons.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma Yöntemleri*. (24.Baskı.). Ankara: Pegem Akademi.
- Cardenas, C. B. (2010). Relation of contextual supports and barriers to the choice goals of engineering majors: A multigroup analysis. *Dissertation Abstracts International: Section A: Humanities and Social Sciences*, 71(3-A). (2010-99170-477;AAI3400346)
- Castles S. ve Miller M. J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünya'da Uluslararası Göç Hareketleri*.(Çev. Bal, B.U. ve Akbulut, İ) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Chen, C. P. (2008). Career guidance with immigrants. In *International handbook of career guidance* (419-442). Springer, Dordrecht.
- Chung, R. CY., & Bemak, F. (2007). Immigrant and refugee populations. In M.G. Constantine (Ed.). *Clinical practice with people of color: A guide to becoming culturally competent*, 125-142.
- Clutter, C. (2010). *The Effects Of Parental Influence On Their Children's Career Choices*. (Yüksek Lisans Tezi). Kansas State University, Manhattan.
- Coffey, A., & Atkinson, P. (1996). *Making sense of qualitative data: Complementary research strategies*. Sage Publications, Inc.
- Constantine, M. G., Wallace, B. C., & Kindaichi, M. M. (2005). Examining contextual factors in the career decision status of African American adolescents. *Journal of Career Assessment*, 13(3), 307-319.

Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into practice*, 39(3), 124-130.

Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (3.Baskı). (Çev. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.

Çakmak, Ö. (2018). *Okul yöneticilerinin gözüyle Suriyeli öğrencilerin eğitiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri: Kilis örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Deniz, D., & Reyhanoğlu, M. (2018). İten ve Çeken Faktörler Temelinde Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Girişimci Olma Nedenleri. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 7(2), 33-66.

Diegelman, N. M., & Subich, L. M. (2001). Academic and vocational interests as a function of outcome expectancies in social cognitive career theory. *Journal of Vocational Behavior*, 59(3), 394-405.

Doğan S (1998) . *Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.

Eken, E. (2020). Göçmen ve Mülteci Bireylerde Kariyer Psikolojik Danışmanlığı. D.Y. Kağnıcı (Ed.). *Dezavantajlı Gruplarla Kariyer Psikolojik Danışmanlığı*, 137-161. Ankara: Pegem Akademi

Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2016). Eğitim izleme raporu 2015-2016. *Eğitim Reformu Girişimi*.

Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler Barometresi 2019 Suriyelilerin Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Eren, E. Y. (2017). Kitlemel Akınlarda Geçici Koruma: Türkiye'deki Suriyeliler. *In Türk Göçü 2016 Seçilmiş Bildiriler 1* (pp. 125-134). Transnational Press London.

Erickson, E. H. (1963). *Childhood and Society*. New York: Norton.

Erol, M., ve Ersever, O. G. (2014). Göç krizi ve göç krizine müdahale. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24(1), 47-68.

Flores, L. Y., Navarro, R. L., Smith, J. L., & Ploszaj, A. M. (2006). Testing a model of nontraditional career choice goals with Mexican American adolescent men. *Journal of Career Assessment*, 14(2), 214-234.

Flum, H. (2015). Career and identity construction in action: A relational view. *In Counseling and action* (pp. 115-133). New York, NY: Springer.

Mikkelsen, E., & Einarsen, S. (2002). Relationships between exposure to bullying at work and psychological and psychosomatic health complaints: The role of state negative affectivity and generalized self-efficacy. *Scandinavian journal of psychology*, 43(5), 397-405.

GİGM, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). *Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler*.

<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alınmıştır.

GİGM, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). *Geçici koruma*.
<https://www.goc.gov.tr/genel-bilgi45> adresinden alınmıştır.

GİGM, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). *Göç tarihi*.

<https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi> adresinden alınmıştır.

Giorgi, A. (2009). *The descriptive phenomenological method in psychology: a modified husserlian approach*. Duquesne University Press.

Gushue, G. V., & Whitson, M. L. (2006). The relationship among support, ethnic identity, career decision self-efficacy, and outcome expectations in African American high school students: Applying social cognitive career theory. *Journal of Career Development, 33*(2), 112-124.

Harunoğulları, M (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği, *Göç Dergisi, 3*(1), s. 42-44.

HBOGM, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (2020). Geçici koruma altındaki öğrencilerin eğitim hizmetleri. *İnternet bülteni, Ankara*.
https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_11/18114946_17155955_3_KASIM_2020_YINTERNET_BULTENY_Sunu.pdf adresinden alınmıştır.

Herrmann, M.A.K.C. (2011). A test of the social cognitive career theory to the predict career interests and goal setting among multi-ethnic, low SES adjudicated adolescents. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering, 72*(1-B).(2011-99140-436;AAI3436904).

IOM, Uluslar Arası Göç Örgütü (2009). *Göç terimleri sözlüğü*. B. Çiçekli (Ed.)
[https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terminleri_sozlugu\(1\).pdf](https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terminleri_sozlugu(1).pdf)
adresinden alınmıştır.

Işık, E. (2010). *Sosyal bilişsel kariyer teorisi temelli bir grup müdahalesinin üniversite öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik ve mesleki sonuç beklenti düzeylerine*

etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana.

HRW, İnsan Hakları İzleme Örgütü. (2015). *Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişiminin önündeki engeller-kayıp nesil olmalarını önlemek*. https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/turkey1115t_u_web.pdf adresinden alınmıştır.

Kaştan, Y. (2015). Türkiye’de Göç Yaşamış Çocukların Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Problemler, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2/4, 216-229.

Kavas, A. B. (2011). *Testing A Model of Career Indecision among University Students Based On Social Cognitive Career Theory* (Doctoral dissertation, Doctoral dissertation, middle east technical university).

Kaya, İ. & Eren, E. Y. (2014); Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu- Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri, *SETA Yayınları, İstanbul*. http://file.setav.org/Files/Pdf/20151017001210_turkiyedeki-suriyelilerin-hukuki-durumu.pdf adresinden alınmıştır.

Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Khamphakdy-Brown, S., Jones, L. N., Nilsson, J. E., Russell, E. B., & Klevens, C. L. (2006). The Empowerment Program: An Application of an Outreach Program for Refugee and Immigrant Women. *Journal of Mental Health Counseling*, 28(1).

Kıvılcım, Z. (2014). Human Rights, Asylum, and Migration in Turkey. *Migration, Asylum and Refugees In Turkey: Studies in Control of Population at the Southeasten Borders of the EU*, The Edwin Mellen Press, New York.

- Kirk, J., & Miller, M. L. (1986). *Reliability and validity in qualitative research*. Beverly Hills, CA:Sage.
- Koç, M., Görücü, İ., & Akbıyık, N. (2015). Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam Problemleri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimleri Dergisi* , 63-94.
- Kurtaslan, Z., Arat, T., & Çakırer, S. (2012). Müzik Öğretmenlerinin Sosyal-Bilişsel Kariyer Kuramına Göre Öğretim Teknolojilerine Yönelik Tutumları. *İdil Dergisi*, 1(4), 84-103.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı*. Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Kuzgun, Y. (2008). Meslek seçiminde bilinmesi gerekenler. *Ösym Yayınları, Ankara*.
- Kuzgun, Y. (2008). *Meslek danışmanlığı: Kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Lent R.W. (2013). A social cognitive career theory. *Career development and counseling*. John Wiley&Sons , 115-146.
- Lent, R. W. (2005). A social cognitive view of career development and counseling. In S.D. Brown & R.W. Lent(Eds.), *Career development and counseling: Putting theory of career and research to work* (pp.101-127). New York: Wiley.
- Lent, R. W., & Brown, S. D. (1996). Social cognitive approach to career development: An overview. *The Career Development Quarterly*, 44(4), 310-321.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance. *Journal of vocational behavior*, 45(1), 79-122.

- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (2000). Contextual supports and barriers to career choice: A social cognitive analysis. *Journal of counseling psychology*, 47(1), 36.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (2002). Social cognitive career theory. *Career choice and development*, 4, 255-311.
- Lent, R. W., Brown, S. D., Talleyrand, R., McPartland, E. B., Davis, T., Chopra, S. B., ... & Chai, C. M. (2002). Career choice barriers, supports, and coping strategies: College students' experiences. *Journal of Vocational behavior*, 60(1), 61-72.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). Establishing trustworthiness. *Naturalistic inquiry*, 289(331), 289-327.
- Locke, E. A., & Latham, G. P. (2006). New directions in goal-setting theory. *Current directions in psychological science*, 15(5), 265-268.
- Luszczynska, A., Gutierrez- Dona, B., & Schwarzer, R. (2005). General self-efficacy in various domains of human functioning: Evidence from five countries. *International journal of Psychology*, 40(2), 80-89.
- Mawani, F.N. (2014). Social determinants of refugee mental health. In L. Smitch and L. Andermann (Ed). *Refuge and resilience (27-51)*. New York: Springer.
- McAdams, D. P. (2001). The psychology of life stories. *Review of general psychology*, 5(2), 100-122.
- McMahon, M., & Watson, M. (2012). *Unpacking career development theory*. CEAW Professional Development Webinar.
- MEB (2014). Yabancılara Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Yönergesi. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf> adresinden alınmıştır.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Mülteci Hakları Merkezi (2017). Suriye'den Gelen Sığınmacılar İçin Türkiye'de Geçici Koruma. <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-1.pdf> adresinden alınmıştır.

Niles, S. G., & Harris-Bowlsbey, J. (2013). *21. yüzyılda kariyer gelişimi müdahaleleri*.(Çev. F. K. Oven). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Oetting, R. (2009). Effects of supports and barriers on choice intentions and actions of undergraduate premedicine students. *Dissertation Abstracts International: Section A: Humanities and Social Sciences*, 70(1-A). (2009-99130-532; AAI3344097).

OHCHR (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights). (2012). *World programme for human rights education*. http://www.ohchr.org/Documents/Publications/WPHRE_Phase_2_en.pdf adresinden alınmıştır.

Özdemir, M.(2008). *Türkiye'de İçgöç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Özyürek, R. (2005). Informative sources of math- related self- efficacy expectations and their relationship with math- related self- efficacy, interest, and preference. *International Journal of Psychology*, 40(3), 145-156.

Özyürek, R. (2011). Sosyal-bilişsel yaklaşımlar. B. Yeşilyaprak (Ed.). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı: kuramdan uygulamaya*, 219-271. Ankara: Pegem Akademi.

Pajares, F. (1997). Current directions in self-efficacy research. *Advances in motivation and achievement*, 10(149), 1-49.

- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Cev. M. Butun & SB Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Piaget, J. (1977). *The development of thought: Equilibration of cognitive structures*. Newyork, NY: Viking Press.
- PIKTES (2020). Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonunun desteklenmesi projesi. <https://piktes.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Pişkin, M. (2002). Çocuğun Kariyer Planlamasında Ailenin Rolü. İçinde: *2001 yılı aile raporu*. (s. 245-272). Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Pişkin, M. (2011). Mesleki gelişim süreci ve etkileyen etmenler. İçinde Yeşilyaprak, B.(Editör). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı-kuramdan uygulamaya*, 44-78. Ankara: Pegem Akademi.
- Polachek, S. W., Chiswick, C., & Rapoport, H. (Eds.). (2006). *The economics of immigration and social diversity*. Emerald Group Publishing.
- Polat, A. (2019). *Yabancılara (Suriyeli göçmen çocuklara) okuma yazma öğretimi sürecine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.) Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Purkiss, S. L. S., Perrewé, P. L., Gillespie, T. L., Mayes, B. T., & Ferris, G. R. (2006). Implicit sources of bias in employment interview judgments and decisions. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 101(2), 152-167.
- Reay, D. (2001). Finding or Losing Yourself Working Class Relationships To Education. *Journal of Educaiton Policy*, 16, 333-346.
- Robberts, S. (2002). *Parents*. University of Minnesota, Counseling and Career Services.

- Rogers, M. E., Creed, P. A., & Glendon, A. I. (2008). The role of personality in adolescent career planning and exploration: A social cognitive perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 73(1), 132-142.
- Saklan, E. (2018). *Türkiye'deki Suriyeli eğitim çağı çocuklarının eğitim süreçleri üzerine bir çözümleme*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sears, S. (1982). A definition of career guidance terms: A National Vocational Guidance Association perspective. *Vocational guidance quarterly*, 31(2), 137-143.
- Seker, B. D., & Sirkeci, I. (2015). Challenges for refugee children at school in Eastern Turkey. *Economics & Sociology*, 8(4), 122.
- Seydi, A. R. (2014). Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2), 267-305.
- Sharf, R. S. (2017). *Kariyer gelişim kuramlarının kariyer danışmasına uygulanması* (Çev. F. Bacanlı ve K. Öztemel). Ankara: Pegem Akademi.
- Simich, L., Beiser, M., & Mawani, F. N. (2003). Social support and the significance of shared experience in refugee migration and resettlement. *Western journal of nursing research*, 25(7), 872-891.
- Sirin, S. R., & Rogers-Sirin, L. (2015). *The educational and mental health needs of Syrian refugee children* (p. 13). Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Siyez, D. M. (2020). Kariyer Danışmanlığı. D.Y. Kağnıcı (Ed.). *Dezavantajlı Gruplarla Kariyer Psikolojik Danışmanlığı*, 3-36. Ankara: Pegem Akademi.

- Stainburn, S. (2002). Interview: When children flee conflicts, they need food, shelter – and school, says the International Rescue Committee’s Wendy Smith, *Education Week Teacher*, 14(2), 10-11.
- Stead, G.B., Els, C., & Fouad, N.A. (2004). Perceived career barriers among South African high school learners. *South African Journal of Psychology*, 34(2), 206-221.
- Strauss, A. L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge University Press.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research*. Sage publications.
- Super, D. E. (1955). Personality integration through vocational counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 2(3), 217.
- Super, D. E., (1990). A life-span, life-space approach to career development. In D. Brown, L. Brooks, & Associates (Eds.), *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice* (2nd ed., pp.197-261). San Francisco, Ca:Jossey-Bass.
- Sürücü, M. (2011). *Mesleki seçim hedeflerinin kariyer engelleri ve sosyal bilişsel değişkenler tarafından yordanmasına ilişkin bir model sınaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi.
- Swanson, J. L., & Woitke, M. B. (1997). Theory into practice in career assessment for women: Assessment and interventions regarding perceived career barriers. *Journal of career assessment*, 5(4), 443-462.
- Taş, H. Y., Küçüköğlü, M., & Özcan, S. (2016). Osmanlıdan günümüze sosyal girişimcilik örnekleri ve topluma kazandırdıkları. *2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Kongre Kitabı*, 258-266.
- Thompson, M. N. (2013). Career barriers and coping efficacy among Native American students. *Journal of Career Assessment*, 21(2), 311-325.

- Tor, H. (2010). Türkiye’de çocuk işçiliğinin boyutları. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 2(2), 25-42.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29–63.
- Türker, D., & Yıldız, A. (2015). Göçmenlerde sosyo-psikolojik entegrasyon analizi. *Göç ve Uyum*, 23-34.
- Uçkaç, A. (2009). *Ekonomik kalkınma ve kürselleşme sürecinde eğitim*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- UNICEF / UNESCO. (2007). *A human rights-based approach to education*. http://www.unicef.org/publications/files/A_Human_Rights_Based_Approach_to_Education_for_All.pdf adresinden 01.05.2021 tarihinde alınmıştır.
- Uzun, E. M., & Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1).
- Ünsal, P. (2014). *Kariyer gelişim kuramları ve kariyer danışmanlığı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Weiss, K. I. (2000). *The social cognitive model of career choice: A cross cultural analysis*. .Unpublished doctoral dissertation. State University of NewYork.
- Winkelman, M. (1994). Cultural shock and adaptation. *Journal of Counseling & Development*, 73(2), 121-126.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Yeşilyaprak, B. (2000). *Eğitimde rehberlik hizmetleri: okulöncesi eğitim-ilköğretim-ortaöğretim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yeşilyaprak, B. (2011). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. (1984). *Case study research: design and methods*. (3. Baskı). California: Sage Publications.
- Yost, A. D., & Lucas, M. S. (2002). Adjustment issues affecting employment for immigrants from the former Soviet Union. *Journal of Employment Counseling*, 39(4), 153-170.
- Zeldin, A. L., & Pajares, F. (2000). Against the odds: Self-efficacy beliefs of women in mathematical, scientific, and technological careers. *American educational research journal*, 37(1), 215-246.
- Zhu, H. (2005). *Capital transformation and immigrant integration: Chinese independent immigrants' language and social practices in Canada*. University of Toronto.
- Zunker, G. Z. (2006). *Career counseling: A holistic approach* (7th ed.). Belmont: Brooks/Cole Publishing.

EKLER

Suriyeli lise öğrencilerin kariyer planlarına etki eden faktörler

Öğrenci ve veli görüşleri

Yönerge: Bu çalışma, Suriyeli lise öğrencilerinin kariyer planlarına etki eden faktörlerin belirlenmesine yönelik olarak yapılmaktadır. Çalışma yaklaşık 25 dakika sürmektedir. Görüşme sürecinde 7 tane soru yer alacaktır. Sizden istenilen sorulara gerçek durumunuzu belirtecek şekilde yanıtlar vermenizdir. Yanıtlarınız kesinlikle gizli tutulacak ve sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. Katılımınız için teşekkür ederim.

Psk. Dan. Yusuf Cihat AS

SORULAR (Öğrenci Görüşleri)

1. Genel olarak başarı durumunuzu nasıl değerlendirirsiniz?
 - a. Kendinizi başarılı bulduğunuz alanlar nelerdir?
 - b. Kendinizi başarısız bulduğunuz alanlar nelerdir?
2. Yapmaktan hoşlandığınız aktiviteler nelerdir?
 - a. Ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?
 - b. Bunları gerçekleştirecek imkânınız oluyor mu?
3. Gelecekle ilgili planlarınız nelerdir?
 - a. Kariyer planlarınızdan bahsedebilir misiniz?
 - b. Kariyer geleceğinizde kendinizi nerede görüyorsunuz?
4. Bu planlarınızı sizce nereye kadar gerçekleştirebilirsiniz?(Hedef)
5. Bu planın oluşmasına hangi faktörler katkı sağladı/sağlıyor?***
 - a. Kariyer planlarınıza ulaşmak için ihtiyaç duyduğunuz destekler nelerdir?
 - b. Bu destekleri ne kadar elde ediyorsunuz?
6. Planladığınız hedefe vardığınızda ne gibi sonuçlar beklemektesiniz?(Sonuç)
 - a. Ne tür kazanımlar elde etmiş olacaksınız?
7. Elinde sihirli bir değnek olsa kariyerinde neleri değiştirmek isterdin?Neden?
8. Son olarak bunların dışında neler eklemek istersin?

Suriyeli Lise Öğrencilerin Kariyer Planlarına Etki Eden Faktörler

Öğrenci ve veli görüşleri

Yönerge: Bu çalışma, Suriyeli lise öğrencilerinin kariyer planlarına etki eden faktörlerin belirlenmesine yönelik olarak yapılmaktadır. Çalışma yaklaşık 25 dakika sürmektedir. Görüşme sürecinde 7 tane soru yer alacaktır. Sizden istenilen sorulara gerçek durumunuzu belirtecek şekilde yanıtlar vermenizdir. Yanıtlarınız kesinlikle gizli tutulacak ve sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. Katılımınız için teşekkür ederim.

Psk. Dan. Yusuf Cihat AS

SORULAR (Veli Görüşleri)

1. Çocuğunuzun başarı durumunuzu nasıl değerlendirirsiniz?
 - a. Başarılı ve başarısız olduğu alanlar sizce nelerdir?
2. Çocuğunuz boş vakitlerinde ne tür faaliyetlerle ilgilenir bahseder misiniz?
3. Çocuğunuzun gelecekte nasıl bir kariyere sahip olmasını bekliyorsunuz?(Neden?)
 - a. Çocuğunuzun kariyer planına ne kadar erişebileceğini düşünüyorsunuz?
4. Çocuğunuzun kariyer planlarına erişebilmesi için ne tür desteklere ihtiyaç duymaktadır?***
 - a. Bu destekleri ne kadar alabilmektedir?
5. Siz çocuğunuzun kariyer planlarına yönelik ne tür destekler sağlıyorsunuz?***
6. Çocuğunuzun kariyer planlarına eriştiğinde neler elde edebileceğini düşünüyorsunuz?
7. Elinizde sihirli bir değnek olsa çocuğunuzun kariyerinde neleri değiştirmek istersiniz?
8. Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Kişisel Bilgi Formu

İsim-Soyisim:

Okul:

Sınıf :

Türkiye'ye geldiği yıl:

Kardeş sayısı:

Anne : Sağ

Vefat Etti:

Baba: Sağ

Vefat Etti:

Anne-Baba Medeni Durum: Birlikte: Ayrı:

Anne-Baba Eğitim Düzeyi:

Anne: Okumadı: İlkokul: Ortaokul Lise: Üniversite:

Baba: Okumadı: İlkokul: Ortaokul Lise: Üniversite:

Yeğitek Katılım Kabul Formu

Sayın Katılımcımız

Katılacağınız bu çalışma, ‘‘Suriyeli Lise Öğrencilerin Kariyer Planlarına Etki Eden Faktörler: Öğrenci ve Veli Görüşleri ’’ adıyla, Yusuf Cihat AS tarafından 11/03/2020-31/12/2020 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın amacı geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin kariyer planlamalarına etki eden faktörlere yönelik öğrenci ve veli görüşlerinin incelenmesi ve literatüre katkı sağlamaktır.

Araştırmanın Nedeni: O Bilimsel araştırma Tez çalışması

Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler):

.....

Araştırma Uygulaması: O Anket

Görüşme

O Gözlem

O.....

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul/kurum yönetiminin izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çalışmada sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Veriler sadece araştırmada kullanılacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Uygulamalar, kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakabilirsiniz.

Katılımı onaylamadan önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı :Yusuf Cihat AS

İletişim Bilgileri :

Yukarıda bilgileri bulunan araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

.../.../.....

İsim-Soyisim İmza:

Katılımcı Adı-Soyadı :

Telefon Numarası :

Veli Onam Formu

Sayın Veli;

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, ‘‘Suriyeli Lise Öğrencilerin Kariyer Planlarına Etki Eden Faktörler: Öğrenci ve Veli Görüşleri’’ adıyla, Yusuf Cihat AS tarafından 11/03/2020-31/12/2020 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın amacı geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin kariyer planlamalarına etki eden faktörlere yönelik öğrenci ve veli görüşlerinin incelenmesi ve literatüre katkı sağlamaktır

Araştırma Uygulaması: Görüşme / Gözlem şeklindedir.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı **tamamen sizin isteğinize bağlıdır**, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmamaya veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir.

Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir.

Uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Anket çalışmasına katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı :Yusuf Cihat AS

İletişim Bilgileri :

*Velisi bulunduğum sınıfı numaralı öğrencisi
Yusuf Cihat As’ın yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum. (Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).*

.../.../.....

İsim-Soyisim İmza:

Veli Adı-Soyadı :

Telefon Numarası :